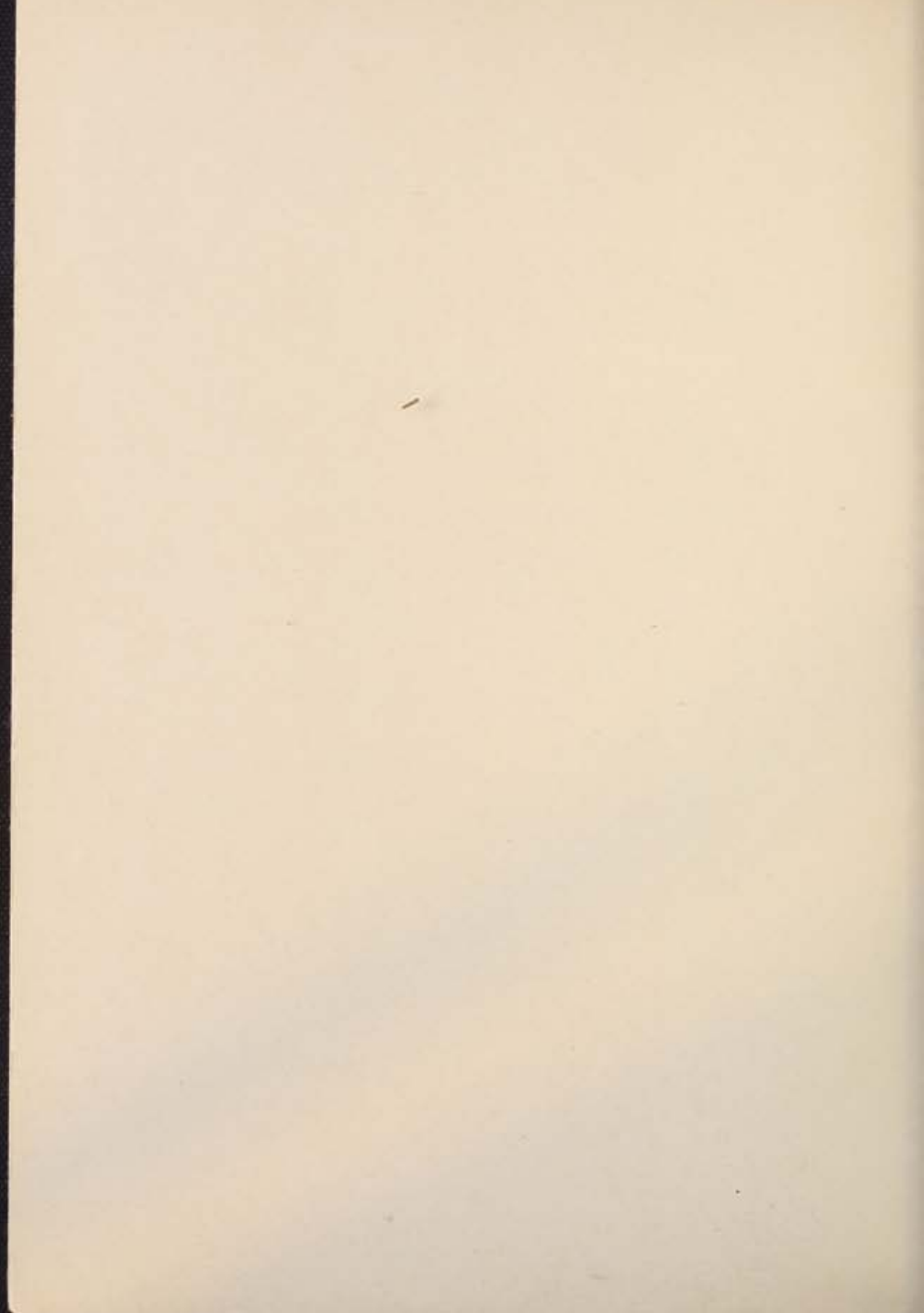

HONISMERETI

HIRADÓ

1973. 1. 2. szám

HONISMERETI HÍRADÓ

1973. 1–2. szám

KIADJA

A HAZAFIAS NÉPFRONT HONISMERETI BIZOTTSÁGA

HONISMERETI HÍRADÓ

A Honismereti Híradónak
a Termelőszövetkezetek Országos Tanácsa támogatásával
HOVÁ RÖPÜL A PÁVA? címmel
1972. január—februári jelzéssel
különszáma jelent meg

SZERKESZTŐBIZOTTSÁG:

BALOGH ISTVÁN
KAMARÁS REZSŐ (elnök)
MORVAY PÉTER (szerkesztő)
NAGY DEZSŐ
GLSVAI IMRE
TÓTH LÁSZLÓ
TÖLTÉSI IMRE (felelős szerkesztő)

Szerkesztőség: Budapest, V., Belgrád rakpart 24. Telefon: 182—850
A kiadásért felel: *Töltési Imre*, a Hazafias Népfront Honismereti Bizottságának titkára
Készült 6000 példányban 7.75 (A/5) ív terjedelemben. 73. IV.
2021 Békés megyei Nyomdaipari Vállalat, Gyula

A címlap *Morvay András* munkája

BEKÖSZÖNTŐ

A Hazafias Népfront legutóbbi kongresszusán határozatot hozott a honismereti mozgalom kibontakoztatására, és igaz örömünk, hogy ez a mozgalom országosan megerősödött. Munkájához nemcsak a KISZ csatlakozott, hanem jelentős szerepet vállaltak ebben a megyei tanácsok, a tudományos és oktatási intézmények, a Szakszervezetek Országos Tanácsának kulturális szervei, a Tudományos ismeretterjesztő Társulat és a Népművelési Intézet is. A honismereti munka megerősödésével járt együtt az az igény, hogy az egyes csoportok és helyi vezetők jó munkáját országosan ismertté tegyük; megyék, bizottságok, helyi mozgalmak között a jó kapcsolatot megteremtsük. Ezért javasolta az 1970. évi jubiláris Országos Honismereti Konferencia egy tájékoztató közlöny, kis folyóirat megjelentetését. A Honismereti Híradó első számával megszületik – a határozati javaslatnak megfelelően – ez a tájékoztató folyóirat, amely reméljük, hogy eleven híradó, eleven szervező és összekötő lapunk lesz. Bízunk abban, hogy a Honismereti Híradó egész mozgalmunk ügyét szolgálja majd, erősíti az alkotó, szocialista hazafiság jó öntudatát, gyors és megbízható tájékoztatást ad az országban végzett munkáról. Bízunk abban, hogy a mozgalom munkásai szeretettel fogadják és elősegítik tevékenységének kibontakozását.

Ortutay Gyula

Ezernyolcszáznegyvennyolc, te csillag...

„Közelebb *Petőfi*hez” – ez a címe *Mezősi Károly* szép könyvének. A születési évforduló alkalmából elhangzott előadások, megemlékezések, kiállítások, vetélkedők, irodalmi események valóban hozzásegítettek bennünket ahhoz, hogy forradalmár nagy költőnk teljesebben, igazabban legyen a mienk. Hazánk, népünk halhatatlan fia nemcsak a valamikori küzdőtársaknak vagy a századfordulót megelőző és követő haladó politikai mozgalomnak adott eszmét, példát, nemcsak a társadalmi igazságért, nemzeti függetlenségért harcoló népi Magyarország legjobbjait lelkesítette a két világháború között, hanem a szocializmust építő mának is üzen, mond időszerűt, követendő. Bizonyosak vagyunk benne, hogy az utánunk jövő nemzedékek is újra meg újra fel fogják fedezni.

Petőfi nemcsak a *Petrovics* házaspár gyermeke, nemcsak Kiskőrös szülőtte, hanem azé a korszaké is, amely megalapította a Tudományos Akadémiát, adta a Himnuszt, a Szózatot, a Bánk Bánt, elhárította népköltésünk gyűjtését, megépítette a Lánchidat, az első vasutat, szabályozta a Tiszát és a Vaskaput, kimondta a nem-nemesekek hivatal- és birtokképességét; a magyart tette a törvényhozás, a közigazgatás, a bírászkodás és a közoktatás nyelvéné.

A több száz éves feudális elnyomást az 1848–49-es forradalom zúzta szét: a pesti nép, a radikális fiatalság, az elnyomott parasztság – részeként annak a forradalmi hullámnak, amely e csodálatos tavaszon végig zúdult Európán. „A márciusi ifjak” költőjének szavaival:

„Mi emeltük fel először
A cselekvés zászlaját,
Mi riasztottuk fel zajunkkal
Nagy álmából a hazát!

A földet, mely koporsó volt
S benn egy nemzet a halott,
Megillettük, és tizenégy
Miljom szív földdobogott...”

Ha az ember
 szigge alá vonyodlik
 le, ne csodálkozzék
 azon, ha az élet
 oncajútján mártíromak
 / Kossuth Lajos /

A társadalmi haladás és a nemzeti függetlenség ügye 1948–49-ben Magyarországon szétválaszthatatlanul összefonódott. A forradalom hozta meg a jobbágyfelszabadítást. Ez akkor is hatalmas vívmány volt, ha a szabadságharc bukása és a végrehajtás következetlensége miatt számos olyan negatív hatás maradt fenn, amely az országnak 1945-ig félf feudális arculatot adott. A feudális vonásokat visszavonhatóan a földreformról szóló, 1945. március 15-én

megjelent rendelet törölte el. Az évforduló kapcsán erre is jó emlékezni.

Az említett történelmi korszak eredményei, az 1848–49-es szabadságharc eseményei, csatái, valamint e nagy nemzedék legjobbjainak emléke méltó a helyi és országos megbecsülésre. De egyben jó alkalom arra is, hogy – a *Petőfi* ünnepségekkel együtt – ismertessük a marxista történetkutatás újabb eredményeit, s az eseményeket az osztályharc részeként elemezzük. Ezáltal válhatnak az évfordulók a világnézeti nevelés, a népművelés hatékony eszközeivé. Nincs, de nem is lehet eredményes tudatformáló munka konkrét irodalmi-történelmi ismeretek nélkül, mint ahogyan *Petőfi* megbecsülése is elképzeltetlen élete, költeményei ismeretének hiányában.

Március 15-e nemcsak időben, hanem politikai mondanivalójában is közel esik a további két nagy tavaszi sorsfordulóhoz: március 21-hez, a Magyar Tanácsköztársaság megalakulásának 54-ik, és április 4-hez, felszabadulásunk 28-ik évfordulójához. Honismereti mozgalmunk vegyen részt ezekben az ünnepekben is, segítse azt a törekvést, hogy a megemlékezések egységes forradalmi ünnepség-sorozattá váljanak, mint ahogyan ez a KISZ KB. által kezdeményezett, évenként ismétlődő Forradalmi Ifjúsági Napokban már kialakult. Ezt egyébként az ünnepek időrendi sora és a történelmi folyamatosság láttatása is indokolja.

Lapunk mostani számának több cikke (amelyekhez minden bizonnyal sok jó helyi kezdeményezés példája csatlakozik még) igyekszik útmutatást adni arra nézve, hogyan válhatik a mostani jubiláris megemlékezések kapcsán is nevelő értékű gyakorlattá a Hazafias Népfront V. Kongresszusának iránymutatása: „Megtisztelő kötelességünk nemzeti múltunk haladó és forradalmi hagyományainak ápolása.”

Töltési Imre

Wesselényi Miklós ébresztése

– Születésének 175. évfordulójára –

1795–880

mációjának az áldozata. Ez a koncepció t. i. *Széchenyin* mérte a reformkort s az egész utána következő magyar történelmet, – s nem is a *realis Széchenyin*. Ezzel a „mértékkel” mérve *Wesselényi* csak könyvűnek találtatható: szűk látókörű zsörtölődőnek, fékevesztett, taktikátlan indulatembernek, akinek legfeljebb naivitása szolgálhat ment-

Érdemes tán, a 175. évforduló alkalmából, egy keveset elidőznünk ennél az óriás-alaknál.

Egy és háromnegyed százada, december 30-án született *Wesselényi Miklós*, a reformkor egyik legnagyobb haladó politikusa. Minden évforduló gondolkodásra, nézeteink felülvizsgálatára indíthat; ezúttal az átlagosnál tán inkább is van okunk rá. *Wesselényi Miklós* lényegében elfelejtett történelmi nagyjaink közé számít. Amire t. i. a közvélemény emlékszik neve hallatán, az az 1938. márciusi pesti árvízi mentés, egy nagy életnek nem túl jelentős epizódja. S aki tájékozottabb ennél, az pedig nem ritkán az ellenforradalmi korszak történetírása dezinform-

Életútja 1796. decembertől, a zsbói szülőháztól 1850. áprilisáig, amikor a morvaországi Gräfenberg fürdőhelyről hazatérőben tüdőgyulladásban hal meg egy pesti vendégfogadóban, nem egyszerű. Arisztokratának születik. Igaz, erdélyi arisztokratának, a birtokai csak ott számítanak nagyinak; a magyarországi jómódú középirtokos nemesek (az ún. *benepossessionatus*-ok) közül jónéhánynak van az övénél nagyobb s értékesebb birtoka. De mégiscsak báró, családjából (annak egy másik ágából) már nádor is került, de az ő dédapja is Erdély első közjogi méltósága volt; a *Wesselényi* név rangot jelent. Annál is inkább, mert apja, idősb *Wesselényi Miklós* Erdély politikai és kulturális életének jeles személyisége. Megintcsak nem úgy, ahogy *Kemény Zsigmond* nagyerejű, de szerencsétlen célzatú esszéje, „A két *Wesselényi*” alapján hihetnők. Az idősb *Wesselényi Miklós* valóban garázda nagyúr – csak éppen nem a *Kemény* által rajzolt módon, s amiért *II. József* Kufsteinbe záratja, azt mások még évtizedekkel később is követhetik Erdélyben, ráadásul büntetlenül. S 1790 után sem egyszerűen a Habsburgokra prűszkölő feudális nagyúr; azoknak a legjavába tartozik, akik már a nemesi moralizálás programját készítgetik Erdélyben, s nem rajta múlik, hogy nem kerül érte újra börtönbe. Művészetpártolónak pedig a legelsőek egyike korában; elévülhetetlen érdemei vannak a magyar színjátszás patronálásában.

Arisztokrata-rang, nagy (és nem egyértelmű) családi hagyományok a politikában, apja politikai – kultúrpolitikai – öröksége, – ezzel indulhat politikai pályájára. Az indulás megelőzi a reformkor kezdetét; az ifjú *Wesselényi* az 1810-es években *Döbrentei Gábor* nagy jelentőségű erdélyi irodalmi kezdeményezéseiben ügyködik, aztán az 1813–17-i erdélyi inség idején népkonyhákat szervez az inségesek számára. 1819/20-ban pedig még lényegében együtt úszik az erdélyi birtokosnemesség ellenzéki árával, amely a Habsburg-kormányzat immár nem első erdélyi úrbérendezési kísérlete ellen kelt fel. A birtokosnemesség közjogi alapon, a lépés törvényességét vitatva támadja a kormányzatot – az pedig végrehajthatná a rendezést, de végülis letesz róla. Itt tart ekkor a huszonhárom éves *Wesselényi* – csakhogy az ő abszolutizmus-ellenessége rövidesen liberális abszolutizmus-ellenességgé formálódik át.

1820-ban találkozik össze a nálánál jó öt évvel idősebb s jóval tapasztaltabb *Széchenyivel*; életútjuk most tíz évre oly szorosan egy, ahogy tán egyetlen más politikus-kettősé sem a magyar történelemben. S eléggé nehéz is szétválasztani, hogy ez évekbeli produktumaikból (de még az 1830-as évek elejének termékeiből is) mi kié? Későbbi visszaemlékezéseikben már sok melléktényező befolyásolhatja őket. Az azonban

biztos, hogy ez a hallatlanul értékes politikai barátság nem egyszerűsíthető le a mester *Széchenyi* és a tanítvány *Wesselényi* képletére. *Wesselényi* alapos közjogi tudásával, a magyar politikai valóság ismeretével már az 1820-as években is igen lényegesen járulhatott hozzá az első reformkoncepció kidolgozásához. Óriási munkabírása, kitűnő taktikai érzéke, a tárgyalópartnerekre gyakorolt személyi varázsa pedig *Széchenyi* legfőbb támasza volt az első reformkezdeményezésekben.

A két nagy politikus útjai 1830–31 táján válnak el világosabban. *Széchenyi*, első sikeres alkotásait is féltve, a Habsburg-kormányzattal s az arisztokráciával hajtatná végre a reformot. *Wesselényi* realisabb; nem bízik a Habsburg-kormányzatban, az arisztokráciában sem – bár a megyei nemesség politikai színvonaláról sem túl nagy a véleménye, mégis a meglévő alsótáblai ellenzékot tartja a jövőd liberális reform fő harcosának. A történelem őt igazolja; igaz, hogy neki magának is jócskán volt szerepe abban, hogy ez az alsótáblai ellenzék a Habsburg-kormányzattól elszenvedett vámügyi sérelmek immár hagyományos hánytorgatásától eljutott a liberális reformkoncepció kidolgozásához.

Mit ad hozzá *Wesselényi*nek az 1830-as években vallott programja ahhoz, amit *Széchenyi* nagy elméleti műveiben találhat az olvasó? Az a koncepció, amely *Wesselényi* 1835 előtti elméleti főművében, a „Balítéletek”-ben található, a *Széchenyi* programnak teljes liberális koncepcióvá való kiteljesítése. *Wesselényi* programjában már ott van a paraszt biztosítása az önkény ellen (joga a személyi biztonságra, a hivatalviselésre, törvény előtti egyenlőségre), az örökváltság (még nem állami kárpótlással, de már törvényben biztosított feltételek közt). Ott van a közteljesítés, a miniszteri felelősség, a sajtószabadság, s a többi polgári szabadságjog követelése, a nemzeti függetlenség kérdésének felvetése, részletes terv a hazafiúvá való nevelésre. Belekerülnek ebbe a programba a korábbi típusú ellenzéki ideológiájának értékes elemei is. Társadalmi haladás és a külső függés elleni harc elválaszthatatlan ebben a koncepcióban.

Ez *Wesselényi* program-többlete *Széchenyi*vel szemben. Az 1830-as évek első felének magyar politikai gyakorlatában pedig olyan típusú politikai vezérre van szükség, amilyen ő. *Széchenyi*t mindenki tiszteli a haladás táborában, gondolatai hatnak – ahhoz azonban, hogy a hagyományos, bár jogos Bécs-elleni zsörtölődés alsótáblai élharcosaival a modernebb, liberális koncepciót el lehessen fogadtatni, ahhoz *Wesselényi*nek a *Széchenyi*nél szélesebb programja kell, még az a taktikai érzék, amivel ez a mindig higgadtan számító liberális birtokos úr bánni tud politikai partnereivel, s az az áradó optimizmus is, amivel még

külön is magához tudja vonni a *Kölcsey*-típusú politikusokat, akiknek töretlen a hitük az igazságban – csak az igazság érvényrejutásában nem. S azok a rendkívüli szónoki képességek is, amelyekkel ez a romantikán iskolázott, de a hagyományos magyar köztanácskozási szónoklás gyakorlatát jól ismerő politikus hatni tud, ahol egyáltalán mód van hatni.

A liberális program most már liberális *pártot* kíván, legalábbis valami kezdeti formában – s e körül is elsősorban *Wesselényi*nek vannak érdemei. A *Széchenyi* körül az 1820-as évek második felében kialakult liberális reformer-kör tagjai általában az országgyűlés felsőtábláján hallatják szavukat; *Wesselényi* kapcsolatot hoz létre köztük s az alsótáblai ellenzék közt. Az alsótáblai ellenzéki vezetők előtt pedig már arisztokrata-rangja is tekintélyt kölcsönöz neki, személyes értékei még inkább. Ez a liberális párt persze még nem valami XX. századi szervezett és pártfegyelmű egyesülés – a lényeges kérdésekben többé-kevésbé egyetértő politikusok csoportja ez, amelyet néhány kiemelkedő vezető tekintélye és energiája tart össze. S ezekben az években *Wesselényi* a néhány kiemelkedő közt a messze legjelentősebb, mert legszélesebb látókörű és legenergikusabb.

Legnagyobb gyakorlati sikerét épp akkor aratja a magyar politikai életben, amikor a liberális párt éppen születőben van, s a programnak hagyományos ellenzékiről liberálisra való átváltásával egycsapásra. A Habsburg-kormányzat t. i. az 1832-ben kezdődő országgyűlés napirendjére első helyen a jobbágykérdést tűzné, arra számítva, hogy az ellenzék a vámpolitikai sérelmeket erőltetné az első helyre, s így majd rá lehet sütni a bélyeget: közömbös a jobbágynép sorsával szemben. S az alsótáblai ellenzék majdnem be is ugrik a dolognak. Elsősorban *Wesselényi*é az érdem, hogy az ellenzék a saját programjának tekinti a jobbágykérdés napirendi elsőségét. S ezzel a polgári átalakulás főkérdésében, a jobbágykérdésben kiveszi a kezdeményezést az udvar kezéből.

Az 1832–36-i országgyűlés további harcaiban is *Wesselényi* bizonyul a liberális átalakuló ellenzék vezető alakjának. Valamennyi főkérdésben (a jobbágykérdésen túl a magyar nyelv ügyében, a vallásügyben, Erdély úniójának ügyében) vállvetve küzd *Széchenyivel*, taktikai nézeteltéréseik ellenére – az ellenzék azonban őt tekinti vezérének, bár illően elismeri *Széchenyi* érdemeit. Rá figyel *Kölcsey*, a nagy politikai pályájának kezdetén levő *Kossuth*, s az ellenzéki derékhad.

S pár hónappal az 1832–36-i országgyűlés kezdete után *Wesselényi* elhagyhatja a magyar diétát. Koncepciójának lényeges része Erdély úniója Magyarországgal. A korai magyar polgári liberalizmus és a korai magyar polgári nacionalizmus elválaszthatatlanok egymástól, s

ez a polgári nacionalizmus e korszakban alapvetően pozitív. Más kérdés, hogy az ekkor már román abszolút többségű Erdély uniója Magyarországgal nem jelent megoldást Erdély nemzeti kérdéseire (ahogy semmiféle nacionalista koncepció nem jelentett megoldást azóta sem), de társadalmi-politikai tekintetben az unió olyan haladást hozott volna Erdély számára, amit saját erejéből képtelen lett volna elérni. Erdély ekkor, lényegében önvétkén kívül, elmaradt Magyarországgal a politikai fejlődésben. Ott úrbírándozásra nem került sor, a jobbágy helyzete egészében véve szabályozatlan volt, a kormányzat abszolutizmusa sokkal jobban kiteljesedhetett, mint Magyarországon, aránytalanul nagyobb volt a Habsburg-katonaság súlya. Az ellenzék is gyengébb a magyarországinál (bár *Wesselényi* mellett oly jelentős liberális teoretikusa van, mint *Böloni Farkas Sándor*, s emellett kiváló közjogászai, szónokai). Erdélyben 1811 óta nincs országgyűlés egészen 1834-ig.

Ezt az országgyűlést kellett kiverelkedni ahhoz, hogy Erdély uniójáról érdemben tárgyalni lehessen. A magyar konzervatív nagy arisztokrácia hangadói azzal vágtak elébe az unió magyar országgyűlési kimondásának, hogy Erdélyt magát is meg kell kérdezni uniója ügyében; ezt pedig csak a két ország gyűlésének egymásközi tárgyalásával lehetett megtenni. Ki kellett hát harcolni Erdélyben az országgyűlést, nem is könnyen. Előbb az Erdélybe, az ellenzéki mozgalom letörésére küldött királyi biztos, *Vlasits* horvát bán tevékenységét kellett lehetetlenné tenni; ez is hónapokat követelt. S az erdélyi országgyűlés csak jó egy évvel azután ült össze, hogy *Wesselényi* elhagyta Pozsonyt.

Ha *Wesselényi* a magyar országgyűlésen a reformellenzék messze legtekintélyesebb vezetője volt, akkor az erdélyi országgyűlésen egyeduralkodónak számított, – a diéta utolsó pár hónapjától eltekintve. Az országgyűlésen minden érdemi kezdeményezés tőle indult ki; szoros, többlépcsős szervezetbe fogta össze az ellenzéket – kizárólag szellemi, erkölcsi erővel. S mindezt miért? Az országgyűlés végülis semmit sem ért el. *Wesselényi* ugyan kétszer is teremtett olyan helyzetet, hogy az erdélyi gyűlés közvetlen kapcsolatba léphetett volna a magyarországi-val, s akkor az unió-kérdés felvetése elkerülhetetlen lett volna, – nem rajta múlt, hogy ilyen kapcsolat mégse létesült. S a Habsburg-kormányzat sem az unió gondolatát nem akceptálta, sem azt nem tűrte el, hogy a „pacifikált” területnek számító Erdélyből olyan fricskát kapjon, amilyenekben *Wesselényi* részesíti. Az erdélyi országgyűlés szétkergetését Bécsben már 1834. októberében elhatározták – csak az ürügyet várták hozzá, s azt nem döntötték el, hogy *Wesselényi*vel magával mi történjék.

Két dolog is kapóra jött, hogy a politikai ellenféllel való „leszámolást” „bírói útra tereljék”. Az egyik *Wesselényi* ún. szatmári beszéde volt. A Habsburg-kormányzat 1834 őszén nagy ellentámadásra indult a magyar liberálisok ellen a jobbágykérdésben, elsősorban az örökváltás engedélyezését nem fogadva el. Az ellentámadásban felhasználta a megyék maradi elemeit, megyegyűléseken igyekezve leszavaztatni a liberális követeléseket. *Wesselényi* egy ilyen megyegyűlésre vágtatott át Szatmárba Kolozsvárról, megvédeni az örökváltás ügyét. A szokványos megyegyűlésen leitatott bocskoros nemesek órákig szöhoz sem engedték jutni. Mikor végre neveltségessé tette őket, s szólhatott, nem beszélt élesebben a szokottnál – mégis feljelentették érte. A Habsburg-kormányzat pedig hűtlenség címén perbe fogta. Erdélyben külön per is indult ellene az ottani országgyűlés naplójának „engedély nélküli” kinyomtatásáért – holott ily engedélyre szükség se lett volna.

Nem az első haladó politikai vezér volt Magyarországon, akit „bírói úton” akartak eltüntetni a küzdőtérrel. A játék mindenestre vére ment: a hűtlenség büntetése a feudális magyar jogban a halál volt. Az erdélyi per veszélytelenebb volt, s bármily gátlástalanul tiporták ott a törvényt a Habsburg-hatóságok, nem értek el mást, mint azt, hogy *Wesselényi* az ellene kiadott elfogatóparancs miatt évekig nem léphetett Erdélybe, az elfogatóparancsot azonban Magyarországon nem érvényesítették. Magyarországon viszont *Wesselényi* pere kormány és ellenzék, abszolutizmus és liberalizmus nagy csatájává alakult. *Wesselényi* maga is közügynek tekintette perét, s annak tekintették elvtáráit is – de ellenfeleit is. A per elvi kérdéseken folyó vita: király és kormány egy-e (az abszolutizmus szerint igen, a liberalizmus elől azonban ez az életheletheletőségét venné el), hűtlenséget lehet-e szóban elkövetni (a liberálisok a feudális magyar közjogra is támaszkodhatnak abban, hogy nem), s a köztanácskozásokon korlátozható-e a szabad szólas? Elvi vitáról van szó, amely az országgyűlésen is folyik 1835–36-ban; a harc mégis bírói ítélettel végződik 1839 elején. *Wesselényi*t három évi fogságra ítélik, – elmarasztalják, de a halálbüntetést mégse merik kimondani. Három hónapig van csak fogva a budai József-kaszárnyában, pár cellányira *Kossuth*tól, akinek pere még formailag is kapcsolatban van az övével, érdemben pedig méginkább. Akkor, egészségi állapotára tekintettel (félszemére már vak, másik félszeme is erősen romlik), büntetésmezszakítást engedélyeznek számára. Gräfenbergbe utazik, *Prissnitz* nagyhirű vízgyógyintézetében próbálja egészségét rendbehozni s szemét megmenteni. Az aktív politikai életből lényegében már 1835-ben kiszorították – most egy lépéssel még kijebb kerül. Annál is inkább, mert az 1839–40-i országgyűlés liberális ellenzéke (alsó- és felsőtáblán egyaránt) ugyan majd egy évig elkeseredett harcot vív

Wesselényi, Kossuth és a bebörtönzött országgyűlési ifjak szabadonbocsátásáért, de végülis csak annyit ér el, hogy kegyelmi úton törlik büntetésüket. *Wesselényi* is szabad, – de a megbélyegzés rajta marad.

Betegem, a teljes megvakulást késleltetve, de megakadályozni nem tudva írja második nagy teoretikus művét. A „Szózat a magyar és szláv nemzetiségek ügyében” *Wesselényinek* a nemzeti kérdésben, közelebről Kelet-Középeurópa nemzeti kérdéseiben vallott nézeteinek összefoglalása – egyben a korai magyar liberalizmus legjelentősebb összefüggő koncepciója e téren. A koncepció lényege: a korszak két alapvető vonása az alkotmányos létre s a nemzetiségek kifejlődésére való törekvés. Nem az erőszakos magyarítás szüli hát a szláv mozgalmakat; egy világtörténelmi folyamat részesei. E mozgalmakat különösen veszélyessé teszi *Wesselényi* szemében az, hogy szerinte akarva-akaratlanul a cári Oroszország kezére dolgoznak, az pedig a Szent Szövetség főereje, s további megerősödésétől tartani kell. A nemzetiségi kérdés megoldásának alapelve nála a soknemzetiségű államban együttélő nemzetek „egyenlő s rokon polgári érdekek alatt s által egyesítése”. A megoldás pedig az európai gyakorlatban egy francia–német–angol liberális tömb kialakítását követelné meg. A Habsburg-birodalmat trialista: német–szláv–magyar szerkezetűvé kellen kialakítani (negyedikül az olasz Lombardia csatlakoznék hozzájuk). Magyarországon belül *Wesselényit* a polgári nacionalizmus már szűkmarkúbbá teszi: csak a horvátoknak engedélyezné nyelvvük korlátozott hivatali használatát, a többieknél ezt a magánéletre szorítaná. Európai látókör, következetes liberális koncepció – és a magyarországi nemzetiségek számára elfogadhatatlan megoldás a hazai gyakorlatban: ez az utolsó nagy *Wesselényi*-alkotás summája; még így is a korai magyar liberalizmus legnagyobb alkotása e téren.

Másfél évvel a „Szózat” megírása után *Wesselényi* teljesen megvakul. Zsibói birtokára húzódva most már lényegében csak felolvasóján s írónkán keresztül érintkezik a politikai élettel. Még így is van súlyos szava erdélyi birtokosnemes-társaihoz, akiknek épp hangadó része képtelen megérteni, hogy a jobbágykérdésben való szűkkeblűség és időhúzás számukra életveszélyes; gazdaságpolitikai röpiratot, cikket mond tollba, közjogi összeállításokat küld fel a magyar országgyűlésen küzdő elvbarátainak. Így éri 1848. márciusa. Értzi a veszélyt, másoknál erősebben: az ellenforradalom főerői nincsenek szétverve, a parasztkérdés és a nemzetiségi kérdés veszélyesen nyitva maradt. S ott igyekszik segíteni, ahol vakon, rokkantan még tud. Fölsiet a pozsonyi országgyűlésre, egyet még lendíteni Erdély uniójának ügyén, királyi

biztosként irányítja a Partium visszacsatolását Magyarországhoz, a liberális tábor vezérszónoka az uniót Erdély oldaláról is kimondó kolozsvári országgyűlésen, a kongó üléstermő magyar felsőházban áll ki hatalmasan a forradalmi kormány álláspontja mellett. 1848. szeptemberében azonban a vak, fáradt ember már nem bírja tovább. Ritka világossággal látja a forradalmat fenyegető összes veszélyeket – s úgy hiszi, hogy csak a jó ügy igazát lehet az új Magyarországra törő ellenforradalmi hadak ellen szegezni. Egy nappal utolsó nagy beszéde után, amelyben e nézeteit kifejtette, eldőlt a kérdés. Pákozdnál nem a forradalom pusztá igazságával állították meg *Jellasicsot*.

Wesselényi addigra már Gräfenberg felé utazik. Hamarosan rájön, nem lett volna szabad eltávoznia Magyarországról. Visszatérni nem tudván, legalább röpirattal, cikkekkel próbál meg használni a forradalom ügyének. Becsületét megmenti velük. 1850 tavaszán Gräfenbergből hazatérőben éri a halál.

Nevét, valljuk be, elsősorban csak egy-egy nagyszerű romantikus gesztusára való emlékezés tartotta fenn. Az évszázados „*Széchenyi-*

A *Wesselényi* ültette berkenyefa (1814) a *Berzsenyi-kúria* (ma emlékmúzeum) kertjében láthatóan „gerontológiai” gyorssegélyre szorul (Morvay P. felv. 1971)

Kossuth-vita” Széchenyi-párti résztvevői számára ő csak Széchenyi művének elrontója volt, a *Kossuth*-pártiak számára pedig legalábbis ott volt a kísértés, hogy *Kossuth* elődjét a liberális ideológia s a liberális párt kialakításában ne lássák kellő arányaiban. Pedig ott van a helye a reformkori magyar legnagyobbjainak sorában – abban a láncban, amely Széchenyin kezdődve, rajta s Deákon vezet *Kossuth*ig.

Trócsányi Zsolt

Zala, az alvó falu

– Látogatás egy nemzeti emlékhelyen –

HOGY KERÜL ZALA SOMOGYBA? – teszem fel magamnak a vetélkedőbe illő kérdést. Hol van ide a Zala folyó, vagy akár Zala megye határa?

Hagyjuk egyelőre megválaszolatlanul ezt a kérdést. A felelet ott vár bennünket a kis somogyi falu történetében.

Mikor a Tab és Kapoly közötti autóbusz elágazástól indulva (ahol a távolsági autóbusz letett), az apostolok lovain, két kilométeres sétával elérem a Zala feliratú helységtáblát, mindjárt mögötte – mintegy a falu bemutatkozásaként – egy zsúpfedeles ház tűnik szemembe. A számtábláján „Zichy Mihály utca 1.” feliratot viselő ház bizony eléggé roskatag: egyszerre figyelmeztet a falu nagy szülöttjére és a község sok tekintetben elhanyagolt állapotára.

Tavasszal, a falu népi műemlékeit kutatva ebben a régi házban bukkantam rá egy, a megrokkant tetőszerkezetből előkerült gerendára, amely az

ANNO 1836. T.I.

véssett feliratot viselte. A ház lakói megígérték, hogy vigyázni fognak rá, de ez bizony csak ígéret maradt. Most, amikor újból itt járok, le-sújtva hallom, hogy a gerenda nemrégiben tűzre került, – pedig akadt volna másféle tüzelő is elég a háztájon.

Jelképesnek érzem ennek a gerendának a sorsát. Előkerült a falu népi építészetének egy csaknem másfél százados tárgyi emléke, amely a

Zichy Mihály utca 1. Zala legszélő háza

község egy hajdani lakójának névbetűit is örzi. A múlt e beszédes tanúja – a helység múzeumában elhelyezve – megeleveníthette volna egy karéját azok életének, akik valaha itt éltek, építettek, küszködtek és meghaltak, s kiinduló pontja lehetett volna e nem mindennapi falu – mint látni fogjuk – nem mindennapi településtörténeti kérdései kibogozásának.

A NÉPI ÉPÍTÉSZET kutatója meglepődve észleli, hogy nemcsak az említett szélső ház zsúpfedeleles, hanem a falu közepétől „lenek” húzódó Zichy Mihály utcán, s a folytatásként „főnek”, a falu végéig tartó Kossuth Lajos utcán még másik kilenc ház is. Ezekben a házakban leginkább idős emberek laknak. A fiatalok kirepültek; többnyire nincs kinek és nincs miből építeni. Az öregek azonban életük végéig meglennének a zsúpfedelek alatt, – ha nem ázna be a zsúpfedél. Pedig, ha a zsúpfedeleket nem javítják, az bizony beázik: előbb nedves lesz a lakás, majd kidől a fala. Úgy jár, mint a Kossuth Lajos utca 9. számú ház, amelynek kettényílt homlokzatán szépen lehet tanulmányozni a régi építkezésre jellemző szelemen-es-ollóágas tetőszerkezetet és az épen maradt szép vonalú kis „rakott sporhelt”-et. Mi lenne, ha a helyi tsz vetne néhány hold rozsot, hogy a zsúpfedeleles házak lakói, kézciséppel kicsépelve a magot, az épen maradt szalmából zsúpot (az évszázados technikának megfelelően „kancaszúpot”, „bakzsúpot” és „buksit”) készítsenek, s megvédhessék lakóházuk évszázados falait a beomlástól.

Az ilyen, szépen karbantartott zsúpfedeles házak hangulatos faluképet biztosítanak, amelynek idegenforgalmi értéke is van.

ZALÁNAK NEMCSAK MÚLTJA van, hanem jövője is: Ez, az első pillantásra alvónak, halódónak látszó falu még felébredhet. Jövőjét részben az biztosítja, hogy Somogynak egy kisebb iparosodó göca közelében fekszik: középen a tabi üzemek: a Videoton fiók és a Ponyvagyár, valamint a most épülő Vegyipari Gépgyár között. A zalaiak ezeken a helyeken találják munkát.

DE ZALA EMELLETT NEMZETI EMLÉKHELY is. Akárcsak *Berzsenyi* révén Nikla, *Csokonai* révén Csurgó, s *József Attila* életének tragikus itteni vége folytán Balatonszárszó.

Zala, Nikla, Csurgó, Balatonszárszó, és országszerte a többi (irodalmi-művészeti, történelmi, tudományos és munkásmozgalmi) nemzeti emlékhely a hazafias nevelés, a honismereti mozgalom még kelően ki nem aknázott lehetőségét, több kulturális törekvést egybefogó gyűjtőpontja.

A kis Zala nagy kincse, *Zichy Mibály* emléke és kulturális hagyatéka. Ezt kell az eddiginél jobban birtokba venni és felhasználni. De hogyan?

A zalai *Zichy Mibály* emlékmúzeum mai állapotában még nem képvisel elég idegenforgalmi vonzóerőt, nem tölti be eléggé nevelő hivatását. Fel kellene újítani, át kellene rendezni (úgy tudom, erre már készülnek is a tervek) ahhoz, hogy korszerűen, kellő színvonalon és kellő hangsúllyal bemutathassa a nagy festő romantikus pályafutását,

Zalai utcakép: egykori jobbágházak a volt *Zichy*-kúria szomszédságában

sokszínű életművét, a haladó embert, a grúzok által nagyra becsült, valósággal grúz nemzeti festőnek tisztelt kiváló művészt.

De ez a felújítás még nem elég. Úgy kellene a *Zichy Mihály* kultuszt felébreszteni, kifejleszteni, hogy ez egyúttal kulturális aktivitásra mozgósítson a közelebbi és távolabbi környéken – s nem utolsósorban magában a faluban is.

ZALA KÖZSÉGNEK ugyanis ez a „rejtett tartaléka”. A felemelkedés útja a helység nagy szülöttje, *Zichy Mihály* kultuszának említett széles körre kisugárzó kibontakoztatásán keresztül vezet. Ezt kellene a helyi kulturális törekvések középpontjába állítani. Ez tenné majd lehetővé egy olyan hosszabb távú közművelődési terv kialakítását és teljesítését, amely a község nagy kulturális kincsét, ezt a ma még bizony eléggé holt tőkét a szűkebb és tágabb környék hasznára forgalomba hozza. Minthogy ennek az elgondolásnak a realizálása nemcsak Zalának kamatoznék, megvalósításában minden bizonynal számíthatna a Zala-ral közös tanácsi székhely, Tab nagyközség, az egyesült tabi-siófoki járás és a megye hivatalos szerveinek és társadalmi erőinek támogatására. Helyesebben, a terv – beszéljünk róla a továbbiakban úgy, mint realitásról – lényegéhez tartozik ezeknek az erőknek a mozgósítása.

Zalán megszűnt az önálló tanács. A volt *Zichy* kúria központi részében elfoglalt helyiségei tehát felszabadulnak. Így lehetőség nyílik az emlékmúzeum már érintett, régóta esedékes korszerű átrendezésére, megfelelő raktár, gondnoki lakás és kutató-vendégszoba létesítésére, s – az említett művelődési koncepciónak megfelelően – az emlékmúzeummal szerves kapcsolatban álló helyi művelődési központ (a felújított emlékmúzeum színvonalához méltó berendezésű előadóterem, könyvtár és klubhelyiség) kialakítására.

AZ EMLÉKMÚZEUM korszerűsítése, továbbfejlesztése, itt a Balaton közelségében feltétlenül indokolt, de e nemzeti emlékhelyünk idegenforgalmi vonzereje növelésének nem ez az egyetlen módja. Az épen maradt népi műemlékek szinte maguktól kínálják a lehetőséget egy, az emlékmúzeumot kiegészítő *szabadtéri múzeumbáz* (nem „skanzen”, ez földrajzi név, Stockholm egyik részének, s egyúttal Svédország nagyhirű szabadtéri néprajzi múzeumának neve) létesítésére. Ez a múzeumbáz szerves kiegészítője lenne az emlékmúzeumnak. A kúria kiállítása bemutatná az ott született nagy festő munkásságát és alkotásait, a múzeumbáz pedig (építkezésmódjában, bútorzatában, gazdasági és használati eszközeiben) megjelenítené a halhatatlan művész környezetét, a *Zichy Mihály* kori, az egyik lábával a jobbágyvilágban, a másik lábával a feudálkapitalizmusban álló kis falut, azt a paraszti éle-

tet, amelyet még *Zichy Mibály* is ismert. Így csatlakoznék – idegenforgalmi tényezőként – a nemzetközi nyelvű képzőművészet mellé a szintén nemzetközi érdeklődésre számot tartó paraszti archaikum.

A SZABADTÉRI MÚZEUMHÁZ a falu népét is közelebb hozná az emlékmúzeumhoz. *Zichy Mibály* és a többi *Zichy* alakja (így a bohém, mulatozó, de emberséges Miklósné) ma is elevenen él a helybeli idős emberek emlékezetében, s a nagy festő unokáját (aki ma az emlékmúzeum gondnoka) Lucy néninek, nagymamának szólítják a faluban. A *Zichy Mibály* kultusz ápolásával új népművelő profilt nyerő, az emlékmúzeummal szerves kapcsolatba kerülő könyvtárba és klubhelyiségbe szívesebben mennének majd az idősebb zalai parasztok is (mert a tsz-tagság itt sem a fiatalokból regrutálódik), mint ma, amikor a községi könyvtárból csak az iskolásgyermekek visznek olvasnivalót. Valóságos felnőtt honismereti klub, múzeumbaráti kör alakulhatna ki az idős parasztemberekből, akiket vonzana az, hogy a *Zichy*-mondák összegyűjtésében, a falu történetének összeállításában, a jobbágyvilág, a cselédelet emlékeinek összehordásában szükség van az ök aktivitásukra, szakértelmükre is.

Hogy ez mennyire így van, bizonyítja a már „hetvenkedő” *Kovács Pista* bácsinak, a falu valóságos két lábon járó krónikájának példája. Amikor az egyik népi műemléképület múltját kutatva bekopogtattam hozzá, ezzel fogadott: csakhogy végre beszélgethetek valakivel, akit az ilyen dolgok érdekelnek.

Pista bácsi nagyapjától a következő, a falu településtörténetének egy színes mozaikját őrző történetet hallotta: *Zichy Mibály* édesapja, *Zichy Sándor* idejében, az egykori kúriával szemben, az út túlsó felén (a gesztenyefasorral kettéosztott mai park területén) négy jobbágház állott. Egyikük az akkori bíróságnak, *Kovács Pista* bácsi édesapjéé volt. Az uraság szerette volna, ha a jobbágházak eltűnnek onnan. Megígérte, hogy ha lebontják őket, a falu felső részében (a mai Kossuth Lajos utcában) négy új házat épít helyettük. A bíróságnak, aki – bár írni, olvasni nem tudott – a falu előtt nagy tekintélyben állt, nem volt hajlandó eleget tenni az uraság kívánságának. *Zichy* nem akarta kenyértörésre vinni a dolgot, csak az öreg bíró halála után egyezett meg jobbágyaival, s építtette fel nekik az új házakat.

Az áttelepített házak közül kettő még most is áll. Milyen megkapó lenne, ha a tervezett múzeumház éppen a *Zichy Mibály* édesapja által építtetett jobbágházak egyikében jönne létre, s ilyenformán ez a „parasztmúzeum” is „családi” kapcsolatban állna a nagy festővel.

A ZICHY MIHÁLY-KULTUSZT a helyi közművelődés motorjává tevő terv megvalósítása – amint már említettem – igényli Tab nagy-

A Kossuth Lajos utca 14. sz. alatti Zrínyi-báz. A hagyomány szerint Ziczy Mibály édesapja építtette

község támogatását, s ugyanakkor termékenyítőleg hathat majd annak kulturális életére is.

Tab Somogynak (Kaposvár, Marcali és Barcs mellett) egyik iparosodási alközpontja. Művelődési házában olyan klubéletet kellene teremteni, amely a Tabra beköltözött, illetőleg ide bejáró munkásfiatal-ságnak vonzóerőt, kulturális aktivitást és művelődési lehetőséget biztosítana. A már működő fotó- és modellező szakkör mellett elsősorban *bonismereti szakkör vagy klub* létrehozására gondolok, amelynek évekre szóló tartalmas tevékenységet biztosíthatna a Ziczy Mibály életművével való foglalkozás (névadója is ő lehetne), a zalai szabadtéri múzeumház létrehozásában való részvétel és a zalai idős parasztok honismereti, múzeumbaráti klubjával való együttműködés.

Tab vezetősége és kulturális vezérkara, mely munkásmozgalmi hagyományainak ápolása révén már eddig is jelentős szerepet vállalt a környék ifjúságának szocialista hazafias nevelésében, a fenti feladatok ráeső részének teljesítésével is példamutató pionírmunkát végezhetne.

A ZALÁN-TABON remélhetőleg mielőbb kialakuló munkának tovább kell gyűrűznie a járásban és a megyében. Ehhez a „hivatalosak” támogatása mellett szükség van a járás és a megye társadalmi erőinek mozgósítására is. Ez nemcsak feltétele, hanem célja is e kulturális programnak.

Mire gondolok itt? Arra, hogy a járás és a megye úttörő és KISZ-szervezeteinek, ifjúsági házainak, a környékbeli középiskolák, diák-kollégiumok, ipari tanuló intézetek honismereti és egyéb érdekelt szakköreinek, irodalmi színpadainak, országjáró köreinek, művészeti együtteseinek tagjai, szakköri munkaként és alkalmi akciók keretében részt vállalnak a programból. Pl. a járás úttörő és KISZ-szervezetei versenyre hívják a megye más járásokban fekvő emlékhelyeinek (pl. Niklának vagy Csurgónak) fiatalságát, a *Zichy Mibály*-, *Berzsenyi*- vagy *Csokonai*-hagyomány gyűjtésére, ápolására; kerékpáros túrákat szerveznek a megyei emlékhelyek útvonalán, Zalától, Tabtól, Szántódon, Szárszón, Niklán, Marcalin, Mesztegnyön, Nagybjajomon, Hete-sen keresztül Csurgóig (vagy akár az egykor Somogyhoz tartozó Sziget-várig) követve, kutatva *Zichy Mibály*, *Pálóczi Horváth Ádám*, *Berzsenyi, Vikár Béla* és *Csokonai* nyomdokait, a forradalmi megmozdulások (pl. az 1840-es mesztegnyi zendülés) emlékeit.

A Zrinyi-ház tornáca (Morvay P. felv.)

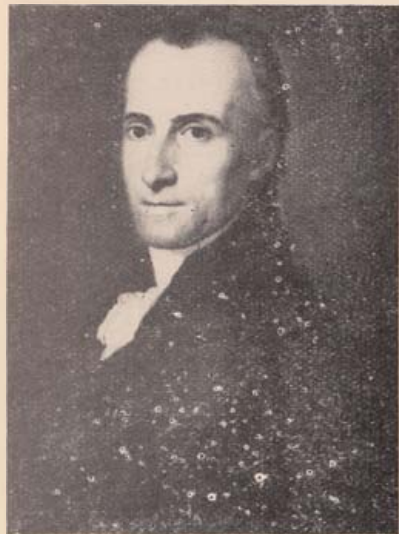
MINDENNEK, PERSZE SZEMÉLYI ÉS TÁRGYI FELTÉTELEI is vannak (pl. megfelelő népművelő beállítása Zalára, a múzeumház berendezéséhez és működéséhez szükséges anyagi fedezet biztosítása stb.). Ezek előteremtése azonban az illetékes tanácsok (és üzemek), a megyei múzeumi szervezet, a műemléki szervek stb. erőinek mozgósításával, a társadalmi szervezetek (úttörők, KISZ, s nem utolsósorban a Hazafias Népfront) összehangolt (és összehangoló tevékenységével megoldható.

Az itt vázolt elgondolás kellő ütemű megvalósításához megújuló emlékeztető-serkentő lendítőerőt biztosítanak a közelgő *Zichy Mihály* évfordulók. 1972-ben van a nagy festő születésének szánegyvenötödik, 1976-ban pedig 150. évfordulója. E jubileumokat már tettekkel, a vázolt kulturális program egy részének tető alá hozásával (a múzeumház esetében ezt szó szerint is vehetjük) kellene ünnepelnünk.

(De hol marad a felelet a cikkem elején fölített kérdésre? Mi a falu elnevezésének magyarázata? – Ezt talán válaszolja meg valaki olvasóim közül. Addig félreteszem kéziratom erre vonatkozó sorait. Remélem, vázolt elgondolásom érdemi része is vált ki majd hozzá-
szólásokat.)

Morvay Péter

KAZINCZY ELEVEN EMLÉKE

1759–1831

a szűkebb pátria mit köszönhet a „szent öreg”-nek, aki *Petőfi* szavai-
val szólva – „...*fél századig Tartá vállán, mint Atlasz az eget, A
nemzetiségnek ügyét.*” Az ünnepségsorozat szervezői azt keresték,
hogy a megemlékezésen túl miként hasznosíthatnák a múltból jövő
példát a jelen szolgálatában.

1

A nagy költő halálának 140.
évfordulóján sokszinű ünnepség-
sorozat zajlott le *Sátoraljaújhe-
lyen* az őszi hónapokban. Amint
a széphalmi fák alatt magasodó
sírkő egyik felirata emlékeze-
tünkbe idézi:

„Széphalomban Élete' LXXIII
dik évének lefolyta után
MDCCCXXXI a' sűrű halálok'
... esztendejében” hunyta le
örökre szemét „íróink dísze, ve-
zére, Honnyelvünk gyönyörű
tolla, *Kazinczy Ferenc*”.

Az észak-magyarországi kis-
város, Zemplén vármegye egy-
kori székhelye többszörös joggal
érezte kötelességének a megem-
lékezést. A város vezetői, a ha-
ladó hagyományokra fogékony
polgárai és diákjai tudják, hogy

*„A nyelv egyik legféltőbb kincse,
egyik legfőbb dísze a nemzetnek...”*

Az ünnepségsorozatot az ifjúság kezdte: Sátoraljaújhely város kezde-
ményezésére Borsod-Abaúj-Zemplén, Hajdú-Bihar és Szabolcs-Szatmár
megye, valamint Debrecen, Miskolc és Sátoraljaújhely város négy-négy

középiskolás diákja részvételével október 30-án került sor a „szép magyar beszéd” területi versenyére. Gálos Tibor, a Művelődésügyi Minisztérium főelőadója bevezetőjében utalt arra, hogy a Kazinczy tiszteletére rendezett versenynek aligha lehet méltóbb színhelyet találni annál az épületnél, az egykori zempléni megyeházánál, amelyben az író oly sokszor megfordult, amelynek egyik szárnyában másfél évtizeden keresztül dolgozott.

A zsüri, amelynek munkájában részt vett *Bencédy József*, *Deme László* és *Z. Szabó László* is, elégedetten nyilatkozott a résztvevő diákok teljesítményéről, a rendezésről. A szakmai értékelés minden bizonyal közvetlenül is hozzájárul a szép magyar beszéd fejlesztéséhez hazánkban ezen a területén. A hasznos tanulságok mellett a résztvevők magukkal vihették a széphalmi díjkiosztás szép emlékét is.¹ *Kazinczy Ybl* Miklós által tervezett kis mauzóleum-múzeumának lépcsőin hangzottak el a zárószavak.

A tapasztalatok összegezésekor kitűnt ismét, hogy a szép magyar beszéd problémaköre nem szűkíthető le a helyes artikuláció kérdéseire; gondolataink árnyalt szóbeli kifejezése a fő cél, amihez tudatosan igazodik a tiszta hangképzés, a beszéd-dallam és – ritmus, a szünetek alkalmazása. Újra meggyőződhattünk arról is, hogy *klasszikusaink emlékeit akkor ápolhatjuk a legméltóbban, ha munkálkodásuk eredményeit a jelen igényeivel kapcsoljuk egybe. Kazinczy* intelmét a nyelv jelentőségével kapcsolatban diákfiatalok cselekvő részvételével sugározta tovább e verseny.

2.

... izgadott ő is azért, aminek gyümölcsét
aratni más fogja; félszázadig küzdött a
pusztákon s egy messzepillantás az ígérlet
földébe lőv minden jutalma.”

(Kölcsey)

A *Kazinczyt* idéző rendezvények sorában az október 31-i emlék-ünnepély foglalta el a központi helyet. *Wéber* Antal nagyhatású előadása nemcsak *Kazinczy* irodalomtörténeti értékelését adta, felvázolta színes emberi alakját is. A hallgatóság árnyalt képet kapott a korról, melyben a nyelv és ízlés reformja a polgári haladás egyik formájává nőhetett; megérthette egy kezdeményezésben gazdag, sokféle ellenállást leküzdő élet jelentőségét. *Kazinczy* ma nem tartozik a tömegek által olvasott írók közé, ezért külön örömmel fogadtuk az irodalomtörténész

¹ A „Kronika”, a Sátoraljaújhegyi Kossuth Gimnázium Kazinczy Körének sokszorosított formában megjelenő közlönye 1971. októberi, 21. számában közli a „Szép magyar beszéd” megyei és területi versenyének eredményjegyzékét. (Szerk.)

bensőséges hangulatú előadását: a Mester máig kiható jelentőségét meggyőző erővel fogalmazta meg.

Az ünnepi szónok által rajzolt pályaképet egészítette ki a korreferátum, mely a *Kazinczyt* Sátoraljaújhelyhez és vidékéhez fűző szalakat világította meg. E vidékkel kisgyermek korában Regmecen ismerkedett, majd a sárospataki kollégium diákja volt. Regmecen folytatja 1791-től a Kassán már megkezdett széleskörű irodalmi és szervező tevékenységét. Itt tartóztatják le, s ide tér vissza 2387 napi börtöne után. Házasságkötése után, 1806-ban teremti meg saját otthonát Széphalmon. Innen irányítja haláláig az irodalmi életet, a nyelvújítás küzdelmeit. Sátoraljaújhelyen gyakran megfordul, aktív résztvevője a megyei közéletnek, tanúja *Kossuth* itteni pályakezdésének, 1915-től rendezője a megyei levéltárnak.²

Halála után Széphalom neve fogalommá nőtt: egy tanulságos életpálya és egy gazdag korszak hordozója. Alig van az elmúlt másfél évszázadban olyan költő, aki ne róttá volna itt le kegyeletét a fákkal körülvett sír előtt. A mostani ünnepség meggyőzően tanúsította, hogy az utókor mennyire fogékony e nagy előd tanításának befogadására. Kedves színfolttal gazdagította e programot *Ujj* Viktor zeneszerző ez alkalomra komponált s itt bemutatott Ajánlás c. kórusműve *Kazinczy* verseire.

3. *„Itt állottanak ők, azok a nagyok...
Ab! a hely nem az a mi vala! ők eltűnének
innen! Eltűntek! De te nem látod-e rémeiket?*

A múlt nagy alakjait idézik *Kazinczy* szavai; azokat a hagyományokat, melyeket ma is tisztelettel ápolunk. A múlt és a jelen kapcsolataival foglalkozott az a *honismereti tájkonferencia*, amelyet november 14-én tartottak városunkban. *Balassa* Iván referátuma azzal a kérdéssel foglalkozott, mi a szerepe a honismereti mozgalomnak a tudomány szolgálatában. Történelmi vizsapillantása s a jelen igényeinek számbavételével egyaránt azt bizonyította: *az önkéntes gyűjtést a tudomány nem nélkülözheti*. Zempléni és abaúji példákkal illusztrálta gondolatait. *Erdélyi János* levelezőkkel dolgozott, *Herman Ottó* a bodrogi Kárádon és Lukán is gyűjtetett, de a sárospataki Faluszeminárium anyaga is jelzi a nem hivatásos gyűjtők fontos szerepét. Ma, a nagy összefoglalások készítésének korában a szaktudósok nem képesek mindent összegyűjteni, az útmutatók alapján kapott segítség sok eltűnő fogalom

² A tartalmas korreferátum, melyet cikkünk szerzője mondott el, szintén a *Krónika* említett számában olvasható a „Mi *Kazinczy*nk” címmel. (*Szerk.*)

(pl. a Bodrogekben a *fuvász* vagy a *sulyom*) megőrzését teszi lehetővé.³ A tudomány pontos és alapos leírást vár, ez nem avul el. A helytörténet és néprajz területén különösen nagyon hasznos az önkéntes gyűjtők segítségével.

A korreferátumok és hozzászólások meggyőző adatokkal bizonyították az előadás igazát: Borsod-Abaúj-Zemplén megyében az utóbbi években kiadványok egész sora tette közzé az önkéntes gyűjtők, iskolai szakkörök gazdag anyagát.

E tájkonferencia keretében került sor a *megyei ifjúsági honismereti szakkörök első találkozójára*, melyet a sátoraljaújhelyi Kossuth Gimnázium fennállásának 10. évfordulóját ünneplő *Kazinczy* köre rendezett. A jubiláló szakkör köszöntése után hangulatos néprajzi vetélkedőre került sor, majd a megyei szakkörök jelenlévő képviselői számoltak be röviden tevékenységükről. A Művelődési Központban rendezett kiállítás ismét meggyőzhette a résztvevőket a megyében megjelent honismereti kiadványok változatosságáról.

4.

„E világ minden zugolyái közt, ob
Széphalom, nékem te nevetesz leginkább”

A *Kazinczy* emléke előtt tisztelgő ünnepségsorozat záróeseményeként november 22-én a *nemzeti emlékhelyek* témájában szervezett konferenciát a városi tanács, valamint a Hazafias Népfront megyei bizottsága. *Hegy* Imre országgyűlési képviselő megnyitójában meggyőzően bizonyította, *mennyire fontos egy harmonikus társadalom életének a szűkebb hazához való kötődése*. Konkrét példákkal utalt arra, hogy *Kazinczy* földjén jól sáfárkodnak irodalmi és történelmi emlékeinkkel.

Lengyel Dénes sokoldalúan kifejtette az irodalmi emlékhelyek létesítésének és fenntartásának kérdéseit, megemlítve a hely varázsát, Borsod-Abaúj-Zemplén élenjáró munkáját az irodalmi hagyományok teremtésében és feltárásában. Példákkal bizonyította, hogy a háttér, az emberi vonások ismerete mennyire növeli az irodalomtörténetírás hitelét: Íróink vélekedését is idézte erről. *Kazinczy* például azt javasolja, hogy minden írónak le kell festetnie magát egy panteon számára, ez is emlékhely lett volna. Részletesen foglalkozott a gyűjtés, a

³ A *sulyom* vizenővény, melynek érdekes formájú, lisztes gyümölcse valaha csemegének számított. Mocsaras területeinken még élhetnek egykori gyűjtésének és fogyasztásának emlékei. — A *fuvász* szó magyarázatát és változatait (vidékenként más-más formában élhet), olvasóinktól várjuk. Az erre vonatkozóan gyűjtött jó adatokat közölni fogjuk a Honismereti Híradóban. (Szerk.)

megőrzés és a népszerűsítés feladataival, formáival; így fontos elvi és gyakorlati útmutatást adott a konferencia résztvevőinek.

Morvay Péter előadása a nemzeti emlékhelyek ügyét egész közművelődésünk szempontjából jellemezte, s figyelmeztetett: *a bonisméleti mozgalom sokat tehet azért, hogy a nemzeti emlékhelyek igazi élő tartalmat kapjanak.* Az intenzívebb munka megalapozásához szükséges az emlékhelyek számbavétele, a helyi hagyományok és kezdeményezőkézség felmérése, a szakmai feltételek biztosítása, a nevelőhatás kiaknázásának szorgalmazása.

A felkért hozzászólók a helyi eredményekről és lehetőségekről adtak számot.

E konferencia keretében adták ki Sátoraljaújhely város Tanácsa *Kazinczy* tiszteletére kiírt pályázatának díjait.⁴ A zsüri nevében *Debrecezeni* Tibor szólott arról, hogy az irodalmi színpadi összeállításokra kiírt meghívásos pályázat igen jelentős, vonzó és példamutató. Igen jó időben került rá sor: klasszikus örökségünkre irányítja a figyelmet.

A *Kazinczy*-ünnepségek során többször is felvetődött egy, a város és környéke történetét, értékeit gyűjtő és bemutató múzeum létesítésének lehetősége. A rendezvények ennek előkészítéséhez is használható elvi és erkölcsi alapot adtak.

A sátoraljaújhelyi ünnepségsorozat ihletője *Kazinczy* jubileuma volt. Eredményei biztosítanak afelől, hogy a város és vonzáskörzete kulturális életét nemcsak alkalomszerűen sikerült megpezsdíteni, élénkíteni újabb színekkel, hanem *Kazinczy* eleven emléke hosszabb időre is kisugárzik.

Kováts Dániel

MEGJEGYZÉS

Bár a fenti beszámolót csak most tudjuk közölni, mondanivalója egyáltalán nem évült el. A benne ismertetett eseménysorozat — és maga a cikk — példamutatóan tükrözi, hogy egy nemzeti emlékhely hogyan sáfárkodhat múltjának szellemi kincsével.

Szerk.

⁴ A pályázat megosztott első díját *Éles Béla*, a tatabányai Művelődési Ház igazgatója és *Bácskai Mibály* szentesi tanár nyerte. (Északmagyarország, 1971. nov. 23. sz. — *Szerk.*)

AZ V. ORSZÁGOS DIÁK HONISMERETI TÁBOR

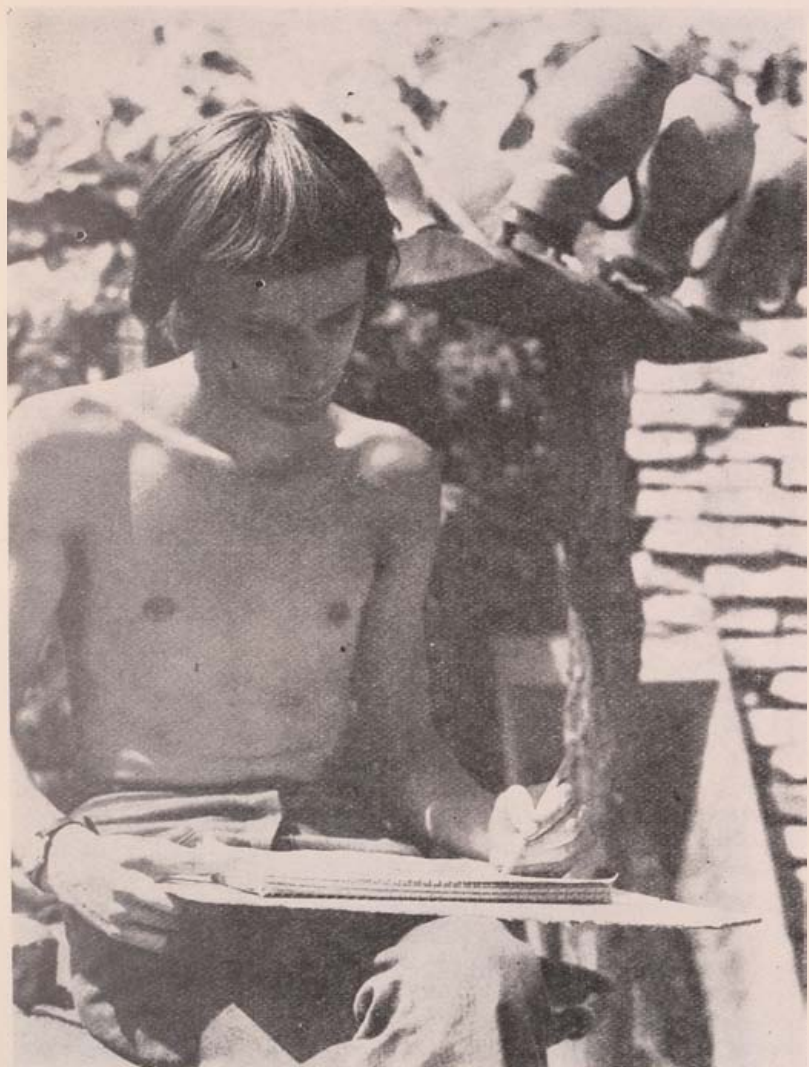
Az 1971. évi Országos Diák Honismereti Tábort a KISZ K. B. Mosonmagyaróváron, a Kisalföldön rendezte meg. A tábor előkészítésében, szervezésében lelkesedéssel vett részt a KISZ megyei, járási, városi bizottsága, élén a titkárokkal és a középiskolai előadóval. A város és járás párt- és közigazgatási vezetői, a vállalatok, üzemek vezetői, KISZ-szervezetek, a termelőszövetkezetek, falusi KISZ-szervezetek mind szívesen támogatták a tábor gondolatát, valamint munkáját.

Ebben az évben 117 középiskolás és szakmunkástanuló vett részt a táborban. A kiválasztás sokkal körültekintőbb, alaposabb volt, mint az előző esztendőben. Valóban azok a fiatalok jöttek el, akik érdeklődnek a honismeret iránt, résztvettek szakkörük munkájában; sőt sokan voltak köztük, akik arany, ezüst, bronz fokozatot értek el az országos diákpályázatokon. Így a tábor ifjúsága méltó tükre volt az ország diák-ságának.

A honismereti kutató munkát 12 szakcsoportban végeztük. Mindenki abban a szakcsoportban dolgozhatott, amelyik felé érdeklődése vonzotta. Az egyes népszerűbb szakcsoportok túljelentkezését az első napon felvilágosításon alapuló önkéntes átjelentkezéssel rendeztük. Így sokan ismerkedhettek meg a honismeret valamely új ágával, amit munka közben megszerettek, és otthon szakkörünkben esetleg művelni fognak. Közvéleménykutatásunk igazolta: senki sem bánta meg, hogy a választott szakcsoportban dolgozott.

A *munkásmozgalmi szakcsoportot Tuba László*, a járási könyvtár vezetője irányította. Mosonmagyaróvár munkásmozgalmát tanulmányozták a kezdeti időktől 1949-ig. Megtanulták a levéltári, könyvtári kutatás módszereit, az adatok rögzítését, feldolgozását. Összeszedték *Bardócz Bélára*, a Tanácsköztársaság helyi vezetőjére és mártírára vonatkozó adatokat, s ennek eredményeképpen emléktáblát lepleztek le a Mezőgépgyárban, a munkásmozgalmi hős munkahelyén.

A *gyártörténeti csoportot Puskás Vilmos* üzemtörténész vezette. Mosonmagyaróvár négy nagyüzemének hatását vizsgálták a város fejlődésére. Ezzel a munkával hozzájárultak a Magyar Történelmi Társulat Üzemtörténeti Szekciója által kitűzött tudományos kutatás sikeré-

hez. A szakcsoportvezető kiváló szaktudásával nemcsak a módszereket adta át diákjainak, hanem az összegyűjtött anyag feldolgozására is megszervezte őket. Jelentős eredménye volt munkájuknak az is, hogy

eleven kapcsolatot létesítettek a négy gyár munkásaival, vezetőivel, KISZ-szervezeteivel.

Az *életmódkutató, szociológiai csoport* Szigeti Gábornak, a járási Művelődési Központ igazgatójának szakavatott vezetésével a mosonmagyaróvári Műanyagfeldolgozó és Kefegyártó Vállalat, a régi Fogkefegyár munkásainak életmódját vizsgálta a felszabadulás előtti időben és a jelenben. Az életszínvonal fejlődése a helybeli és bejáró munkások életében megvilágította a szociológiai kutatás minden érdekességét, szépségét, módszeres lehetőségét, s ezen kívül jól szolgálta a szocialista öntudatra nevelés célját is.

A *tsz-történeti csoport* Szabó Józsefné, győri pedagógus vezetésével a helytörténeti kutatás falusi ágazatával foglalkozott, és Hédervár szigetközi község termelőszövetkezetének történetét vizsgálta. A módszeres munkát, az anyagrendezést jól elsajátították a tanulók; ezen kívül értékes anyagot gyűjtöttek a földreform és a szocialista átalakulás szájhagyományaiából, amivel a hivatalos dokumentumokat élettel töltötték ki. Ezen kívül a tsz alakulásának eddig az irodalomban tévesen jelölt időpontját is sikerült korigálniuk. Megszerezték az óvári múzeum számára azt a földmérő láncot is, amivel a földreform idején a Hédervár grófok birtokát széjjelmérték.

Krónikás csoport, vezette Gárdonyi Béla, a Kisalföld kulturális rovatának vezetője. Halászi községbe jártak ki, ahol összeállították a falu elmúlt esztendejének krónikáját, s ezalatt elsajátították a krónikairás legfontosabb módszereit. A kész krónikát pedig átadták a község vezetőinek, hogy a munkát folytassák. Reméljük, így sikerül megvetni alapját a község krónikairásának. Másik fontos munkájuk volt a tábor Krónikájának szerkesztése. Megtanulták az írás és szerkesztés legfontosabb tennivalóit, úgy hogy krónikáink talán a legnívósabbak a táborok történetében, és valóban hű tükröi a tábor életének.

A *régész csoport* Pusztai Rezső múzeumigazgató vezetésével Jánosomorján végzett ásatást a mosonmagyaróvári múzeum feltárási tervének keretében. Ez volt a legvonzóbb csoport a diákok szemében; itt volt a túljelentkezés a legnagyobb. A létszám azonban nem haladhatta meg a többiekét, s így a megmaradt 12 fő nagy lelkeséssel végezte a tűző napon is az ásatással járó kemény fizikai munkát. Szorgalmukat siker koronázta. A három kora-árpádkori sír mellett egy bronzkori sírra is bukkantak, benne egy férfi gúzsbakötött csontvázával. Így alkalmuk nyílt a kb. háromezer évvel ezelőtt élt nép szokásainak tanulmányozására. A sírban talált mészbetétes agyagedény tudományos szempontból is fegyelemre méltó.

A földrajzinév-gyűjtő csoport G. Takács Gizella tanárnő vezetésével Lébény és Mosonszentmiklós földrajzi neveit gyűjtötte össze. A legnehezebb körülmények között ők dolgoztak, mert a felmerült közlekedési nehézségek legtöbbször őket sújtották. Minden percet kihasználó szorgalmukat dicséri, valamint két község segítőkészségét, hogy rövid idő alatt is több, mint ötszáz földrajzi nevet gyűjtöttek össze a két községben. A tsz kocnikat biztosított számukra, hogy a neveket a határban ellenőrizhessék, helyüket a térképen pontosan rögzíthessék. A szép számszerű eredmény mellett a gyűjtés módszereit is alaposan elsajátították; így a csoport tagjai otthonukban majd jól képzett segítőtársai lesznek a Tudományos Akadémia Nyelvtudományi Intézete által országosan megindított fontos tudományos munkának.

A három néprajzi csoport a Szigetköz egy kis zárt gazdálkodást folytató, egyéni községében, Kisbodakon végzett gyűjtő munkát. Célnk az volt, hogy a tábor eredményeképpen kerek, monografikus képet kaphassunk egy kis dunamenti falu népi hagyományairól. Ezt a szép célt teljes mértékben sikerült elérni.

A népzene, népművészeti csoport dr. Barsi Ernő tanár irányításával magónszalagra vette a község dalanyagát. Felújították a balázsolás, aratókoszorúátadás régi szokásait, pontosan lejegyezték folklór-anyagát. A módszeres tudnivalók mellett az országos hírű népzenekutató csoportvezető lelkesedése is átragadt a csoport tagjaira. Több, mint száz lejegyzett daluk között országos érdeklődésre tarthat számot egy mollos dudanóta, egy régi katonabúcsúzó és egy ősi motívumú lakodalmos ének.

A szellemi népbagyományokat gyűjtő csoportot V. Bíró Ibolya, győri muzeológus vezette. Munkájukat a pontos szakszerűség jellemezte: részletes kérdőívekkel, kidolgozott terv szerint működtek. Jelen napi és életkorhoz fűződő szokásokat, valamint a prózai népköltészet köréből meséket, mondákat, kisebb történeteket gyűjtöttek. A gyűjtött anyagot tudományos igényességgel rendszerezték, cédulázták, s így a módszerek elsajátítása mellett nagyon értékes munkát végeztek a község néprajzi felmérése szempontjából is.

A tárgyi népbagyományokat gyűjtő csoport Lackovits Emőke, soproni muzeológus vezetésével hasonlóképpen igényes és szakszerű munkát végzett. Módszeres felkészüléssel, kérdőívekkel kezdtek a munkához. Három csoportban dolgoztak: az első tárgyakat gyűjtött, és pontosan rögzítette méreteiket, történetüket, funkciójukat is, valamint fényképeket, rajzokat készítettek róluk eredeti környezetükben. A második és harmadik csoport kérdőívekkel adatokat gyűjtött az anyagi kultúra köréből. Igen értékes anyagot hoztak össze az általános társa-

dalomnéprajz, a paraszti földművelés, állattartás, erdőgazdálkodás, népi építészet köréből, és külön ki kell emelnem a régi paraszti virágoskertek hagyományait gyűjtők szép eredményeit. A csoport egy teherautó-rakomány tárgyi anyaggal gazdagította az óvári múzeumot, s ezek közt kiemelkedő egy XVIII. századi famozsár, s egy múlt századból való görényfogó láda.

Az irodalmi hagyományokat gyűjtő csoport vezetője ebben a táborban is *Leblanc Zsolt*né, salgótarjáni tanárnő volt. Bevezette a csoport tagjait a könyvtári bibliográfia használatába, elsajátította velük a gyűjtőmunka módszereit. Összegezték a régi Moson-megye, a mai magyaróvári járás irodalmi emlékeit. Felkutatták az innen származó, ma élő írók adatait és *Simon Lajossal*, *Hárs Ernő*vel jól sikerült író-olvasó találkozót rendeztek az egész tábor számára. Felderítették, hogy au-

gusztus 12-én volt huszonöt éve *Radnóti Miklós* hamvai kihantolásának, s ezen a napon szép megemlékezés keretében megkoszorúzták a mártír költő abdai emlékművét, s végül új szint jelentett a csoport munkájában, hogy kérdőívek alapján vizsgálták Kisbodak községben az irodalom helyzetét: mit olvas, kiket kedvel a falu népe, vagyis hogyan él az irodalom egy falu társadalmában.

A *nemzetiségi szakcsoport Drobilich Anna*, általános iskolai tanárnő vezetésével egészen új szint képviselt táborunk életében. Egy közeli horvát község, Bezenye hagyományait gyűjtötték. Vizsgálatuk kiterjedt a község eredetére, lakóinak származására, és főképp arra, hogy az évszázados együttélés a magyarsággal, németiséggel hogyan hatott a község tárgyi, szellemi kultúrájára, népi hagyományaira. Eredményeik meglepőek voltak: régi mondákat találtak a lakosság származására vonatkozóan; régi nyelvi érdekességek nyomára bukkantak, s olyan dalokra, mondákra leltek, amelyekben érdekesen keverednek a horvát mellett magyar és német szavak, kölcsönhatások. Végül gyűjtöttek néhány szép népviseleti darabot is, amelyek a magyarországi délszláv kultúrkör számára országosan is értékesek. Adataikat pontosan, módszeresen rögzítették, és szinte szeretettel beépültek a vendéglátó falu életébe.

Külön kell megemlékezni a szakcsoportok mellett a *honismereti bibliográfiai szolgálatról*, amit *Sinay Jenő*, a győri Megyei Könyvtár tudományos munkatársa végzett. Elhozta Győrből országosan is példamutató honismereti bibliográfiai gyűjteményét, s a hozzá szükséges, és a Megyei Könyvtár által rendelkezésünkre bocsájtott nélkülözhetetlen napilapokat, folyóiratokat, könyveket is. Így minden nap olyan alapvető segítséget nyújtott a szakcsoportnak, ami nagyon megkönnyítette a gyűjtőmunkát, és sokban hozzájárult annak eredményességéhez. Nem utolsó sorban pedig kitűnő lehetőséget nyújtott az ifjúság számára a könyvtárak használatának, a bibliográfiák módszereinek megismeréséhez. Táborunkban a múlthoz képest új szint jelentő tsz történeti, régészeti, nemzetiségi szakcsoport mellett a honismereti bibliográfiai szolgálat volt, mint újdonság a szakmai munka egyik legnagyobb nyeresége.

Nevelési céljaink érdekében igyekeztünk megmutatni az ország minden részéből idejött diákoknak Kisalföldünk érdekességeit, táji szépségeit, történelmi, gazdasági értékeit, hogy minél jobban megismerjék hazánknak ezt a tájegységét is. Három vetített képes előadásban mutattuk be a Kisalföld földrajzát, néprajzát, történetét, népművészetét; egy népi esten ismertettük táji néptáncainkat, citerazenekarunkat, a híres rábaközi népi hímzést, a hövelyi csipkét. Ugyanczt a

célt szolgálta három kirándulásunk is: az első Lébény, Feitőd, Nagycenk, Sopron útvonalon; majd másodsor Győr és Pannonhalma bemutatása; s végül a szigetközi kiránduláson – motoros komppal – megnéztük a Duna csodálatos szigetvilágát, Hédervár történelmi emlékeit és a híres lipóti termálfűtési sz-kertészetet. Mindezek eredménye nagyon jól lemérhető volt az élményeiket, munkájukat bemutató klubesten, főként pedig a nagyon jól sikerült „Ki tud többet a Kisalföldről” vetélkedőn. A diákok felkészültsége, helyi ismerete felülmúlta várokozásunkat.

A tábor szakmai céljait sikerült megvalósítanunk. A diákok a szakcsoportokban elsajátíthatták a honismereti munka módszereit, ízelítőt kaptak a tudományos kutatás alapjaiból, aminek otthon, szakköreikben vagy majd később, egyetemi tanulmányaik során hasznát veszik. Ezek az eredmények jelentkezni fognak a helyi szakkörök munkájában és a diáknapi pályázatok sokszínűségében, színvonalában. A gyűjtött értékes anyag pedig a honismeret megyei adattárát gazdagítja és jelentős segítséget nyújt a tudományos kutatás számára.

Mozgalmi céljainkat is elértük. A KISZ önkormányzat, tábori rend mellett élénk kapcsolatokat teremtettünk az üzemek, falvak KISZ-szervezeteivel. Legnagyobb megmozdulásunk a kisbodaki ifjúsági találkozó volt, ahol a környező falvak kiszesei jöttek össze találkozni a tábor diákjaival. Négy máglyából álló, hatalmas tábortűz, szalonnasütés és műsoros est fémjelezte az összejövetelt, a hangulatos táncesttel együtt. Külön kell megemlékeznünk a tartalmas műorról, amit Kisbodakon dolgozó csoportjaink rendeztek. A gyűjtött anyag érdekességeiből adtak vissza egy kis ízelítőt a falu népének. Zsúfolásig megtöltötték a művelődési otthont az érdeklődők. Igazi, sikeres népművelés volt!

Végezetül meg kell emlékeznem a tábor nagyszerű elhelyezéséről, kifogástalan élelmezéséről. Az óvári park hangulatos környezetében, az évszázados fák közt megbújó egyetemi kollégium, úgy érzem, maradandó, szép emlék marad minden diáknak. Ugyanígy kedves emlék marad az az ajándékcsomag is, amit a szervezők gondosságából minden diák és csoportvezető megkapott: a tábor Herenden készült emléklakettjét, *Lakatos József*, győri képzőművészünk szép alkotását, valamint Mosonmagyaróvár útikalauzát és a Hazafias Népfront megyei szervezetének ajándékát, a Daloló Szigetköz – népdalgyűjteményt, a Krónikák-kal, a közkedvelt sapkákkal, s a hozzávaló textil emblémával együtt.

Végző summázatként megállapíthatjuk, hogy a mosonmagyaróvári V. Országos Diák Honismereti Tábor méltán sorakozhat az eddigi

táborok közé. Ezt a megállapítást *dr. Ortutay Gyula* akadémikus, egyetemi tanár is megerősítette, aki személyes látogatásával tisztelte meg táborunkat. A diákok közé ülve, közvetlen beszélgetésekben előremutató tanácsokat adott az ifjúságnak, és a szakmai munka eredményességét nagy mértékben segítette. A mosonmagyaróvári tábor így megvalósította a KISZ KB fontos nevelési, mozgalmi céljait, előbbrevítte a honismereti diákmozgalom ügyét, biztosította a táborok fejlődését, s alapul szolgálhat tanulságaival a további fejlődés számára.

Dr. Timaffy László
a tábor szakmai vezetője

MEGJEGYZÉS

Szükségesnek tartjuk, hogy ennek, az egész mozgalmunk további fejlődése szempontjából nagy jelentőségű megmozdulásnak eseményeit megkésve is megörökítsük. Nemcsak kedves emlékül a tábor kb. 130 résztvevőjének, hanem dokumentumként és tanulsággal a hasonló országos és regionális táborok szervezői számára. — A VI. Országos Ifjúsági Honismereti Tábor beszámolóját lapunk legközelebbi számában közöljük.

Szerk.

NÉPDALKLUB A FŐVÁROSI MŰVELŐDÉSI HÁZBAN

A „Hová röpül a páva” tanácskozáson már beszámoltam a Fővárosi Művelődési Ház népdal-klubjának megalakulásáról. Azt tűztük ki célul magunk elé, hogy a népdal népszerűsítésében alkalmazkodjunk a falusítól sok tekintetben eltérő városi adottságokhoz és igényekhez. Ennek megfelelően terveink közt szerepelt

- a népdalt kedvelők ismereteinek bővítése,
- sokrétű néprajzi ismeretek terjesztése előadók révén,
- közös daltanulás, éneklés,
- meghívott vendégek élménybeszámolója, műsora,
- népdalénekesek stúdiószerű továbbképzése,
- néprajzi filmek, diaképek bemutatása és sok egyéb, kívánság szerint összeállított program.

Sajnos, a budapesti vetélkedőn résztvevő amatőr énekesek, mintha csak összebeszéltek volna, mind aziránt érdeklődtek, hogy milyen módon nyerhetnének hivatásos működési engedélyt. Sejtettem, hogy ezek után nem számíthatok további megjelenésükre.

A már ismerttetett március 6-i toborzó alkalmon kívül (amelyen *Jancsó Adrienne* előadóművésznő, *Ferencz Éva* és *Halmos Béla* voltak vendégeink) még egy klubdelutánt tartottunk a nyári szünet előtt. Ezen *Sárosi Bálint* és *Bige József* működött közre.

Októberben új lendülettel, új elgondolásokkal indultunk. A klub vezetését új, avatott szakember, *Olsvai Imre*, a Magyar Tudományos Akadémia Népzene kutató Csoportjának munkatársa vállalta el. Hónapokra elosztott, részletes tervet dolgoztunk ki, mely figyelembe vette a kérdőíves „közvéleménykutatás” kívánságait. Az egyes klubdelutánok programját egy-egy főtéma (időszerű ünnepi népszokások, néprajzi vidékek stb.) köré csoportosítottuk.

A szezont október 9-én kezdtük, *Olsvai Imre* előadásával. *Bartók Béla* és *Kodály Zoltán* első gyűjtőútjáról beszélt. Bemutatta első felvételeiket lemezről és magnószalagról. Majd három dalt tanított meg közülük. A hangulat kötetlen, derűs, mondhatni családias volt. A megjelentek kérdéseket tettek fel, s *Olsvai* sok érdekes tapasztalatot, tréfás történetet mondott el. Végül *Ferencz Éva* több csángó népdalt mutatott be, s egyet meg is tanított a hallgatóságának.

Novemberben a Palócfölddel ismerkedtünk. *Varga Mariann*, a Népművelési Intézet munkatársa színes diaképekkel illusztrált magas színvonalú előadást tartott. Utána lemezről meghallgattuk *Kodály*: Mátrai képek című kórusművét. A közös éneklésben is segített a lemezhallgatás, mert ebből a műből tanultunk meg három népdalt.

Abban a reményben, hogy a XIII. kerületi népművelők is kedvet kapnak népdalklub alakítására, november 23-án „minta klubnap”-ot tartottunk. Ezen *Olsvai Imre* adott rövid ismertetést, hogy mi módon, milyen témákkal tehetjük vonzóvá az összejöveteleket. *Ferencz Éva*, valamint *Csizmadia Mihályné* amatőr népdalénekes működött még közre. A népi hangszerek közül a furulyát és a citerát szólaltatta meg *Olsvai Imre*.

Decemberi klubnapunkon jelentkezett első ízben bizonyítéka a népdalklub létjogosultságának. Ekkor már a „Röpülj páva” klub állandó látogatói szerepeltek. Nem működési engedély reményében, hanem tiszta örömből, dalszeretetből! *Dr. Herényi István* ügyvéd és családja – három fia és felesége – színesen, színvonalasan szerepelt. *Herényi dr.* diákkora óta gyűjti a regélő rigmusokat. Ezekből mondott, énekelte egy csokorra valót. Majd három fiával „furulya-kvartett”-et alkotnak, s tisztán, más-más szólamot játszva különleges hatást adtak az elhangzott új stílusú népdaloknak. Most is, mint mindig közösen tanultunk dalokat, s a régebben tanultakat is felfrissítettük.

Az új esztendő első klubnapján megállapodtunk, hogy amint jó idő lesz, szakértő vezetésével néprajzi kirándulásokat szervezünk a legfrekvenciáltabb tájegységek népviseleteinek megismerésére.

Ez az első, januári klubnap *Pesovár Ernő* néma és hangosfilmes előadásával lett emlékezetes.

Februárban s még két alkalommal *Török Erzsébet* Kossuth-díjas énekművésznő volt klubösszejövetelünk „háziasszonya”. Virágénekeket, régi erdélyi népdalokat élvezhettünk az ő páratlan előadásában, s az általa tanított dalok egyúttal a stílusos népdal-előadásnak is iskola-példái voltak.

Első évadunk megkoronázása júniusi nógrádi kirándulásunk volt. Különautóbuszunk először Balassagyarmaton állt meg. Itt gyönyörködhattunk a Palóc Múzeum gazdag népművészeti anyagában, s megtekinthettük a múzeum szabadtéri gyűjteményét, a „Palóc udvar”-t is. Innen II. *Rákóczi Ferenc* nevezetes országgyűlésének színhelyére, Szécsénybe látogattunk. Szakavatott vezetés mellett néztük meg az ottani műemlék-templomot és helytörténeti gyűjteményt. Utunk végcélja és csúcspontja Hollókő volt. A helység központja valóságos eleven szabadtéri múzeum. Műemléképületeiben falumúzeum, posta és turista-ház is található. Több lakóházat belülről is megtekintettünk. A falu fölött

magasodó várrom előtt lelkes énekléssel fejeztük be a ragyogó időben lezajlott, felejthetetlen kirándulást.

1972. októberében kezdődött új évadunknak nevezetes eseménye volt *Szomjas-Schiffert György* népzenekutató lappföldi tanulmányútjáról tartott beszámolója, melyet színes diaképekkel, népzenei felvételekkel fűszerezett. Új mérföldköhöz érkezett együttesünk a december 15-én, a Fővárosi Művelődési Ház körtermében rendezett *Kodály*-emlékhangversennyel. Itt szerepelt először nyilvánosság előtt 24 tagú éneklő csoportunk, *Kodály* által gyűjtött népdalok előadásával. Nyolcan közülük szólót is énekeltek, valamint *Dévai Nagy Kamilla* és *Bodza Klári* is, kik szintén lelkes látogatói és támogatói klubunknak. Két citerásunk szolgáltatott kíséretet, s furulyázott a *Ki mit tud-on feltűnt Baranyai Zsolt* is. A műsorban *Kodály* művek, feldolgozások is szerepeltek. Ezeket a XIV. kerületi Kassák Lajos Művelődési Ház kamarakórusa (vezényelt *Selyemné, Farkas Ilona*), a Fővárosi Művelődési Ház vegyeskara (*Szűts Gergely Miklós* vezényletével), az FMH operaegyüttesének tagjai, valamint két hangszeres szólistánk adták elő.

Legközelebb *Ádám Jenő* zeneakadémiai tanár tart előadást klubfoglalkozásunkon katonadalainkról; természetesen népdaltanítással, hiszen ő volt valamikor a rádiós népdaltanítás úttörője. Terveinkben további kirándulások is szerepelnek (Turára, valamint a zalaegerszegi szabadtéri múzeum megtekintésére és Göcsejbe, illetőleg az Órségbe.) Tervezzük az érdi bukovinai székely együttesel való találkozást és együttműködést is.

Ahogy most visszatekintek az elmúlt klubnapokra, a lassan gyarapodó tagok kívánságainak, elképzeléseinek sokaságára, ki merem mondani, érdemes volt létrehozni, érdemes továbbfejleszteni a népdalklubot. Kialakult a klub törzsgárdája, kb. 40–50 olyan résztvevő, akikre jellemző a népdal szeretete, a népművészet iránti érdeklődés. Diák vagy nyugdíjas, fizikai dolgozó és egyetemi tanár egyformán lelkesedik, ha új, különleges szépségű népdalt tanulhat.

Szeretnénk, ha későbbi összejöveteleinken sok budapesti népdalkedvelő részesülhetne a társas éneklés örömeiben, a népzene és a népművészet, a népi kultúra értékeinek élményszerű, közvetlen megismerésében. Arra törekszünk, hogy elsősorban kerületünk középiskolásainak, munkásfiataljainak és a felsőfokú oktatási intézmények hallgatóinak köréből toborozzunk új tagokat népdal-klubunkba.

Éber Pálma

EGY CSEPP A „TISZTA FORRÁS”-BÓL

– Fiatal iparművészek kiállítása –

„Virágnak virága”, ez a mottója annak a népművészeti és iparművészeti kiállításnak, amely 1972. június 3-án nyílt meg a Fővárosi Művelődési Házban. Találó az elnevezés, virágok vannak itt kiállítva; egyszerűen szép, színekben gazdag, de nem hivalkodó alkotások.

Mikor belépünk a terembe, először csak színfoltokat veszünk észre, majd kitisztul szemünkben egy-egy tárgy, s csodákat látunk. Elfelejtett mesterek, régi kézművesek álmait valósították meg ezek az ifjú népművészeti alkotók. Ők azok, akik hisznek abban, hogy tárgyi kultúránk, népművészeti hagyományaink felhasználása a mai ún. modern világban is rá tudja nyitni az emberek szemét a szépre, a mindennapi csodákra.

Sinkó Veronika batik faliképe

A bennünket körülvevő hétköznapi dolgok dicsérete ez a kiállítás. Tányérok, butellák, korsók, kovácsoltvas tárgyak, hímzések, textilképek sorakoznak itt egymás mellett. Bizonyoságot tesznek arról, hogy ezek a tárgyak vidámmá és otthonossá tudnák tenni környezetünket. Ha állandóan találkozoznánk velük, fel tudnák bennünk ébreszteni a mindennapi esztétikai élményt, az örökös vágyat az egyszerű szépségek után.

Köszönet ezért a kiállításért a fiatal alkotóknak, akik sokszor rossz körülmények között, sokszor minden szabadidejük feláldozásával mentik a már nehezen menthető, a nép – reméljük nem feledésre ítélt – művészetét.

Köszönet *Kósa Klára, Kiss Andrea, Kun Éva, Pozsár Lajos, Patona Teréz, ifj. Fazekas István, Gonda István, Molnár Sándor, Probstner János, ifj. F. Szabó Mihály és Varga Gábor* fazekasoknak, *Biró Annamária, Hubai Gyöngyi, Vámosi Ibolya* hímzőknek, *Sinkó Veronika* textilfestőnek, *Ardai Ildikó* szönyegtervezőnek, *Fraszt Pálné* kékfestőnek, *Gál Vera, Szilc Ági* szövőnek, *Józeff Emil, Nagy Sándor, Pintér Jenő, Saárossy Gábor* fafaragóknak és *Kovács József* kovácsnak.

Domanovszky György ezt írta egyik, fazekasokról szóló tanulmányában: „A régi formáknak új tartalmat kell adni, hogy ezen keresztül megtalálják az új formákat is, megtartva a régeből azt, ami jó volt benne, ami tehát a mi új társadalmunkban is megfelel.”

Ezen az úton indultak el a kiállítók: ifjú népművészek („a népművészet ifjú mestere” cím tulajdonosai), népi iparművészek (ez is képesítést jelző cím) és fiatal iparművészek legtehetségesebbjei. A legnehezebb, de legtisztább művészi célt tűzték ki maguk elé: a „bartóki út” végigjárását. Rendkívül nehéz és nagy ez a feladat, mert nálunk a népművészet és az ún. „magasművészet” sok esetben már nagyon eltávolodott egymástól. Ennek a problémának a megoldására csak egy *Bartók Béla, Kodály Zoltán, Illyés Gyula, Nagy László* tehetséges művész vállalkozhat. Próbáljuk meg a kiállító fiatalok támogatni, és biztosan kiemelkedik közülük egy pár – az előbb felsorolt példák: megközelítő művész. Ezeket a fiatalokat szervezettebben kell összefogni. Szakemberek segítségével biztos utat kell nekik mutatni, hogy ne kelljen sokszor minden megértés nélkül tapogatózniuk.

A kiállítás három védnökét: a Fővárosi Művelődési Ház igazgatóságát, a KISZ Központi Bizottságát és a Népi Iparművészeti Tanácsot a kiállítás létrehozásáért már így is dicséret illeti. Reméljük, az elkövetkező időkben más szervekkel együtt még aktívabban támogatják ezeket a fiatalokat. Talán mód nyílik rá megvalósítani – ha már mo-

Patona Teréz kerámiái

dernebbül, a mai korhoz kötöttebben is – *Kós Károly* 1922-ban felvázolt elképzelését:

„A múltunk megvan, a népünk él, és él még népünk művésze is. Már csak egy *Ruskin*-ra, *Morris*-ra és *Ashbee*-re van szükségünk, . . . És abban a pillanatban él is már az a művészetünk, mely mindenkié, mert az életé, mely gyönyörűsége a munkásnak, aki előállítja, gyönyörűsége annak, aki megveszi, de gyönyörűsége mindnyájunknak és nyeresége a vele gazdagabbá lett egész emberi világnak.”

Ilyen gondolatok ébredtek bennem ezen a kiállításon, amely ma még csak egy csepp a „tiszta forrásból”, de holnap már maga lehet a „tiszta forrás”.

Zelnic József

SZAKREFERENSI KONFERENCIA ALMÁDIBAN

1. A konferencia színpéphez „alkotó módon” hozzájárultak az ott jelenlevő szakkörvezető tanárok. Az eredeti terv szerint a konferenciához külön szakkörvezető-képző tagozat járult volna, azonban ezt elszállásolási nehézségek miatt nem lehetett megvalósítani. Így is meghívtást kapott azonban a honismereti szakkörvezetők szokásos évi konferenciájára egy tucatnyi tapasztalt szakkörvezető, akik a tervezett tanári tanfolyamon a mozgalmi „jogfolytonosságot”, a bevált szakmai gyakorlatot képviselték volna.

Szerencse (ha nem is a szerencsétlenségben) a sajnálatos körülmények között, hogy a kipróbált szakkörvezetői gárdának ezek a kiváló képviselői ott lehettek a konferencián, a mozgalmunkat gyakorlatilag irányító megyei szakreferensek között. (Kár, hogy több megye nem képviseltette magát.) Sokat jelentett ez mindkét „tárgyaló fél”-nek.

A honismereti konferencia résztvevőinek egy csoportja a tanfolyambház teraszán
(Majsi Károly felv.)

Honismereti országjárás:
a konferencia két résztvevője
Tapolcán, *Batsányi János*
szobra alatt

A régi szakkörvezetőknek felfrissülést, szélesebb távlatokat adott a tágabb körű tervek, az előadások és felszólalások új gondolatainak megismerése, valamint a más vidéki szakkörvezetőkkel való tapasztalatcsere. A referenseknek szintén megerősödést hozott a szakkörvezetőkkel való találkozás; magas felszólalásaikra s a bennük megmutató ügyszeretetre, még közkinccsé nem vált kezdeményezéseikre felfigyeltek a rutin-munkában kissé belefásult „hivatalosak”. Ők is magukkal vitték a konferenciáról, hogy ezért a mozgalomért, amelynek ilyen munkásai vannak, érdemes dolgozni.

2. A szakreferensi konferenciáknak mindig van néhány kiemelkedő témájuk. A megelőző évi konferencián a nemzeti emlékhelyekhez kapcsolódó fontos honismereti lehetőségek és feladatok, valamint a szocialista eszmény és példakép kérdésköre állt a tanácskozások középpontjában. A mostani megbeszéléseken több kiemelkedő fontosságú téma is napirendre került. Az egyik: A népfront-kongresszus időszerűvé tette, hogy az egyik kongresszusi vitatéma, az alkotó szocialista hazafiság gondosan kidolgozott kérdésrendszere a mozgalom gyakorlati

szempontjából sokoldalú megvilágításra találjon. *Töltési Imrének* a konferenciát indító vitabevezető előadása, amely felsorakoztatta, hogy a szocialista hazafiság eszményének szolgálata hogyan fogja egységbe a honismereti mozgalom folyó munkájának és távlati terveinek részfeladatait, az egész konferencián érezte termékenyítő hatását.

Több előadás is foglalkozott az öntevékeny művészeti mozgalomnak azokkal az ágazataival, amelyek a honismereti szakköri tevékenység fegyvertárs-műhelyeinek tekinthetők, amelyek a maguk sajátos területén, a színjátzó mozgalomban vagy a díszítőművészeti körökben szintén folytatnak honismereti jellegű tevékenységet. *Bicskei Gábor* és *Borbély Jolán*, a Népművelési Intézet munkatársai tartalmas előadásukban rámutattak azokra, a honismereti mozgalomban még eléggé számon nem tartott lehetőségekre, amelyek ezekben a hatalmas táborral rendelkező munkaágakban (tízezrekről és tízezrekről van szó) a saját honismereti tevékenység terén adódnak, másrészt azokra, amelyek a honismereti szakkörök és e művészeti közösségek közötti együttműködés kínál. Gondoljunk pl. a honismereti szakkörök által felkutatott helytörténeti anyagot, illetve a helyi folklórhagyományt feldolgozó Szóljatok szép szavak... pályázatra, illetőleg vetélkedőre, vagy a díszítőművészeti körökkel közösen végezhető népművészeti tanulmányokra, közös gyűjtőutakra, kiállításokra.

A konferencia által gerjesztett egyéb gondolatokról – abban a reményben, hogy nyomdánk megértő támogatása lehetővé teszi lapunk legközelebbi számának idejében való megjelenését – később szólunk.

Referens

AZ IDEI HONISMERETI SZAKREFERENSI KONFERENCIÁRA, melyet balatonalmádi tanfolyamházában, június 20—26. között rendez meg a Népművelési Intézet, ismét meghívást kapnak egyes kiváló szakkörvezetők is.

A VAJAI HONISMERETI TOVÁBBKÉPZÉS

Szabolcs-Szatmár megye honismereti munkásainak immár hagyományos seregszemléjét július 10–12-én, Vaja községben tartották meg.

Évek óta itt gyűlnek össze – a megyei vezetők szervezésében – azok a pedagógusok és más értelmiségiek, akik ennek a mozgalomnak munkásai, hívei, szervezői. Ilyenkor cserélik ki tapasztalataikat, szereznek új elméleti és gyakorlati ismereteket, figyelnek fel a legújabb eredményekre, hangolják össze munkájukat, beszélnek meg a következő évi találkozó programját. Pl. 1973-ban a honismereti célkitűzésű országjáró kirándulások szervezéséről lesz szó, a megye egyik nevezetes tájának tényleges bejárása kapcsán.

Ezek a találkozók fontos szerepet játszanak az elméleti kérdések tisztázásában. Jóllehet külön-külön is önálló programjuk van, egymást kiegészítik, egymásra épülnek. A megelőző években a honismeret fogalmának tisztázása, a mozgalom célja, szervezete, főbb problémáinak, eredményeinek ismertetése volt a központi feladat. Ezt természetszerűen egészítette ki az időszerű megyei feladatok megtárgyalása.

Mivel a résztvevők évről évre nagyjából ugyanazok, ezek a tanfolyamok valójában a továbbképzés színterévé váltak. Így alakul ki a megyében a honismereti mozgalomnak az a törzsgárdája, amelynek munkáját tudatosság, célszerűség, szakmai biztonság jellemzi.

Az idei tanfolyamon is elhangzott néhány, időszerű problémát felvető előadás. Pl. *Papp Ágoston*: A műemlékvédelem, *Szj Rézső*: Helyismeret, honismeret, világismeret, *Kovács Tibor*: A könyvtárak és a honismeret, *Dömötör Sándor*: A honismereti mozgalomról c. előadása, valamint *Morvay Péter* tájékoztatója az ebben az évben megjelent folyóiratnak, a Honismereti Híradónak a szerepéről, jelentőségéről.

A tanfolyam fő feladatát mégsem ebben jelölhetjük meg, hanem, hogy a gyakorlati munkához akart és tudott hasznos tanácsot, útmutatást adni. A honismereti munka rendkívül összetett, sok ágból tevődik össze. Valamennyi területet a 3 nap alatt nem lehetett mindenkinek még megmutatni sem, nemhogy alaposabb beavatást biztosítani a munka műhelytitkaiba. Mivel az itt összegyűlteket nagy része már működő szakkör vezetője, vagy néprajzilag meghatározott területről, községből jött, el tudták dönteni, hogy milyen tárgykörben kaphatnak legpraktikusabb tanácsokat, melyeket kutató munkájukban otthon

hasznosíthatnak. A továbbképzés ilyenformán a készülő pályaművek színvonalának emelését kívánta szolgálni. A munkát ennek megfelelően csoportonként szervezték meg. A csoportokat a megyei szakemberek legjobbjai vezették.

Működött tsz-történettel foglalkozó csoport, *Molnár Mátyás* vezetésével, helytörténettel foglalkozó csoport *Makay László* vezetésével; az általános iskolai honismereti munkáról *Balogh László* vezetett csoportot; *Erdész Sándor* a szellemi néprajzi, *Németh Péter* pedig a régész csoport élén állt, és megszervezték a tárgyi néprajzi csoportot, ahol *Farkas József* gyűjtött értékes anyagot.

Az egyes csoportok a nekik megfelelő tárgykörben igyekeztek Vaja község honismereti értékeit felszínre hozni. Ez természetesen nem volt rögtönzött program. A csoportvezetők a szükséges előkészítést már előzőleg elvégezték, s miután ismertették a már feltárt anyagot, július 11-én a csoportok megkezdhatték a gyűjtőmunkát. A gyűjtött anyag teljes feldolgozására már nem jutott idő, de a csoportok megtárgyalták a munka tanulságait. Igen hasznos volt ez a program. Nemesak a gyűjtők tapasztalatszerzése miatt, hanem mivel Vaja község múltjának, hagyományainak feldolgozásához is értékes segítséget adhatott.

Külön ki kell térnünk arra, hogy miért alkalmas Vaja az ilyen jellegű találkozó szervezésére. Az érdeklődők jól tudják, hogy a vajai várkastély feléledt, új életet kezdett az utóbbi években, s mint *Rákóczi*-és kuruc emlékhely igen fontos szerepet tölt be. A hozzá fűződő történelmi hagyományok összegyűjtése mellett helyet ad a művészetnek – alkotószobát tartanak fenn –, kiállításokat szerveznek; működik a Vay Ádám Múzeum baráti köre is stb. Nem célunk az itt folyó munka ismertetése, értékelése – erre mások hivatottabbak – csupán azt kívántuk érzékeltetni, hogy a helyi lehetőségeket kihasználó, jól szervezett munka milyen eredményeket tud elérni. Vaja nemcsak megyénkben, hanem az egész országban is jelképe lehet a lelkiismeretes, kitartó munkának. Ösztönözhet, *Molnár Mátyás* ismertető előadása a várkastély mai életéről, az épület bemutatása és a jó ízléssel elrendezett képzőművészeti kiállítás ösztönzött is hasonló eredmények elérésére.

Még egy dolgról szeretnénk szólni. A korábbi évektől eltérően az idén viszonylag nagy számban vettek részt a tanfolyamon (kb. 1/6-a a megjelenteknek) a középiskolai szakkörök diákjai és a főiskolai diákkörben dolgozó hallgatók. Ezt mindenképpen helyes kezdeményezésnek tartjuk, hiszen azon túl, hogy mostani munkájukhoz segítséget kaptak, ez az a generáció, amelynek – mint az élet más területén is – át kell vennie, tovább kell vinnie a munkát: megmenteni és felhasználni a múlt minden értékét mai és jövő generációk életünk számára.

Lácza Magdolna

WESSELÉNYI EMLÉKÜLÉS

A Magyar Történelmi Társulat, a Hazafias Népfront Országos Tanácsa és a Tudományos Ismeretterjesztő Társulat 1971. december 17-én, *Wesselényi Miklós* születésének 175. évfordulója alkalmából emlékülést rendezett a Hazafias Népfront Klubjában.

Az ünnepi előadást – *dr. Borus József* kandidátusnak, a Magyar Történelmi Társulat titkárának elnöki megnyitója után – *dr. Trócsanyi Zsolt* kandidátus, *Wesselényi* monográfusa tartotta. (Fentebb közölt cikkünk ennek rövidített változata.) A felkért hozzászólók *Wesselényi* működésének egy-egy fontos mozzanatával foglalkoztak.

Dr. Kemény G. Gábor kandidátus, az Országos Széchenyi Könyvtár tudományos főmunkatársa *Wesselényinek* a hazai nemzetiségekkel kapcsolatos álláspontját vizsgálta, kiemelve annak úttörő, időtálló elemeit.

Dr. Szabad György egyetemi tanár, a történettudomány doktora *Wesselényi* 1834. december 9-i szatmári beszédét elemezte. Kimutatta, hogy a kormányzat haladásellenes politikájának ostromozása ez esetben is egybefonódott a nemességet reformra sarkalló önkritikus megnyilatkozásokkal: *Wesselényi*, szatmári beszédében a reformokat gátló kormányzatot és a nemességen belül átmeneti időre túlsúlyra jutott visszahúzó erőket egyidejűleg és éppen retrográd magatartásuk kölcsönhatásait felismerve bírálta. Azt a reformpolitikát védte, amelynek továbbélése és továbbfejlődése a feudalizmus gerincét törő 1848 legfontosabb eszmei előfeltétele volt.

Dr. Vörös Károly kandidátus, az MTA Történettudományi Intézetének főmunkatársa a reformkor egész folyamatába illesztve vizsgálta *Wesselényinek* a kormányzattal szemben, a reformok érdekében végzett – számára oly tragikus következményekkel járó – okos taktikáját, szívós szervező tevékenységét.

K. M.

TANÁCSKOZÁS A SZALKSZENTMÁRTONI MÚZEUMHÁZBAN

A *Petőfi* évvel kapcsolatos honismereti feladatok megtárgyalására, de egyúttal mintegy a jubiláris megmozdulások nyitányaként hívta össze a Hazafias Népfront Honismereti Bizottsága, Bács-Kiskun megyei Titkársága és helybeli Községi Bizottsága 1972. szeptember 26-ra, Szalkszentmártonba az ország *Petőfi* emlékhelyeinek képviselőit.

Nem lehetett volna alkalmasabb színhelyet találni erre, hiszen néhány nappal korábban avatták fel itt, az Országos Műemlék Felügyelőség, a *Petőfi* Irodalmi Múzeum, a Bács-Kiskun megyei Múzeumi Szervezet és a lelkes helybeliek összefogásával az új *Petőfi* emlékmúzeumot.

A helyreállított műemlék-együttes, „a jó öreg kocsmáros” egykori csárdájának és mészárszékének a kor hangulatát árasztó helyiségeivel (szabadkéményes konyha és ivó), színvonalas emlékkiállításával minden bizonnyal egyik legmegkapóbb zarándokhelye lehet a *Petőfi*-kultusz ápolásának. Nemcsak szabadtéri múzeumi együttest talál itt a látogató (a megmaradt kocsiállás alatt múlt századi közlekedési eszközök, szomszédságában nádtetős jégverem), hanem egyúttal mai, élő kulturális műhelyt is, a lelkes honismereti szakkör klubhelyiségével és a hamarosan ideköltöző községi könyvtárral. A szinte érintetlen *Petőfi* kori tájra néző, egyik oldalán nyitott udvar alkalmas szintere lehet majd ideillő rendezvényeknek is.

A tanácskozás alaphangját két előadás adta meg. *Miklós Róbert*, a *Petőfi* Irodalmi Múzeum tudományos főmunkatársa az emlékhelyek szerepéről, jelentőségéről beszélt a *Petőfi*-kultusz ápolásában, országos áttekintést adva a kapcsolatos feladatokról, lehetőségekről. *Madarász László*, a megyei tanács elnökhelyettese a *Petőfi* jubileumi ünnepek Bács-Kiskun megyei előkészületeiről tájékoztatott. Mindketten kiemelték a jubiláris ünnepekben rejlő, a későbbi évekre is kiható nagy nevelési, közművelődési lehetőségeket, s ebben az emlékhelyek szellemi örökhelyein tevékenykedő honismereti munkások fontos szerepét. Hangsúlyozták a koordinálás fontosságát, valamint a jubileum jelentőségéhez illő színvonal követelményét.

Az emlékhelyek küldötteinak felszólalásaiból kitűnik, hogy számos életrevaló terv született országszerte a helyi *Petőfi* emlékek felkutatására és megőrzésére, *Petőfi* örökségének élővé tételére, az ifjúsághoz való közelebb hozására, az ezzel kapcsolatos kulturális mozgósításra.

Azóta – ahogy a napisajtó tájékoztatásaiból is megállapítható – már sok minden megvalósult ezekből a tervekből (pl. a kiskőrösi diáknapok, Budapest V. kerületének példamutató jubiláris ünnepségei). Ezekre még bizonyára érdemes lesz visszatérni a Honismereti Híradó hasábjain is.

Krónikás

A NÉPDALMOZGALOMÉRT

A pávaköri mozgalom gondozásának, továbbfejlesztésének ügyét – amint erről „Hová röpül a páva?” különszámunkban annakidején már szóltunk – a Kórusok Országos Tanácsának, *Vass Lajos* vezetése alatt működő Parasztténekkari Bizottsága vállalta magára.

1972. november 18-án, a Hazafias Népfront Klubjában kibővített ülést tartott a bizottság, hogy számbavegye a megalakulása óta eltelt időszak eredményeit és a soron következő – még egyáltalán el nem ért – feladatokat.

1. A pávaköri mozgalom további fejlődésének egyik sarkallatos kérdése a vezetőképzés. Az örvendetes megyei kezdeményezések mellett (Somogy, Komárom, Pest – ezekről később még hírt adunk lapunk hasábjain) ezt szolgálja majd a Népművelési Intézet által tervezett konzultációs továbbképzés (két-három havonként egy-egy egésznapos konzultációval) és kétéhetes nyári szakmai tábor. Jelentősnek ígérkezik e tekintetben a pávaköri vezetők országos tanácskozása (terv szerint kb. 50 meghívottal), amelyre a IV. Dunamenti Folklor Fesztivál keretében, 1973. augusztus 17–18-án kerül sor Baján.¹

¹ A Dunamenti Folklor Fesztiválon egyébként több fontos honismereti megmozdulás is lesz, Így VIII. 16-tól 17-ig Úttörő Folklor Fesztivál Kalocsán, VIII. 18–19-én V. Kecskeméti Népzenei Találkozó, VIII. 18–20-án A Néprajzi és Nyelvtudományi Gyűjtők VII. Országos Találkozója Kalocsán, VIII. 18-án A népművészet mestereinek jubileumi találkozója Kecskeméten. (Szerk.)

2. A bizottság továbbra is napirenden tartja a táji népdalkiadványok szorgalmazását. Győr-Sopron értékes úttörését követve másutt is kívánatos lenne az egyes vidékekre jellemző, *válogatott* népdalanyag megjelentetése. Hasznos lenne – egyetértésben a Zeneműkiadóval – az esetleg utánnomásra kerülő dalosfüzetek anyagának kritikai felülvizsgálása is.

A kottából megismerhető népdalok mellett a pávaköri mozgalomnak szüksége van élő forrásból merített, jó népi előadóktól közvetlenül tanult dalanyagra is. Az MTA Népzene kutató Csoportja e szükséglet kielégítéséhez közvetítő segítséget (megfelelő címanyagot) adhat a pávaköröknek.

A paraszténekkarok, népdalkörök repertoárjának kialakítását segíteni fogja, ha a KÓTA – szándéka szerint – gondoskodik a Honismereti Bizottsággal közösen meghirdetett kórus-pályázat díjnyertes népdalcsokeinak megjelentetéséről.

3. A népdalmozgalom fejlődésének elősegítése, a pávakörök értékes helyi tapasztalatainak megismerése és megismertetése céljából a KÓTA – a Honismereti Bizottsággal és a Népművelési Intézettel, valamint más szervekkel társulva – pályázat meghirdetését határozta el „A népdalkörök mint művelődési közösségek” témakörben, 1973 őszi beadási határidővel s év végi eredményhirdetéssel. A pályamunkák egy vagy több pávakör, népdalklub működésének, repertoárjának ismertetését, módszertani tapasztalatainak összefoglalását tartalmazzák, valamint javaslatokat a pávaköri mozgalom továbbfejlesztésére nézve. A pályamunkák legjobbait a tervek szerint publikálnák.

4. A népdaléneklő csoportok között szép számmal található faluból a városba került vagy falun élő, de az iparban dolgozó munkások (különösen sokra becsülik ezek számát a borsodi iparvidéken). A paraszténekkari – munkásnénekkari találkozók, közös szereplések, a munkásszállásokon adandó műsorok a pávaköri mozgalom és a munkásfolklor összekapcsolásának lehetőségét kínálják; hasonlóképpen a pávakörnek a „Zúgjon dalunk...” munkásdalgyűjtő akcióba való bekapcsolódása is, amelyről lapunk pályázati rovatában olvashatunk.

A pávaköri mozgalom városi helyzetének áttekintésére, a műsorösszeállítás és a stílusos népdaléneklés időszzerű kérdéseinek megvizsgálására javaslatként felmerült egy olyan, szakmai bemutatóval egybekötött tanácskozási terve, amelyen az illetékes közművelődési intézmények (kerületi tanácsok, művelődési házak, klubok és más, a téma iránt érdeklődést mutató intézmények, együttesek) képviselői vennék részt, Budapesten.

5. A kibővített bizottsági ülés foglalkozott, a tv támogatásával nagy érdeklődés mellett lezajlott országos pávaköri bemutató ügyével is.

Az a vélemény alakult ki, hogy ilyen nagyszabású találkozót elég két-évenként rendezni (idő kell a tanulságok feldolgozásához, elterjesztéséhez!), s emellett meg kell találni a módját a tömegéneklés jobb megszervezésének, valamint annak, hogy a bemutatót részt vevő együttesek több szereplési lehetőséghez jussanak – a tévé-műsorokan kívül is. (Augusztus 20-án nagy lehetőségei lettek volna ennek Budapesten.)

Az évenként megrendezhető táji-regionális találkozók – esetleg összekapcsolva nemzeti ünnepeinkkel – jó szereplési és továbbfejlesztési lehetőséget biztosíthatnak a pávaköröknek, s ezért továbbra is szorgalmazni kell őket.

R. P.

A BÉKÉS MEGYEI PETŐFI EMLÉKBIZOTTSÁG FELHÍVÁSA

A Hazafias Népfront Békés megyei Bizottsága mellett alakult Petőfi Emlékbizottság a Békés megyei Népűjság 1972. évi karácsonyi számában felhívást intézett a megye lakosaihoz, valamint a megyében működő szervekhez és intézményekhez, annak érdekében, hogy a Petőfi év alkalmából felkutassa és számbavegye azokat a megye területén magán- vagy köztulajdonban található dokumentumokat, tárgyi emlékeket, amelyek *Petőfi*hez, baráti köréhez, az 1848-as szabadságharchoz, a reformkorhoz, a kor kiemelkedő szereplőihez, a jobbágyfelszabadításhoz, a parasztmozgalmakhoz kapcsolódnak.

A felhívás jelzi, hogy a *Petőfi* évre való felkészülés során máris számos ilyen dokumentum került elő a megyében, s kéri mindazokat, akikkel a tulajdonában bármilyen idetartozó emlék található, illetőleg akik tudnak ilyenek hollétéről, közölgék nevüket és címüket az Emlékbizottsággal.

A felhívás emlékeztetőül felsorolja a szóba jöhető alábbi dokumentumokat:

„- Irott, vagy nyomtatott levelek, felhívások, könyvek, kéziratok, tárgyak Petőfiről vagy Petőfitől, baráti körétől vagy köréről, a szabadságharc kiemelkedő személyiségeitől vagy személyiségeiről, a jobbágyfelszabadítás, a reformkor, a parasztmozgalmak megyei eseményeiről, dokumentumairól vagy azok személyiségeitől vagy személyiségeiről.

- Korabeli rajzok, festmények vagy azokról készült felvételek, másolatok, melyek korabeli személyiségeket vagy eseményeket ábrázolnak.

- Korabeli, rajzos illusztrációkkal készült emléklapok, könyvek, melyek a századforduló előtt vagy táján jelentek meg és a fenti eseményekről szólnak.

- Családi emlékként őrzött személyes tárgyak a fenti eseményben résztvevő hozzátartozóktól, vagy olyan könyvek, melyekben az ősök megörökítették az említett korok családi vagy kortörténeti eseményeit. (Bibliák, házikincsek, énekeskönyv stb.)"

Ez a példamutató kezdeményezés máris eredménnyel járt, amint az *Krisztoff Andrásnénak*, a Hazafias Népfront Békés megyei Bizottsága munkatársának 1973. évi január 2-án kelt leveléből is kitűnik:

„Az új évet jó hírrel kezdem. Felhívásunkra több ember jelentkezett már személyesen és levélben. Most bontok egy levelet, melyet az írt, aki parancsnoka volt annak a századnak, amely átvette a szovjektől az 1848-as szabadságharc zászlait.

Mint írja, 1941. március 23-án kapott parancsot, hogy válassza ki századából a 28 zászlóátvevőt. Három óra állt rendelkezésére, hogy a zászlófogásra kiképezze a honvédeket.

Levelében azt is írja, hogy 10-14 eredeti felvételt őriz a zászlók átvételéről.

A levélíró tömören megírta, hogyan zajlott le a zászlóátvétel. *Dr. Szabó Ferenc* megyei levéltárigazgató majd magnetofonnal is felkeresi munkahelyén. Türelmetlenül vártam a részleteket. Már ez az eredmény is nagyszerű, mely a felhívás nyomán felszínre került.

Az eddig beérkezett többi adat egyike, hogy hogyan ünnepelték meg a korábbi években Biharugrán a *Petőfi*-évfordulót, és miért maradt el hosszú évekig. Az ottani emléktáblát a régi paplapon 1895 vagy 1896-ban helyezték el. Márványból van, a régi paplakra helyezték át a mostanira. Nem tudják pontosan, kinek a kezdeményezésére állították az emléktáblát, de *Bölönyi József*nek nagy része volt benne.

Egyéb jubileumi híreink:

Több településről beérkezett már a *Petőfi*-évforduló helyi programja, melyet összesítés után eseménynaptárban foglalunk össze.

Befejezés előtt áll a megyei *Petőfi*- és szabadságharcos emlékek számbavétele. (A felmérést felnőtt és ifjúsági honismereti munkások végezték el több mint 250 emlékhelyen.) A Művelődési Központ fotósai már megkezdték ezek fotózását a megye egész területén.

1972. december 31-ig 31 emléktábla, illetőleg emlékmű, valamint 11 szobor (*Petőfi*, *Kossuth*, *Arany János*, *Táncsics*), illetve dombormű került jégükbe.

A Megyei Művelődésügyi Osztály – a megyei KISZ-bizottsággal, a Szakszervezetek Megyei Tanácsával és a Körösök Vidéke Területi Tsz Szövetséggel karöltve – *Petőfi Szavalóversenyt* hirdetett a középiskolák, iparitanuló intézetek és általános iskolák, valamint a dolgozó fiatalok részére. Ahogy a kiadott sokszorosított felhívásban is olvasható, a *nyilvános megyei döntők* március 21-én lesznek Mezőberényben, Gyulán, Békéscsabán és Orosházán. Az első helyezettek 500, 300, illetőleg 200 Ft értékű könyvutalványt, az összes résztvevők emléklapot kapnak. A megyei döntők első helyezettjei májusban vagy júniusban – Békéscsabán vagy Mezőberényben – *gálaesten* lépnek majd föl, megyei művészeti csoportok, együttesek *Petőfivel* kapcsolatos műsorszámaiból szerkesztett műsorban.

A megyei Levéltár rendelkezésünkre bocsátotta azoknak a megyei településeknek a jegyzékét, amelyekben az 1848. évi áprilisi törvények alapján jobbagyfelszabadítás történt. A megyei Petőfi emlékbizottság javasolja, hogy az érintett településeken emlékezzenek meg az egykori helyi eseményekről, és a tanácsháza falán elhelyezett emléktáblán örökítsék meg a történelmi tényt.”

T. I.

OROSZ LÁSZLÓ

1903–1972

Orosz László, aszalói nyugalmazott általános iskolai igazgató váratlanul elhunyt. Halálának híre meglepetésként érte a néprajzi gyűjtőket, honismereti kutatókat, mert nem betegeskedett sokat, egészségi állapotára ritkán panaszkodott.

1903. július 23-án született Mezőlaborcon, Zemplén vármegyében, erdőszaládból. 1926-ban fejezte be tanulmányait a budapesti állami tanítóképzőben, és évtizedekig tanított Taktaszadán, Megyaszón és Aszalón. Aszalóról vonult nyugdíjba, mint a helyi iskola igazgatója. Nemcsak pedagógus korában volt igen aktív, hanem mint nyugdíjas is. Ekkor már több ideje volt, hogy kedvenc témájával, a helytörténettel foglalkozzék, és így kapcsolódott bele a Borsod megyei néprajzi-honismereti gyűjtőmozgalomba. Aszalón évekig vezette a *Kecskekés*

Tamás Művelődési Otthon honismereti szakkörét, és tagja volt a TIT Borsod megyei néprajzi szakosztályának, valamint a megyei múzeumbaráti körnek is.

A község múltja, haladó hagyományai foglalkoztatták, s nemcsak a helyi néprajzi adatokat gyűjtötte össze nagy szorgalommal, hanem sokszor kutatott a megyei levéltárban, sőt a kassai levéltárakban is. 1963–64-ben készítette „Aszaló építkezése” című első pályamunkáját, 9 lapnyi szöveggel és 60 fényképpel. Ezzel a művével 1966-ban pályázott, és jutalomban is részesült. Az elismerés további munkára ösztönözte. 1965-ben „Aszaló cigányai” és „Aszalói népszokások” címmel készített pályamunkákat. 1966-ban 38 lapnyi munkát írt. „Az aszalói káptalaní uradalom gazdálkodása és az uradalmi cselédek élete” címmel. 1969-es pályaművének címe: „Adalékok Aszaló néprajzához”, s ez a munkája már 98 lap terjedelmű. 1970-ben „Újabb adatok Aszaló néprajzához és helytörténetéhez” című pályamunkája 65 lapnyi. Valamennyi pályamunkájával díjat nyert, s bár a szerény díjazás nem fedezte a befektetett hatalmas munkát, nemhogy elkedvetlenedett volna, hanem még nagyobb örömmel dolgozott. Azon fáradozott, hogy munkája eljusson a község valamennyi lakosához, s nagy kedvvel kezdett neki az Aszalói krónika megírásához. Nem sajnálta a sok munkát, utánajárást, a szakirodalom tanulmányozását, nehezen hozzáférhető források kijegyzetelését, csakhogy ez a munka megjelenhessék. Munkájában nemcsak a szakemberektől kapott segítséget és bátorságot, a helyi termelőszövetkezet, a községi tanács is megadott neki minden segítséget. Így jelenhetett meg 260 lap terjedelmű kötete 1970-ben. 1970-ben a Szülőföldünk Borsod című kiadványban két kisebb cikke is megjelent „Aszaló cigányai”, illetve „Miért hagyjuk pusztulni történelmi emlékeinket?” címmel.

Orosz László kedves, közvetlen egyéniség volt. Tanítványai, kollégái és barátai is csak „Laci bácsi-ként” emlegették. Nemcsak gyűjtött, publikált, hanem kérdőívekre válaszolt, néprajzi tárgyakat kutatott fel, és szívesen mutogatta a falu nevezetességeit, a régi házakat vagy a szakkör állandó kiállítását. Jelen volt valamennyi megyei néprajzi-honismereti rendezvényen, és senki sem gondolta, hogy hirtelen, alig három heti betegeskedés után távozik közülünk. 1972. május 9-én hunyt el Miskolcon.

Emlékét pályatársai, barátai, tanítványai, tisztelői szeretete, kéziratban maradt és publikált munkái őrzik meg számunkra!

Bodgál Ferenc

BÚCSÚ BODGÁL FERENCTŐL

Nem véletlen, hogy neve lapunk mostani számában két cikk alatt is olvasható. Ezek az írásai is meggyőzően tanúskodnak, hogy szerzőjük – kinek pályafutása oly váratlanul és fájdalmasan tört ketté – mennyire szívén viselte a néprajzi és helytörténeti gyűjtőmozgalom ügyét. Beszédesen szemléltetik, milyen nagy része volt abban, hogy Borsod-Abaúj-Zemplén megyében – kiváló elődök alapvetésére építve – továbbfejlődött, s országosan is kiemelkedő szintre emelkedett a mozgalom.

Sok józan körültekintéssel, példás egyszerűséggel, fáradhatatlan energiával szervezte, buzdította a megye önkéntes gyűjtőit. Sokat tett annak érdekében, hogy munkájuk eredményei hozzáférhetőek, felhasználhatóak legyenek. Ezért hozta létre a miskolci Hermann Ottó Múzeumban az egyik legnagyobb és leggondozottabb kéziratos vidéki múzeumi adattárat, ezért válogatta össze a megyei pályamunkák legjavából 1966-ban a „Borsod megye népi hagyományából” c. gazdag anyagú, országos elismerést aratott gyűjteményes kötetet, s ezért segítette megjelenéshez az azóta elhunyt kiváló gyűjtő, *Koós Imre* „Simmásélet” c., hiánypótló, szép könyvét. Ez vezette akkor is, amikor több tanulmányban feltárta a megyei gyűjtés, gyűjtésszervezés történetét, összefoglalta az eddigi kutatási eredményeket és feladatokat, s emléket állított a neves megyei gyűjtők, kutatók, *Istvánffy Gyula*, *Kóris Kálmán*, *Margalaki Kiss Lajos* és *Kolumbán Lajos* munkásságának. Buzdító, bíráló, lektori tevékenységének, valamint saját szerkesztői példájának nagy része van abban, hogy a megye szakköröknek, művelődési házainak publikációi, gyűjteményes kötetei, mind számukkal, mind színvonalukkal országos elismerést vívtak ki.

Saját kutató tevékenységének középpontjában a népi kismesterségek, különösen a régi falusi életben olyan nagy jelentőségű kovácmesterség búvárlata állott. Ez utóbbinak elmélyedő vizsgálatához terjedelmes útmutató füzetet is állított össze. Reméljük, ennek megjelenetéséről mielőbb gondoskodnak az illetékesek, s ezzel elősegítik, hogy e téren végzett értékes munkássága folytatódjék.

Mindössze 40 éves volt. Az a 15 év, amelyet múzeológusi poszton Miskolcon töltött, a hatáskörébe tartozó feladatok feltárása, munkába-

vétele, az erre való mozgósítás, a tudományos eredmények népszerűsítése terén egyaránt példamutató.

A fájdalmas búcsúvételnél csak az adhat némi vigaszt, hogy ügyszeretetének, fáradhatatlan aktivitásának, áldozatos segítőkészségének példája követőkre talál megýjében és annak határain kívül is.

M. P.

KIVÁLÓ HONISMERETI SZAKKÖRVEZETŐK JUTALMAZÁSA

1968 óta immár harmadízben jutalmazák meg azokat a középfoóú és általános iskolai honismereti (néprajzi-nyelvjárási, helytörténeti-munkásmozgalmi stb.) szakkörvezető tanárokat, akik szakköri tevékenységükkel a szocialista hazafias nevelésben és a tudománysegítő gyűjtőmunkában a legkiemelkedőbb eredményt érték el.

A jutalmazó intézmények: a Magyar Tudományos Akadémia Társadalomtudományi Főosztálya, a KISZ Központi Bizottsága, a Magyar Úttörők Szövetsége Országos Elnöksége, a Pedagógusok Szakszervezete, a Művelődésügyi, a Munkaügyi, a Mezőgazdasági és Élelmezésügyi, az Építésügyi és Városfejlesztési Minisztérium.

A jutalmakat 1972. november 23-án dr. Ortutay Gyula akadémikus adta át a Magyar Tudományos Akadémia épületében.

3000 Ft-os I. díjban részesült:

Debiczký István, a pécsi Pollack Mihály Építőipari Technikum igazgatója,

Kováts Dániel, a sátoraljaújhelyi Kossuth Lajos Gimnázium tanára,
dr. Pelle Béláné, az egrí Szilágyi Erzsébet Gimnázium és Szakközépiskola tanára,

Terge Lajosné, a polgári József Attila Gimnázium volt tanára, jelenleg a debreceni Landler Jenő Szakközépiskola tanára.

2000 Ft-os II. díjban részesült:

Gál József, a marcali Lady János Gimnázium és Szakközépiskola tanára,

Hegedűs Jenő, a debreceni Élelmeszeripari Szakközépiskola tanára,
Jávor István, a budapesti 44. sz. Szakmunkástanuló Kollégium tanára,

Kiss Kálmán, a kisújszállási Móricz Zsigmond Gimnázium tanára,
dr. Kovács Józsefné, a ráckevei Ady Endre Gimnázium tanára,
Mester György, az eleki (Békés m.) Gimnázium tanára,
Takács Gyula, a keszthelyi Mezőgazdasági Szakközépiskola tanára,
Tar Imréné, a soproni Martos Flóra Gimnázium tanára,
Túri Róbert, a kishéri Táncsics Mihály Gimnázium tanára,
Vermes Miklós, a kaposvári 503. sz. Ipari Szakmunkásképző Iskola
igazgatója,
Balogh László, a rohodi ált. isk. tanára (külföldi jutalomüdülés),
Benke László, a révfülöpi ált. isk. igazgatója,
Majsai Károly, a szalkszentmártoni ált. isk. tanára (külföldi jutalom-
üdülés),
Nagy Géza, a karcagi ált. isk. tanára.

1000 Ft-os III. díjban részesült:

Balogh Lászlóné, a budapesti 5. sz. Szakmunkásképző Intézet tanára,
dr. Giday Kálmán, a budapesti XII. ker. Arany János Gimnázium ta-
nára,
dr. Márai Gyula, a miskolci Földes Ferenc Gimnázium tanára,
Staar Gyuláné, a budapesti 15. sz. Ipari Szakmunkásképző Iskola ta-
nára,
Szabó László, a körmendi járás népművelési felügyelője, kollégiumi
nevelőtanár,
Vörös Ottó, a körmendi Kölcsey Ferenc Gimnázium tanára,
Exner István, a vaszari ált. isk. igazgatója (külföldi jutalomüdülés),
Szamosújvári Sándor, a debreceni gyakorló ált. isk. tanára (külföldi
jutalomüdülés).

SZAKKÖRI ŐRJÁRAT

TUDÓSÍTÁS POLGÁRRÓL I.

Szakkörünk, a polgári József Attila Gimnázium *Csúry Bálint* Honismereti Szakköre az 1966–67-es tanévben alakult. az akkori első osztály 15 tanulójának részvételével. A szakkör célja a tárgyi és szellemi néprajzi-nyelvjárási gyűjtés megindítása volt Polgáron. Tárgy-gyűjtésünk kiterjedt mindenféle használati tárgyra, a szellemi gyűjtést pedig a földrajzi és ragadványnevek terén végeztük, Görbeháza, Polgár, Tiszagyulaháza és Újtikos községben.

Később csatlakozott a gyűjtőakcióhoz a Tiszacsege és Egyek községből bejáró tanulók csoportja.

Az 1966–67-es tanévben 6 pályamunkát készítettek a szakköri tagok – valamennyit a Sárospataki Országos Diáknapokra küldtük be. A pályamunkák Görbeháza, Polgár, Tiszagyulaháza, Újtikos földrajzi és ragadványneveivel, valamint a Polgáron és környékén élő summások életével foglalkoztak. Pályamunkáinkat a *Sárospataki Diáknapok* néprajzi és nyelvjárásgyűjtő pályázatán 2 arany, 1 ezüst, 2 bronz fokozattal és egy dicséret oklevéllel jutalmazták.

Még ugyanebben az évben a Művelődési Házzal közösen néprajzi kiállítást rendeztünk: tanév végén önálló kiállításon mutattuk be az összegyűjtött szellemi és tárgyi néprajzi anyagot.

1967–68-ban áttértünk „A hagyományos paraszti gazdálkodás ismeretanyaga és szókincse” c. ajánlott pályázati témakör gyűjtésére. Négy községben (Polgár, Tiszagyulaháza, Újtikos, Görbeháza) végeztük el a szántás-vetéssel, s az aratással foglalkozó útmutató füzet feldolgozását. Az összegyűjtött anyagból készített pályamunkák résztvettek a XVI. Országos Néprajzi és Nyelvjárási Gyűjtőpályázaton, s itt *Elek Margit* országos II. helyezést ért el.

Az 1968–69-es tanév elején (1968. november 2-án) tartottuk meg a szakkör névadó ünnepségét. *Csúry Bálint* nevét vettük fel. A neves debreceni nyelvészprofesszor volt az új magyar népnyelvkutatás megteremtője. Ennek érdekében hozta létre a Debreceni Egyetem Magyar Népnyelvkutató Intézetét, melynek célja a magyar népnyelvkutatás állandóvá, rendszeressé tétele volt. E tekintetben útmutatást, célki-

tűzést, lelkesítő példát maga *Csűry Bálint* adott, nagy hasznára nemcsak a népnyelv, hanem a néprajz kutatóinak is.

Névadó ünnepségünk programjában szerepelt: *Csűry Bálint* életének, munkásságának ismertetése, méltatása, vidám „Ki mit tud?“, amelyet háromfordulós verseny formájában bonyolítottunk le. A nyelvészet, a történelem, helytörténet és a néprajz területén szerzett ismeretekről kellett a versenyzőknek számot adniuk.

Kérdéseink a következők voltak:

NYELVÉSZET:

1. Sorold fel 3 nyelvészeti szakfolyóiratot!
2. Az alábbi térképbe írd be a magyar-lakta terület nyelvjárásait!
3. Írd le a Halotti Beszéd első mondatát!
4. Állapítsd meg, hogy a magnóról elhangzott szövegeket mely nyelvjárási területen gyűjtötték.
5. Alkoss minél több szót a gyakorlat szó betűinek felhasználásával.
6. Magyarázd meg a Hévíz községnév és a Berettyó folyónév jelentését.
7. Írj fel 5 régi, ma már nem használt szót!
8. Magyarázd meg a szélhámos, lábas és vasárnap szavak keletkezését!
9. Írj öt tájnyelvi szót, jelentésével együtt!
10. Írj öt szóláshasonlatot!
11. Sorold fel 5 földrajzi nevet a községbeli nevek közül, magyarázatával együtt!
12. Írj 4 közmondást, amely a pénzzel vagy az arannyal kapcsolatos, illetve ez a szó előfordul benne!
13. Írj 5 községbeli ragadványnevet magyarázatával együtt!
14. Írj néhány sajátosságot, ami községed nyelvjárására jellemző!

TÖRTÉNELEM–HELYTÖRTÉNET:

1. Milyen őskori maradványokat találtak a járás területén és hol helyezték el?
2. Hol találták a bemutatott pénzeket és melyik korból valók?
3. A térkép egy csata színhelyét ábrázolja, mely a magyar feudalizmus korában Polgár környékén zajlott le. Mikor és hol volt a csata?

4. Polgártól nem messze országgyűlést is tartottak. Hol és mikor, és mi volt annak a jelentősége?

5. Melyik uradalomhoz tartozott Polgár 1945 előtt? Milyen helységek váltak önállóvá Polgár határterületén, és mikor történt a különválás?

6. Magyarázd meg községed nevének eredetét!

7. Sorold fel a hajdúvárosokat! Mi volt a jelentőségük?

8. Mikor volt a cserepesi csata, kik voltak a résztvevői?

9. Hol harcolt Polgár környékén a 39-es dandár?

10. Volt-e Polgáron a Tanácsköztársaság ideje alatt direktórium? A járás (– ez azóta megszűnt –) mely községeiben volt, és kik voltak az elnökei?

11. Melyik hadtest vett részt Polgár felszabadításában, és mikor volt ez az esemény?

12. Hol és milyen jellegű múzeum van a járás területén?

13. A járás mely községéről és ki írt könyvet?

14. Milyen középületek épültek Polgáron 1945 után?

NÉPRAJZ:

1. Írj fel 3 jellegzetes népviseletet a magyarországiak közül!

2. Hol van a 9 lyukú híd, és milyen nevezetes eseményeket tartanak ott?

3. Mi az országos néprajzi folyóirat címe?

4. Hogyan lesz a kendermagból szőttes?

5. Mi a bemutatott edény neve, és mire használták régen?

6. Mi volt a hortobágyi pásztorok jellegzetes viselete, s hol készítették azt?

7. Ki volt a Hortobágy első állatorvosa, kinek melyik regényében szerepel?

8. Milyen nyeret használtak a Hortobágyon a csikósok és miért?

9. Kik voltak a summások, és milyen munkát végeztek?

10. Mi a szellemi néprajz, mi az idegen neve, és mivel foglalkozik?

11. Mi annak a néprajzi tárgyú filmnek a címe, amely külföldön díjat nyert?

(Akkor volt időszerű a kérdéses film: a Falu végén)

12. Sorold fel 5 jelesnapot, a hozzáfűződő szokásokkal együtt.

13. Hogyan sütik a kenyeret?

14. Rajzold le a kaszát, és írd le a részeit!

A vetélkedő után beszélgetés, lemezhallgatás következett. Ez al-

kalomra született *Balogh Piroska*, egyik akkori tanulónk verse, melynek néhány versszakát bemutatjuk:

NEMZEDÉKRŐL NEMZEDÉKRE
– A *Csűry Bálint* Honismereti Szakkörnek –

A falvak mélyén, a város fölött
s a homlok ráncai mögött
ott lapul a történelem!

Te, aki szóra bírtad őt,
hogy ismerjük a múlt időt,
köszönet neked!

Múltunk benne van a mában,
s ami szép volt, azt egyre tisztábban
látjuk általad!

Múltunk-kutató, köszönet neked,
ki hazánk s nemzedékek
krónikása vagy!

Még ez év, tehát az 1968–69-es tanév krónikájához tartozik, hogy pályamunkáinkkal ismételten részt vettünk a Sárospataki Diáknapokon. Folytattuk a paraszti gazdálkodás hagyományainak és szókinccsének gyűjtését – most már a hordás-nyomtatás-cséplés útmutató füzeté 1. részére is kiterjeszkedve –, de emellett lakodalmi, jelesnapj és egyéb népszokásokat is gyűjtöttünk, sőt a népi építészet jellegzetességeit is vizsgáltuk egy pályamunkában.

Munkánkat a diáknapokon 6 arany és 1 ezüst fokozat odaitélésével jutalmazták. *Elek Margit* pedig felemelt ifjúsági I. díjat kapott, ezen kívül két negyedik helyezést is elértünk a XVII. Országos Néprajzi és Nyelvjárási Gyűjtőpályázaton.

Az 1969–70-es jubileumi évben az Országos Népművelési Tanács és a Hazafias Népfront által kiírt országos pályázaton mi is helytörténeti jellegű dolgozatokkal vettünk részt.

Négy pályamunkánk Tiszagyulaháza, Újtikos, és Polgár történetével foglalkozott a felszabadulástól napjainkig, illetőleg a Bődönháti Állami Gazdaság történetét tárgyalta.

A Polgáron készített kollektív pályamunka a pályázaton országos II. díjat kapott, az Újtikosról szóló pályamű pedig megyei szinten nyert elismerést.

Ezek a munkák s az elért eredmények összekovácsoltak egy jól dolgozó, munkáját lelkiismeretesen végző kis csoportot. Alapító negyedikeseinktől, akik kinőttek a szakkörből és az iskolából, ünnepélyes foglalkozáson búcsúztunk el, s egy kis terítővel ajándékoztuk meg őket.

Az 1970/71-es tanévben, a honismereti mozgalom 10 éves évfordulója alkalmából, október 12–13-án rendezett Országos Honismereti Konferencián szakkörünk vezetője és *Répási Mária* szakköri titkár vett részt, az ő felszólalása megjelent a Honismeret-Helytörténet konferencia-számában.

Szakköri életünk következő nevezetes eseménye az 1970. december 4-én először megrendezett Honismereti Délután volt. Erről külön, részletesebben fogunk beszámolni.

Terge Lajosné
szakkörvezető tanár

EGY TUDOMÁNYOS DIÁKKÖR HONISMERETI MUNKÁJÁRÓL

A győri Tanítóképző Intézet néprajzi Tudományos Diákkörének tagjai az elmúlt decemberben Hélderváron, a termelőszövetkezet asszonyainak előadást rendeztek a Szigetköz néphagyományairól. Az előadást színes, vetített képekkel szemléltették, s e mellett bemutatót tartottak a Szigetköz népdalaiból, valamint azokból a feldolgozásokból, amelyeket *Halmos László* készített az intézet kórusának.

Ugyancsak decemberben, Győrött, a TIT művészeti szabadegyetemen *dr. Barsi Ernő* „Népzenei hagyományok a Kisalföldön” címmel tartott előadásán is közreműködött a Tanítóképző kamarakórusa, a néprajzi Tudományos Diákkör hallgatói, és bemutatták *Halmos László* feldolgozásában *Pálóczy Horváth Ádám* „Haza mars, a győri futás után” című, népi dallamra írt versét, azonkívül győr megyei népdalkórusokat.

A Győri Rádió december 24-i, karácsonyesti adásában pedig negyven perces műsor hangzott el a Kisalföld karácsonyi népszokásairól. Az énekeket – a Daloló Rábaköz és a Daloló Szigetköz c. gyűjteményekből – a Tanítóképző Kamarakórusa énekelte.

A Tanítóképző Honismereti Szakköre az elmúlt évben is részt vett a pedagógusképző intézetek országos konferenciáján pályaműveivel, majd azok bemutatóján, szakmai vitáján. *Molnár Viktória* „Fafaragás Bakonybélien” c. pályamunkájával II., *Exner Éva* „Kádármesterség

Vaszaron" c. pályaművével pedig III. díjat nyert. Már készülnek az új pályadolgozatok az 1973. évi konferenciára is. A szakkör ezenkívül patronálja a gyakorló iskola kis bábosait. Gyűjtéséből megyei anyagot ad munkájukhoz. *Sobri Jóska* balladáját, szigetközi gyermekjátékokat és Győr-Sopron megyében talált *Petőfi*-mondákat mutatnak majd be bábjátékban az úttörők a folyó iskolai évben. Ezenkívül bekapcsolódnak a „Zúgjon dalunk, miként a fergeteg” címmel meghirdetett munkásdal-gyűjtő akcióba is.

D. B.

NÉPSZOKÁSAINK DIÁKSZÍNPADON

A győri Mezőgazdasági Szakmunkásképző Iskola Honismereti Szakkörének diákjai évek óta szorgalmasan gyűjtik a földrajzi nevek, a paraszti gazdálkodás, a táplálkozás, a népköltészet emlékei mellett a népszokásokat is. Kérdőíves gyűjtéseik anyagát a Néprajzi Múzeum és a győri Megyei Múzeum adattárában a tudományos kutatás rendelkezésére bocsátják, de évről évre díjnyertes pályaművek is készülnek belőlük a Kisfaludy-napokra és a soproni Országos Diáknapokra.

Az összegyűjtött népszokásokat a szakkör vezetője, dr. Timaffy László tanár diákszínpadra dolgozza fel. Az iskola diákszínpada Borsodi Ottó tanár rendezésében már 1968-ban sikerrel mutatta be a „Puhábbal” c. népi játékot, amiben a szigetközi serdülő ifjúság farsangi multságát elevenítették fel. 1970-ben, Csurgón, a diákszínpadok országos bemutatóján „Nem boszorkányság” c. népi játékkal arany fokozatot nyertek. 1971-ben pedig, a soproni Országos Diáknapokon a „Legényavatás”-sal a nagydíjat érdemelték ki. A kisalföldi „legénycéhbe-körösztlés” régi hagyományát vitték színpadra, annak sok szépségével, erkölcsi tartalmával együtt.

Ebben az évben a *Dózsa*-jubileumra való tekintettel *Dózsa György* emlékeit kutatják a népköltészetben. Ennek anyagát is szeretnék színpadra vinni. A Honismereti Szakkör gyűjtőmunkájából kiindulva egészen új szint sikerült vinniük a diákszínpadok műsorába, s ez sikerük titka.

D. I.

MUNKÁK ÉS TERVEK ESZTERGOMBAN

– Egy honismereti szakkörvezető levele a szerkesztőhöz –

A szakkör és vezetője, amint az alábbiakból kitűnik, jól kibaszndlja a Komárom megye vegyes lakosságú nyugati sarkában adódó honismereti lehetőségeket.

Alkalmadtán szívesen olvasnánk behatóbb tudósítást a szakkörben („Röpülj páva” körben) folyó életéről is. Remélhetőleg ennek tagjai is végeznek gyűjtő munkát.

A gyűjtött dalok színe-javából a Honismereti Híradó olvasóinak is szívesen bemutatnánk egyet-kettőt. Lehetőleg a vidék dalkultúrájára jellemző régi stílusút.

A levelet, melyet már tavalyi különszámunkban közszedettünk, technikai akadályok miatt csak most közöljük. Bár azóta egyes részleteit túlhaladták az események, dokumentumként — újabb híryanaggal kiegészítve — érdemesnek tartjuk mégis egész terjedelmében közreadni. (Szerk.)

Szíves érdeklődésedre részletesebben írok munkámról.

Intézetünkben ezévben is folytatja munkáját a „Röpülj páva” népdaléneklő kör, illetőleg népdalkórus. Tavasszal szeretnénk az intézetben egy népzenei estet rendezni, Esztergom környékéről meghívott népi előadók részvételével.

Ez évben is patronálom a piliscsévi szlovák menyecskekórust, akik júniusban mutatkoznak be Kecskéden a megyei nemzetiségi találkozón, igen szép sikerrel. Most készülnek a tavasszal sorra kerülő „Vyletel vták” című szlovák népdalvetélkedőre. Az általam gyűjtött piliscsévi szlovák népdalokból is énekelnek majd a versenyen.

A magam munkájáról még azt írhatom, hogy intézeti tanári állásom mellett, az esztergomi Balassa Múzeumban is dolgozom, Esztergomban és környékén végzek néprajzi és népzenei gyűjtést a múzeum megbízásából. Esztergom–Szentgyörgymezőn már igen érdekes anyagot gyűjtöttem össze. Közben feldolgozom a múzeum céhes emlékeit is.

Korábbi, Esztergom környékén gyűjtött szlovák nemzetiségi népdalgyűjtéséből, a Magyarországi Szlovákok Demokratikus Szövetségé-

nek megbízásából egy népdalkiadványt állítottam össze, mely most van éppen lektorálás alatt. A jövő évre hasonló német nemzetiségi népdalkiadványt állítok össze a Magyarországi Német Dolgozók Demokratikus Szövetségének a megbízása alapján. Így munkám van bőven.

Esztergom környékén gyűjtött nemzetiségi népköltészeti anyagomból már jelent meg egy tanulmány az esztergomi Tanítóképző Intézet „Tanulmányok” c. kötetében, 1970-ben, a „Forrás” c. Komárom megyei antológiában, 1969-ben az 1970. évi nemzetiségi kalendáriumokban, a „Nas Kalender” és a „Deutscher Kalender” c. kiadványokban, valamint az osztrák népdal évkönyvben, Bécsben 1970-ben. (Jahrbuch des Österreichischen Volksliedwerkes, Band XIX.)

További terveim szerint Esztergom környéke magyar és nemzetiségi népköltészete és népzeneje alapján interetnikus kutatásokat szeretnék végezni, a népi kölcsönhatásokat vizsgálni. Emellett Esztergom és Komárom megye népdalaival, népköltészetével, néprajzával szeretnék foglalkozni; részben gyűjteni tovább, részben publikálni.

További munkához jó erőt és sok sikert kívánva

szívélyesen köszönt:
Dr. Kálmánfi Béla
tanítóképző intézeti zenetanár

Esztergom-Szentgyörgymezőn végzett – a tanítóképzős hallgatók bevonásával – néprajzi, népköltészeti és népzenei gyűjtést az elmúlt két esztendőben *dr. Kálmánfi Béla*. A paraszti lakosságú településen helyi mondákat, ünnepi köszöntő verseket, gyermekjátékokat és népdalokat sikerült felkutatniuk. A lelkes adatközlők, kollektív buzgalommal felelevenítették a gyűjtőknek a régi szentgyörgymezői lakodalmat, köszöntőivel, dalaival és muzsikájával, melyeket magnószalagra vettek fel. A lakodalmi dalok között egy régi zenetörténeti emlék népi változatára bukkantak a gyűjtés során. (Mi volt ez? *Szerk.*)

Az Esztergom környékén, egy évtizedes munkával összegyűjtött nemzetiségi népdal anyagból válogatott szlovák népköltészeti gyűjteményt ad ki hamarosan a Magyarországi Szlovákok Demokratikus Szövetsége, „Rozmarin Zeleny” címmel, hozzávetőleg 300 lapnyi terjedelemben. A kiadvány gyűjtője és szerkesztője *dr. Kálmánfi Béla*. A gyűjtés munkájában nagy segítségére voltak Esztergom környéki falvakban lakó tanítványai.

„Esztergom ezer éves” címmel a Komárom megyei Dolgozók Lapjában több mint 100 közleményből álló cikksorozat jelenik meg, mely-

ben esztergomi szerzők feldolgozzák a város helytörténetének, gazdasági, társadalmi és kulturális fejlődésének emlékeit. A sorozat anyagát önálló kiadvány formájában is megjelenteti Esztergom város Tanácsa a mostani millenárisi évben.

Esztergom ezer éves jubileuma alkalmára, a Városi Tanács felkérésére *Farkas Ferenc* Kossuth-díjas zeneszerző zeneművet komponál. Szerzeményében az Esztergomban és környékén gyűjtött népdalokat is felhasználja.

D. K.

HONISMERETI MUNKA ALSÓNEMEDIBEN

Községünk kilencszáz éves fennállásának megünneplése ihlette azt a gondolatot, hogy a lakosság szélesebb körreit bekapcsoljuk a honismereti munkába. Ezt a célt kívántuk szolgáltni, amikor a Hazafias Népfronton belül létrehoztuk az u. n. Múzeum-baráti kört, későbbi nevén a *Hazafias Népfront Honismereti Klubját*.

1968-ban 12 taggal indultunk. Munkánk ekkor néprajzi gyűjtésből, téli előadásokból állott. Célul tűztük ki az 1968. év végén megtartott 900 éves évfordulón néprajzi kiállítás rendezését. Ez szép sikerrel meg is valósult.

Az 1971—72. évben az előadásokon kívül közös múzeum-látogatást is szerveztünk. A Mezőgazdasági Múzeumot látogattuk meg tizennyolcan. Az előzetesen megbeszélt programban *dr. Kovács Miklós*, a múzeum osztályvezetője tartott számunkra előadást a Pest-környéki falvak és Budapest kapcsolatáról,

majd közösen végigjártuk a múzeum kiállításait.

A tavasz folyamán számba vettük, hogy a községben kinek van még u. n. lőcsös kocsija, és ezt a kimutatásunkat megküldtük a Mezőgazdasági Múzeumnak.

Jövő évi terveinkbe felvettük a *dr. Lakatos Ernő* által megírt Alsónémedi története című munka kiadását. Erre összefogunk a község különböző szerveivel. A megyei tanács útján kapcsolatot keresünk az ELTE néprajzi tanszékével, hogy a község néprajzi kutatásának eredményei kiadásra kerülhessenek. A helyi TIT-szervezettel közösen honismereti akadémiát szervezünk a tél folyamán, hogy klubtagjaink honismereti munkáját magasabb szintű képzéssel is segítsük.

Dr. Kékesi Béla
állatorvos,

a Honismereti Klub vezetője

BOLYAI JÁNOS ÜNNEPSÉG ÓCSÁN

Ez év május 26-án ünnepelte az ócsai *Bolyai János* Gimnázium fennállásának 20. évfordulóját, mely egybeesett a nagy matematikus születésének 170 éves jubileumával.

A jubileumi ünnepséget gimnáziumunk igazgatója, *Péter Domokos* nyitotta meg. Beszélt *Bolyai János* életéről, iskolánk történetéről.

Ezután *Gróf Ottóné* tanárnő vezetésével a szavalókör adott ünnepi műsort, mely bemutatta iskolánk történetét. Az összekötő szöveget *Bereczky László*, a II/a osztály osztályfőnöke írta és mondta el.

Az ünnepség első része egyben ünnepi találkozó is volt. Meghívták ide a gimnázium első végzős tanulóit és első tanárait.

Az ünnepség szünet utáni részében a

szavalókör *Bolyai*-emlékműsorban mutatta be a nagy matematikus életének főbb eseményeit, majd a *Bolyai*-szobor leleplezésére került sor. A szobrot, amelyet *Dönti Károly* szobrászművész, az ócsai művelődési ház igazgatója készítette, az iskola kertjében állítottuk fel.

Az ünnepség után vendégeink két kiállításunkat tekintették meg. Az egyik a *dr. Sarlóska Ernő* könyvtáros, a Magyar Tudományos Akadémia Matematikai Osztályának munkatársa által rendelkezésre bocsátott dokumentumokból tevődött össze. A kiállítás másik részében *Makkai Piroska* grafikusművész 23 darabból álló művészi fametszet-sorozata mutatta a nagy tudós életútját. A kiállítást *Bereczky László* tanár rendezte.

Kékesi Béla
II. gimn. tanuló

HONISMERETI SZAKKÖR ÓCSÁN

A Pest megyei Ócsán, az általános iskolában a múlt tanév elején honismereti szakkör alakult *Bereczky Lászlóné* tanár vezetésével. A szakkör célul tűzte ki a községben található századvegi bútorok és használati eszközök, valamint a fellelhető népviseleti ruhák összegyűjtését.

Munkájukba bevonták a szülői munkaközösség tagjait is, akik nagy segítséget nyújtottak a gyűjtésben. Törekvésüket siker koronázta, mert az ócsai

szoba teijes hagyományos bútorzatát és felszerelését, valamint gazdasági eszközöket, használati tárgyakat találtak a régi házak kamráiban, padlásain.

Ezeket a múlt tanév végén kiállításon mutatták be, mely nagy érdeklődést váltott ki: a 8000 lakosú községből mintegy 2000-en tekintették meg.

A szakkör az idei tanévben tovább folytatja a gyűjtést a községben.

Bereczky László
gimnáziumi tanár

Megjegyzés:

Örülünk a szakkör eredményes munkájának. A híradást olvasva kérdések merültek fel bennünk, amelyek nemcsak az ócsai szakkör most ismertett tevékenységére vonatkoznak, hanem melyek a szakköréhez hasonló kezdeményezések esetében is felmerülnek, s ezért nyilvánosan is feltesszük őket:

Mi lett a kiállított anyag további sorsa? Csak kölcsön kapták a tárgyakat, vagy azok bekerültek valamely gyűjteménybe? Készült-e az összegyűlt anyagról részletes, a tárgyak leírását, történetét, használatát is megőrkítő jegyzék? A Pest megyei múzeumi szer-

vezetnek van-e tudomása az ócsai kezdeményezésről? A szakkör ismeri-e és használta-e a Néprajzi Múzeum gyűjtésszervező csoportja által kiadott részletes, sokszorosított kérdőívet, amely a házbereendezés tárgykörével foglalkozik? Gondolt-e arra a szakkör, hogy a kiállítás létrejöttének krónikájával, a gyűjtött tárgyak részletes leírásával, lefényképezésével, lerajzolásával pályamunkát készíthetne az idei Pest megyei, illetőleg az országos néprajzi és nyelvjárási gyűjtőpályázatra? — Ahogy mondani szokták: Nénémnek mondom, öcsém is értsen belőle.

(Szerk.)

A VII. ORSZÁGOS IFJÚSÁGI HONISMERETI TÁBORT a KISZ Szabolcs-Szatmár megyei Bizottsága, a KISZ K. B. megbízásából 1973. július 31. és augusztus 11. között rendezi meg a megye beregi részén, Vásárosnamény mellett, a KISZ gergelyi-gornyai Esze Tamás járási ifjúsági táborában. Az ország honismereti szakköreiből 75 középiskolást és 25 szakmunkástanulót várnak a tábor, szakemberek által vezetett 8 szakcsoportjába.

KÖNYVESPOLC

VITÉZ MIHÁLY ÉBRESZTÉSE
(Csokonai-breviárium)

Szerk.: Papp János. Válogatta, az előszót és a jegyzeteket írta: Szilágyi Ferenc.
Tankönyvkiadó. Bp. 1970., 151 lap. 2000 pld. 15,50 Ft.

Ez, a Kner Nyomda nemes hagyományainak továbbélését tanúsító bibliofil szépségű kis könyv nagy lépés arra felé, hogy az ismeretlen Csokonai végre a maga igazi valóságában, az őt megillető értékelésben foglalja el helyét közgondolkodásunkban.

A magyar (s talán az európai) felvilágosodás legnagyobb poétájáról meggyőzően írja a vállalt feladathoz méltó választékosságú bevezető: „Nincs talán mégegy olyan írónk, akit ennyire félreismert volna kora és utóköra. A farsangokra, névnapokra járó kóbor kedvű örök diák, a tréfás kedvű anekdotahős hamis képe szinte teljesen eltakarta a közönség elől igazi arcát, az egész nemzet haladását szívén hordozó művelődéspolitikust, nevelőt, gondolkodót.”

A kis breviárium értő módon összeállított 10 fejezete meggyőzően illusztrálja ennek a tételnek az igazságát. A próza- és vers-szemelvények kettős felfedezéssel szolgálnak a Csokonait nem eléggé ismerő olvasónak. Az első megjelentetés a másfél századdal előzettszülött versek mez nem fakult elevensége és formai feiletsége. a magyar költészetben új csapást vágó „maisága”. Nem csoda, ha a nagy újító, de egyúttal nagy tovább éltező, Ady, a reformátorok és a kuruc költészet hagyományára mellett éppen Csokonaihoz nyúlt vissza. „Örök ó s új hunn poétaság”-nak nevezi Ady a kis könyvnek is címet adó versében Csokonai költészetét. Csokonai valóban híd a régi magyar irodalom győ-

keres magyarsága, s a nyelvújítást szükségessé tevő, a felvilágosodott európaiságot utolérni kívánó törekvések között. Költészete és prózája kimeríthetetlen forrás nemcsak minden kor magyar költőinek, hanem minden rendű és rangú pennaforogatónak is állandó nyelvművelő iskola. Ilyen értelemben ráillik, amit egyik, Széchenyi Ferenchez írt levelében általánosságban olvashatunk. „... A poézist igazság szerént nemcsak azoknak kellene tanulni, akik jövődében versírói koszorúra vágyakoznak... hanem mindazoknak, valakik a szép stílusnak, csinos gondolkodásnak, értekenyítő előadásnak jövődében vagy a könyvírásban vagy az élőbeszédben hasznát akarják venni.” (80.)

Éppen ez a könyv másik nagy megjelentése, hogy nemcsak Csokonainak a köztudatban nem élő, gazdag szellemi világát tárta fel, hanem azzal egyúttal a felvilágosodás korának egész gondolatrendszerét.

A Csokonaitól vett fejezetek képet adnak ennek a gondolatrendszernek változatosságáról és tartalmáról, s már önmagukban is igazolják, hogy Csokonai mennyire nem csak a legyékébként pompás) „Csikóbörös kulacs” és a „Tihanynak riadó leánya” költője, vagy pedig a Petőfi által is megörökített „csapot, papot felejtő” anekdotahős. Eppen ezért érdemes idéznünk ezeket a beszédes Csokonai és a felvilágosodás eszmévilágáról, s könyvecskénk felépítéséről egyszerre képet adó címetek:

- I. Változó országok, emberek, esztendők!!!
- II. Már Európában csak mi vagyunk hátra
- III. Nemzeti tűz! Te magyar lélek!
Haza tiszta szerelme?
- IV. Magyar nyelv, édes nemzetemnek nyelve!
- VIII. ... ő jöltevo poézis!
- V. Az arany békesség...
- VI. Oh felséges virtus
- VII. A hatalmas szerelem
- IX. Lenni? vagy nem lenni?
— kérdések kérdése
- X. Ami magamat illet...

Úgy érezzük, kedvet csinálunk az olvasáshoz, ha még időzünk néhány mondatot a kötetet összeállító *Szilágyi Ferenc*, fentebb már medicsért, veretes fogalmazású előszavából és kommentárjából.

„A terjedelem korlátai miatt nem mutathattuk be kellő súllyal a tudóst sem, hiszen tudományáganként kellett volna foglalkoznunk a botanikussal, a magyar történelem bűvárával, a földrajz, a néprajz lelkes kutatójával.” (Az előszóból, 9. lap) S ehhez egy *Csokonai* idézet: „A statisztika, história, utazások, politikai és geográfia, a természeti históriával együtt 4 esztendőktől fogva egyedül való foglalatosságom.”¹

A kommentárokból: „*Csokonai* egyike filozófiailag is legműveltebb költőinknek, igazi „poeta doctus”, aki a felvilágosodás légkörében újjászületett természettudományoknak minden eredményét magába szívta, költészetébe olvasztotta.” (131.) — „A „plánus nélküli”, tervtelen, céltalan vándorpoéta hírébe hozott költő a legmerészebb, legszebb magyar művelődéspolitikai s

társadalmi eszményt hordozta szívében.” (133.) — „A nagy olvasó, az ázsiai irodalmak tudós bűvára korántsem korlátozta a nemzet csinosodását, pallérozását a műveltségre: az egész társadalom gyökeres megújítására gondolt.” (133.) — „Az egész világot érezte hazájának, nemzetének az egész emberi nemzetet vallotta.” „... munkás, építő hazafiság volt az övé.” (135.) — „A nemzet kulturális és gazdasági fölemelésén serénykedett; a nemzeti jelleget védte: népdalokat, tájszavakat, népszokásokat gyűjtött...” (135.) — „A nyelvújítás nagy harcában az újítók mellé állt: a nyelv „természete mentében” akart újítani... végigbúvárolta a régi magyar nyelvet, tájszókát gyűjtött *Márton József* szótára számára.” (136.) „A költészet *Csokonai* számára az emberiség legősibb anyanyelve volt: eszköz, lépcső a magasabb tudományok felé. Ő is a költészetet akarta kezdeni nemzete pallérozását.” (139.) — „Egy olyan korban, amely nem halotta meg szavát, bűvös köpenye volt a poézis: beléburkolózva állhatta a sorseréseit, s a jövendőbe lophatta át magát s szelleme kincseit.” (139.) — „... maga korában véres, igazságtalan háborúk dúltak. Reményét a XX. és a XXI. századba vetette — „midőn az ember emerebb lesz”. (143.) — „... erkölcsi komolyság, hazáért, népéért s az emberiségért aggódó felelősség volt életének, mindennapjainak meghatározója. ... nemcsak, hogy könnyelmű lélek nem lakott benne, hanem fölfedezük lényének eredendő nyájasága, született derűje mögött a heroszi, hősi lelket is, amelyet a mostoha körülmények kovácsoltak ki benne. Meglátjuk kevésbé ismert, tragikus arcát is: a sorssal szembeszegülő nagy lelket. (144.) — „... a tiszta és vétek

¹ Lásd bővebben: *Morvay Péter*: A magyar néprajztudomány úttörői II. *Csokonai Vitéz Mibály*. A Néprajzi Múzeum Adattárának Értesítője 1955. 1—2. sz. 45—51. lap.

nélkül való szerelem édes jótéményeit" kereste az emberi kapcsolatokban, a szerelemben, Lillája iránt érzett vonzódásában is" (145.) — „Végigbúvárolta a népek hiedelemvilágát, fürkésző aggyal végigkalandozta a népek vallásait — az emberi lélek költészetét, a kultúra tiszteletreméltó alkotását látva mindenben. Ő maga a tudományhoz csatlakozott..." (145.) ... műveiben ott áll előttünk: a Természet fia, Rousseau embere, a közhasznú hazafi, a nádasházba szorult „cosmopolita" ... A nemzet mindenese: ez a tervekől feszülő, iátszó, iátékos lángelme, ez az óriási elsikkadt, de minden nagyot akaró korszakban nyugtalanítóan s vádlón feltámadó lehetőség, akihez csak úgy leszünk hívek, méltók, ha egyszer valóra váltjuk mindazt, amit hazáról, emberiségéről, műveltségéről, magyarságról megálmodott." (146.)

Duplex libelli dos est. — idézhetnénk *Phaedrus*-nak, *Aesopus* meséihez írt előszava első mondatát. De azt is írhattuk volna, hogy *triplex libelli*, mert a könyvecskének nemcsak kettős, hanem hármas rendeltetése lehet. Az ismeretlen *Csokonai* bemutatása és a

honismeretben való úttörő szerepére irányuló figyelem-felkeltés mellett, e kis könyv — harmadjára — egy, a tanár és tanítvány összefogásából származó, tiszteletreméltó hagyomány folytatásának becses dokumentuma: A békecsabai Rózsa Ferenc Gimnázium és Szakközépiskola nyomdász tagozatának diákjai (vezetőtanáruk, *Papp János*;) e pompás kis könyv létrehozásával méltó továbbvivői a *Vajtbó László* által kezdeményezett „Magyar Irodalmi Ritkaságok” sorozatnak. Úgy érezzük, hogy ez a kis könyv nagyrabecsült elődeinél szélesebb körben fog hatni, s minden eddiginél többet tehet „Vitéz Mihály ébresztésé”-ben. (Különösen, ha új kiadás is hamarosan látható lesz a könyvesboltok kirakataiban. Ne feledjük, *Csokonai*-év van!) Kívánjuk és reméljük, hogy a Kner Nyomda és az iskola vezetőségének megértő támogatása új, követésre méltó iskolai hagyományt alakítanak ki: hogy megvalósuljon az előszó végén stílusosan idézett *Csokonai*-óva: „Adják az egek, hogy egész nyaláb remekes homályosítsák meg minél előbb ezt a csekély próbatételünket.”

Morvay Péter

PETŐFI AZ ISKOLÁBAN

Szerkesztette *Hegedűs András* és *Miklósvári Sándor*. Szeged, 1972. Szegedi Nyomda. 153 lap.

A Szegedi Tanárképző Főiskola nemcsak az iskoláknak tett jó szolgálatot, amikor módszertani sorozatában kiadta ezt a szép kiállítású könyvet, hanem segítséget adott vele a honismereti mozgalomnak is. (Nyilván az örök bajcsináló, a „szedőszekrény ördöge” a hibás benne, hogy seholsem szerepel sem a kiadó, sem a sorozat címe, vagy pl.

hogy a 69—70. lapon megcserélődött két kép.)

Hegedűs András bevezető tanulmánya (Petőfi „élő halhatatlansága”) ragyogóan megrajzolt, mind a múlt tényeinek, mind a ma igényeinek megfelelő, gondolkodásra kényszerítő írás: nagy segítség akár az ünnepek előadóinak, akár a kisebb közösségek vitavezetőinek. Ugyanezt mondhatjuk el *Keszt-belyi György* cikkéről is (Petőfi tanítása és az újabb kutatások), mely kitér a helytörténeti kutatásokra is. Ez alap-

zás után öt módszertani tanulmány mutatja be a szövegillusztrációs lehetőségeket, a felhasználható zenei alkotásokat, képzőművészeti illusztrációkat, a szakköri munkát és az irodalmi kirándulást. Külön értéke a kötetnek a három záró tanulmány: *Balla László*, *Csanda Sándor* és *Dávid András* mutatja be, hogyan tanítják Petőfit az ukránjai, a szlovákiai, illetve a jugoszláviai magyar iskolákban. Nemcsak azért jelentősek ezek az írások, mert bemutatják:

hogyan lehet igazi eszményképet állítani a fiatalság elé, s nemcsak mert gondolkodásra és követésre készítetik hazai — iskolai és iskolán kívüli — nevelőinket, hanem mert remek dokumentumai, példamutató leírásai az internationalista nevelésnek is.

A honismereti mozgalom aktívainak érdemes belevájniuk magukat ebbe a kötetbe, mert sok kincset bányászhatnak ki belőle a maguk munkájához.

N. J.

KÉT KÖNYV AZ ÉN KÖNYVESPOLCOMRÓL

Örömmel olvastam a *Honismereti Híradó* szerkesztői koncepciójában, hogy lesz egy „*Könyvespolc*” rovatunk. S kezdem egymás mellé rakni azokat a honismereti-helytörténeti kiadványokat, amelyek az 1971-es termés töredéké-ként eljutottak hozzám. Töredékként, mert, sajnos, nincs talán senkinek sem teljes áttekintése. De mikor így is a harmadik polcot raktam már tele, lettem arról a szándékomról, hogy áttekintést adjak róluk, hiszen a rovatba még bibliográfiai leírásuk is nehezen fért volna el. Ezért tallózni kezdem köztük. Kiválogattam egy csomó érett kalászt úgy, hogy különböző típusú publikációkat szedtem össze, s az volt a tervem, hogy ezeket — elsősorban módszertani szempontból — ismertetem. De így is nem egy maréknyi, hanem egy ölnyi gyűlt össze. Maradtam tehát az elsőnek kiválasztott két kalásznál: ezeket kísérem meg a következőkben bemutatni.

I.

HELYTÖRTÉNETI TANULMÁNYOK ÉS KRÓNIKÁK A FELSZABADULT MAGYARORSZÁG TÖRTÉNETÉBŐL. Szerkesztette, sajtó alá rendezte, az összekötő szöveget és a bevezető tanulmányt írta *Glatz Ferenc*. Bp. 1971., (Hazafias Népfront Országos Tanácsa — Országos Népművelési Tanács — Zrínyi nyomda.) 306 p. 1 20 cm. A példányszám nincs feltüntetve.

A szép kiállítású, ingyenesen terjesztett kötet, mint a címlapon olvashatjuk, „Szemelvények a Hazafias Népfront Országos Tanácsa és az Országos Népművelési Tanács által meghirdetett Országos Felszabadulási Pályázat dolgozataiból.” Ez a tény felment az alól, hogy az egyes szemelvényeket elemezzem: a szerkesztő kiváló szakemberek által elbírált és értékelt írásokból válogatott. Egészen más szem-

¹ A p. könyvészeti, nyomdai rövidítés, a *pagina* szó (jelentése lapszám) első betűje. Mi a *Honismereti Híradó*ban a terjedelem jelölésére általában a *lap* (rövidítve *l.*) szót használjuk a német *Seite* szó szolgai fordításaként újabban elterjedt *oldal* szó helyett. (Szerk.)

pont vezet, amikor ismertetem és értékelem a kiadványt.

Talán mehökkentően hangzik, amit mondok. Ezt a kötetet tartom ugyanis az egyik legjobb tankönyvnek, ami az utóbbi években a kezembe került. Tudom, hogy állításomat igazolnom kell, s megmagyarázása lehet egyben az ismertetés is.

Erdei Ferenc Előszava magában is olyan tanítás, amelyet a mozgalom minden résztvevőjének a szívébe kell vésnie, nemcsak azért, mert igaz és kristálytiszt, hanem azért is, mert nagy tanítónk utolsó szava. Csak két dolgot emelek ki belőle, hiszen az egészet el kell olvasni. Az egyik: a honismeret nem felső határozatból, utasításra született hanem egyes emberek szülőföld-szeretéből, s fokozatosan, egyre szélesedő összefogással vált mozgalommá. A — ki nem mondott — tanulság: *vi-gyázzunk a mozgalom-jellegre, ne tűrjük, hogy bárhol, bárki megfosztassa lenyúlástól, őszinteségtől, útkereső törekvéseitől, egy szóval: alkotó erejétől.* A másik: a polgárjogot kivivő — az egyetemes hazafiságba torkolló — lokálpatriotizmustól már csak „egy lépés volt a szocialista hazafiság”. Ehhez az egy lépéshez azonban az kellett, hogy elismertté váljék a szocialista hazafiság kategóriája, s mind biztosságo-sabb — és az új nemzedékek nevelésében megismétlődő — megtételéhez *a párt-, az állami- és társadalmi szervek* ennél több segítséget, *elvi irányítást adjanak.*

Magá a „tankönyv” két részből áll. Az elsőben (7—26. p.) *Glatz Ferenc, Legújabbkori történetírásunk néhány kérdése és a „helytörténeti” kutatás* címmel — a pályaművekből kiindulva — elméleti és módszertani kérdéseket fejteget. A második részben (29—277. p.) a gyakorlatban mutatja be: hogyan kell megszerkeszteni egy ilyen tanulmánykötetet.

Legelőször arra mutat rá, hogy a honismereti-helytörténeti kutatás-feldolgozás milyen jelentős *forrásbázis* történetírásunk számára: segíti történel-

münk alaposabb és pontosabb megismerését, a szélesebb körű általánosítást. A másfélszáz pályaműből vett példák-kal mutatja be: mennyi új vagy alaposabban feltárt részlet került elő a pályázók forrásfeltáró munkája nyomán, s milyen nagy ezek jelentősége. *„A magunk részéről — mondja — elképzelhetőnek tartanánk azt is, hogy épp legújabbkori történetünk forrásbázisát szélesítendő, a következőkben helytörténeti, honismereti pályázatok kiírásakor felbivjük a helyi történet kutatóinak figyelmét a forrásközlések készítésére.”* (9. p.) Kiemelten idézem e közbevetett mondatot, mert nagyon hasznos volna, ha megszívelnék a pályázatok kiírói, a megbízások kiadói, de elsősorban a helytörténet munkásai.

Megszívelendő az a pont is, amelyben a „mindennapi élet” feltérásának szükségességét és fontosságát fejtegeti. Nagyobb társadalmi változások, forradalmak idején — mondja — „a dolgozó osztályok egész életformájában lassúbb vagy gyorsabb átalakulás megy végbe.” Ezt legjobban a munkában, a hétköznapiakon, a környezettel kialakított kapcsolatban lehet tetten érni. De ezt a változást — amely az ország különböző részeiben, a különböző fejlettségű csoportokban, környezetben stb. különböző módon megy végbe —, csak azok tudják megfigyelni, leírni és így köztudottá és a kutatásban felhasználhatóvá tenni, akik közelről, aprólékosan ismerik az adott helyet, az ott élő embereket, s meg is tudják szólaltatni őket. „Azon mély emberi érzésekről, a társadalmi-politikai változásokkal járó társadalomszociológiai jelenségekről is számot adnak ezek az írások, amelyek a merev tematikájú, ismert módszerű statisztikákkal, központi határozatokra hivatkozással felszerelt legújabbkori tanulmányainkból rendre kimaradtak.” E kutatások fel tudják tárni az egyes helyek eltérő fejlődése, múltja stb. miatt adódó különbségeket, s ez szükséges ahhoz, hogy az egészről alkotott, szín-

terítélt kép teljesebb és igazabb legyen. De „Csak azok a kutatások adhatnak általánosításra, értékelésre alapot, amelyek vállalkoznak arra, hogy a társadalmi jelenségeket a maguk sok oldalú meghatározottságában, ha kell, egycélúságban vizsgálják meg...”

A „Tematika és feldolgozás” c. pontban elemzi a pályaművek tematikai megoszlását, és rámutat a „fehér foltok”-ra. Ebből kiindulva nemcsak felhívja a figyelmet a munkás- és munkásmozgalmi témákra, az ipartörténeti kutatásokra, hanem témajavaslatokat is ad. Elemzi a feldolgozás módját különvéve a tanulmányokat és a krónikákat, visszaemlékezéseket. Elsősorban az utóbbi csoportnál ad nagyon megszívlelendő módszertani útmutatásokat is.

Végül kifejti azokat az elvi elgondolásokat, amelyek szerint a tanulmányrészleteket egybeszerkesztette. Ez is módszertani tanítás, és az olvasó az elvek következetes és jó végrehajtását a „Tanulmányok” c. részben nyomon kísérheti.

A Függelékben a szerkesztő közli a pályázati felhívást, a tájékoztatót és a pályaművek teljes jegyzékét. Nemcsak a megérdemelt megbecsülést adja meg ezzel azoknak, akik olyan sok munkát szenteltek a pályaművek megírásának, hanem segítséget nyújt az egyes szerzőknek (közli lektoraik nevét: konzultálhatnak velük), minden jövőbeli kutatóknak (áttekintést ad a témák sokféleségéről, megmutatja, ki foglalkozott — eredményesen — egy bizonyos témával).

Nem „direkt módszerrel” dolgozó tankönyv ez a kötet. De azt hiszem, s aki forgatja, gondosan olvassa, maga is meggyőződik erről — ez a legalkalmasabb módja a tanításnak, a szemlélet alakításának: konkrét példákön és saját példamutatásunkkal bemutatni és igazolni az alapelvek, az elméleti elgondolások helyességét.

II.

BUDAPEST HELYTÖRTÉNETI KÉZIKÖNYVE. Szerk. Gerelyes Ede.

Bp., 1971. Hazafias Népfőnt Budapesti Bizottsága — Fővárosi Népművelési Tanács. (Statistikai Kiadó Vállalat, Nyomdaüzem.) 179. p. 20 cm. A példányszám nincs feltüntetve. 28.— Ft.

Nagy örömmel vettem kézbe a tetszetős kiállítású kiadványt, hiszen évek óta egyre sürgetőbben jelentkező igény kielégítését ígéri. Érdeklődésemet még csak fokozta, hogy a megjelenéssel szinte egyidőben bocsátotta vitára a Könyvtártudományi és Módszertani Központ a tervezetét a „Helytörténeti kutatás kézikönyve” c. kiadványához.

Itt még csak terveznek, vitatkoznak, — ott már kész anyagot „tesznek le az asztalra”. Ez feltétlenül az utóbbi nagyobb értékelésére hangolhat. Hiszen: „Kétszer ad, ki gyorsan ad”, s ezt értékelni kell. Ugyanakkor azonban azt is meg kell nézni: mit ad gyorsan. Ebből önkéntelenül következik, hogy összehasonlítsam: mit akar adni az egyik, s mit ad a másik. (Az összehasonlításnál a következőkben a KMK és a BP megjelölést használom.) Ezért nem az egyes tanulmányokkal foglalkozom (dilettantizmus lenne sorra bírálni az egyes részterületekről szóló, kiváló szakemberek által írt és lektorált fejezeteket), hanem inkább azt mondom el, hogy én — tapogatózó helytörténeti kutató — mit várnék és mit kaptam e kötetből, mint egésztől.

A kiadvány is, a terv is a „kézikönyv” címet választotta, s ezzel megszabta a jelleget. („A tudományos kézikönyvek egy-egy tudományág összefoglaló bemutatásai... A kézikönyvek a monográfiák alapján készülnek, ezekben összegezik, amit a részkutatások szerkesztéséig elértek”. — mondja a Sallay—Sebestény-féle könyvtárosi kézikönyv.) De míg a KMK nemcsak címnek, hanem az egész szerkesztésre, a rész tanulmányok tartalmára stb. kötelezően megtartandónak tekintette az elnevezést, a BP nagyon messze áll attól, hogy minden szükséges dolgot összegező összefoglalást adjon. (A KMK tervéből: „A kiadvány jellege: beve-

zető a helytörténeti kutatás módszer-
tanába és tájékoztató adattár az intéz-
ményi és irodalmi forrásokról".)

Nem feladatomban, s nem is lehetek
benne illetékes, hogy felsoroljam: mi
minden hiányzik a „kézikönyv”-ből.
Biztos vagyok benne, hogy ezt a szer-
kesztője is tudja, s az is valószínű,
hogy az eredeti tervben több, most
hiányolható anyag szerepelt. Nagy De-
zső írásában olvashatjuk: „*Tárgyi anya-
gok* gyűjtéséről itt külön nem szóln-
tunk, erről a témáról könyvünkben ön-
álló tanulmány található.” (153. p.)
Ilyen tanulmány nincs a kötetben, s a
szerkesztő elfelejtette kihúzni ezt az
árlukdó bekezdést.

Amikor eldől, hogy kézikönyvet ad-
nak ki (és ennek jellegét esetleg szor-
osabban is meghatározzák), azt is
meg kell nézni: hogy kiknek szánják.
(KMK: „Elsősorban nem szaktörténé-
szeknek, múzeumok tudományos mun-
katársainak, hanem a helyi kutatásban
részét venni kívánó, színvonalas mun-
kára törekvő helyi kutatóknak (értel-
miségieknek, szakkörök tagjainak, is-
kolai történelemtanároknak stb).” Ez a
BP-ből nem derül ki, bár *Hantos János*
nagyon átgondolt Előszavából arra le-
het következtetni, hogy az „amatőr”
kutatóknak, íróknak. A gyakorlatban
— a szövegben — viszont az történik,
hogy a szerzők egy része „a mozgalom-
hoz véletlenül kapcsolódó passzív be-
fogadó típus”-sal többet törődik, mint
„az aktív érdeklődő, sőt csekélyvő tí-
pus”-sal, aki pedig a „mozgalom él-
tetője” (az idézetek Hantos János Elő-
szavából). Ez különösen áll *Köszegi
Frigyes* és *Kaba Melinda* tanulmányára,
akik nem is Budapest őskorából és ró-
mai koráról adnak tájékoztatást, ha-
nem csupán a múzeumokban most lát-
ható vagy a felszínen található em'lekei-
ről. Amit elmondanak, jó, de nem lá-
tom, hogy miért kell szerepelniük egy
ilyen kézikönyvben. Igaz ugyan a meg-
állapításuk, hogy nincs megfelelő tu-
dományos igényű ismeretterjesztő kiad-
vány e korokról, de ezeket nem lehet

egy 16 ives kötet egy szűkreszabott fe-
jezetével pótolni, s kár elvenni velük
más, itt szükségesebb és hasznosabb té-
máktól a terjedelme. Ahogy korban
előre haladunk, úgy javul az arány
(ez ebből is következik, hogy az
„amatőr” helytörténészek területe el-
sősorban az új és a legújabb kor), és
azok a szerzők, akik a nemcsak a ma-
guk területének szakemberei, hanem a
mozgalommal is szoros, közvetlen kap-
csolatban állnak, jót (*L. Nagy Zsu-
zsa, Újlaki Péter*) vagy egészen kiváló
Vörös Károly) adnak ebből a szem-
pontból is. Persze, jobb lett volna, ha
nem nekik, illetve nem e kézikönyv-
ben kellett volna átfutniuk Budapest
történetén, hanem hivatkoznának egy
Budapest-történetre, és jobban elmé-
lyedhetnének a módszertani kérdések-
ben.

A kötet második fele (89—178. p.) a
gyakorlat kérdéseivel foglalkozik, s ez
lenne a „tiszta” módszertani anyag.
Meghökentő azonban már maga az
anyagréz címé: „A honismeret, hely-
történet, helyismeret gyakorlati kérdé-
sei”. Ez ellentmond a kötet címének.
Igaz, hogy itt is szükség van a három
fogalom meghatározására, helyük, fel-
adataik megjelölésére, — s erre *Töl-
tési Imre* kísérletet is tesz —, de e
tisztázás után egy kézikönyvben tiszta
profil kell kialakítani, s egy helytör-
tényi kézikönyvben a helytörténet gy-
akorlati kérdéseivel kell foglalkozni.

De ezt a kötet nem teszi meg. Sőt:
szükséges és hasznos témákat sem min-
dig úgy dolgoz ki, ahogy itt kellene.
Mert pl., szükséges-e itt, hogy *Móra
Gábor* a neki szánt hétlapos terjedele-
mből négyet a műemlékvédelem múlt-
jára, kettőt a barokk szobrokra hasz-
náljon el. (Szép, értékes írás, de itt
minek?) Vagy hogy *Nagy Dezső* bő-
beszédűen írja le az („d. A főváros
népének foglalkozásai”, 146 p.), amit a
Honismereti Útmutató 7. füzetében el-
mondott, jobban és teljesebben. Éhenhá-
lásra sok, jóllakásra kevés az, amit *Marót
Miklós* ad „A főváros tudományos in-

réményei és az öntevékeny helytörténeti kutatás" címen (117—132. p.), különösen ha összevetjük a Honismereti Útmutató most megjelent 12. számában közölt két, hasonló célú és tartalmú tanulmánnyal (*Közésk Máté: A honismeret és könyvtáraink — Vörös Károly: A honismeret és a levéltárak*).

Nem folytatom tovább: engem is köt a terjedelem. De szükségesnek tartom, hogy még néhány hibára felhívjam a figyelmet.

Az egyes tanulmányokat az egység szerkesztői cél és elv alapján meg kellett volna búzni. Nem értem: pl. egy kézikönyvben miért kell részletezni, ki találta fel a központi fűtést, milyen volt a hypocautum (20. p.).

Meg kellett volna nézni a szerzők egyes állításait: helytállóak-e, nem okoznak-e valami eszmei zavart is. Egy vitatható példa: *Közésk Frigyes* a régészeti „kulturá”-t említve ezt mondja: „A kultúra megjelölés ebben az esetben nem azonos a ma használatos fogalommal. A régészeti kultúra sokkal többet jelent ennél; (az én kiemelésem!) valamely népcsoport használati tárgyainak összességét, művészetét, vallását, települési, temetkezési szokásait stb.; általában minden olyan megnyilvánulását, amelyre vonatkozóan az utókor adatokat szerezhet.” (12. p.)

Nagyon sok a sajtóhiba! Ez akkor is bosszantó, ha az olvasó azért helyesen tudja elolvasni. De zavart is kelt, ha olyanok a hibák, mint amilyenekkel a 137. lapon sorozatban találkoztunk. Ime: *Berzsenyi* szobrát nem 1960-ban, hanem 1860-ban állították fel (de nem is ez az első „pestbudai emlékszobor”, hiszen két évvel korábban állították fel a Nemzeti Színház előtt *Célkúti Züllíchné Katona József* szobrát). De ez még hagyján a következő — egyetlen, háromsoros bekezdésben található — hibák mellett. *Hörger Antal* neve (József Attila verséből nemcsak a nyelvészet iránt érdeklődők ismerik) pontosan — sőt: kétpontosan — *Hörger Antal*; *Carle* Adami-t Carlo-nak hív-

ták, s bár lehet, hogy volt egy *Boba* Károly nevű szobrász, csak én nem tudok róla, nagy a gyanúm, hogy *Bebo* Károlyról (1712. K.—1779.) van szó.

Összefoglalva véleményemet: a könyv nem kézikönyv. Egy sor — különböző szintű és irányultságú — tanulmány egybefűzése, ahol az első részt még összefogja a kronológiai sorrend, s a másodikikat összefoghatná a témakör, amit azonban elfelejtettek körülhatárolni. Nem teljes: sok minden hiányzik belőle, aminek egy ilyen kézikönyvben ott lett volna a helye. Menyire ide kíváncszott volna egy olyan, módszertani szempontból megszerkesztett tanulmány, amelyet — más elki-tűzéstől vezettetve — *Glatz Ferenc* írt meg a fentebb ismertetett kötetben. Mellékelni lehetett volna hozzá olyan tudnivalókat — rövidítve — mint a levéltári törvény vagy a hivatkozási szabvány.

Lehet, hogy túl kemény és keserű ez az értékelés. De talán éppen azért sikerült így, mert elkészerítő számomra, ha olyan könyvet olvasok, amelyben egészen kiváló tanulmányok vannak, s a kevésbé sikerült, de így is jó tanulmányokban nagyon hasznos, használható részek, s az egész mégsem felel meg a célnak. Az olvasók kapnak a kézikönyvön, mert útmutatást várnak tőle, s családva teszik le, — tegyük hozzá: érdemtelenül, mert ha nem is felhasználható tiszta arany, azért olyan érc, amiben igen sok arany is van, de ezt az olvasónak kell az apró, szétszórt erekből kibányászni, kiolvasztania. Tudom, hogy sürgős volt a könyv kiadása, s nemcsak a sürgető igény miatt, hanem valószínűleg azért is, mert adott határidőre van a kiadásra pénzeret. De el kell már egyszer jutnunk odáig, hogy mind a szerkesztők-tervezők, mind a kiadás költségeit vállaló szervek tudomásul vegyék azt az — azt hiszem, *Voltaire-től* származó — mondást: „Az idő bosszút áll azokon a dolgokon, amelyek nélküle készültek el.” Ki tudja: mikor lesz kerete újra a költségeket

vállaló szervezeteknek, hogy újra ilyen nagy áldozatot hozzanak.

Mit tehetünk tehát? Olvassuk ezt a kötetet, és igyekszünk belőle összegyűjteni mindazt a jót és hasznosat, ami benne elszórtan, szerencsés esetben

egy-egy tanulmányba összefoglaltan van. Es még nagyobb várakozással tekintünk a KMK tervezett kiadványának megszületése elé.

Novák József

ERDEI FERENC: VÁROS ÉS VIDÉKE

Szépirodalmi Könyvkiadó, Bp., 1971. 445 lap. 8800 pld. 37 Ft.

1910–1971

A *Magyarország felfedezése* címmel immár másodszor meginduló, és az elsőnél nem csekélyebb értéket ígérő szellemi vállalkozás Erdi Ferenc munkája révén kiemelkedő jelentőségű kötettel gyarapodott.

Kérdések és jelek. Ezt a bevezető címet írta Erdi Ferenc élete

utolsó nagy műve elé, és e két szó tulajdonképpen mottó is lehetne, olyan hűen fejezi ki a könyv műfaját és szemléletét. Az idővel, térrel, de méginkább a gondolatok íves boltozatával összefogott hatalmas anyagot méltán tekinthetjük Erdi Ferenc szellemi végrendeletének, hiszen nincs mai életünknek szinte egyetlen olyan lényeges jelensége, amely valamilyen formában ne kapott volna helyet ebben a könyvben.

Szűkebb értelemben véve Szegedről és a gazdasági, szellemi vonzáskörébe tartozó vidékről szólna ez a könyv, de a vizsgált jelenségek és a fölsímt törvényszerűségek érvényességükben messze túlmutatnak ezeken a szerző által sem túl szigorúan értelmezett földrajzi kereteken. „Kétszeres izgalom vár tehát arra — írja Erdi —, aki belemerül egy-egy adott terület történeti valóságába. Érzékelheti a konkrét egyedi jelenségek különleges ízeit, és izgalmasan érdekes kombinációit; ugyanakkor mindezek mögött általánosságban ható törvényszerűségek érvényesülését foghatja fel.” Ezek a gondolatok mintha közvetlenül a bonismeret különböző szakterületein munkálkodó, annak érdekeiben és szépségeiben elmerülő, fűrkésző elmékhez szólnának, megcsillantva előttük a munka és az eredmény különleges szellemi örömeit.

Erdi nem leltárt készített: könyvében nem az érintett helységek katalógus-

szérű számbavételéről és bemutatásáról van szó — bár a vizsgált települések múltjáról, népéről, gazdasági és társadalmi helyzetéről is igen sokat megtudunk munkájából. A legtöbbször mégis úgy tűnik, hogy a városok és falvak csak alkalmat szolgáltatnak arra, hogy gazdasági és társadalmi életünk valamely éppen azon a helyen különös jellegzetességgel megnyilvánuló jelenségéről, problémájáról a szerző kifejthesse véleményét. Milyen főbb érdeklődési körök szerint rendeződik *Erdei* véleménye és mondanivalója? Négy, különösen lényegeset tudunk kiemelni, minden fontossági sorrend nélkül. Valamilyen szempontból mindegyik kapcsolódik a honismereti munkához, hozzásegít a helyes szemlélet kialakításához.

1. Az *urbanizáció* és ennek minden vonatkozása kiemelkedő jelentőséget kap a könyvben. Az urbanizációt azonban itt nem a közfelfogásban általánosan megszokott módon, a városiasodás jelenségeire leszűkítve kell értelmeznünk. *Erdei Ferenc* ugyanis nem úgy akarja fejleszteni a falusi településeket, hogy várossá teszi őket, hanem úgy, hogy a valóban korszerű falvak kialakítása felé vezető utakat keresi. Ennél a témánál különösen alkotó módon érvényesül *Erdei Ferenc történeti szemlélete*. „A feladat — írja —, a mezőváros történeti alapjaira építeni fel a város jövő képét, nem pedig valami kigondolt sablont ráerőltetni a városra.”

2. Sokat és sokoldalúan foglalkozik a könyv a *közigazgatási szervezet* tartalmi kérdéseivel. *Erdei* érezhető és érthető módon aggódik a vidéki települések önálló, sajátos arculatának elmosódása miatt; ez ugyanis — a túlzottan centralizált gazdasági, közigazgatási és szellemi irányítás miatt — már régóta tartó és jelenlegi mértékben igen sok problémát előidéz, sőt előrevetítő folyamat. A kérdés súlyának teljes tudatában, töprengve keresi a

jelenlegi helyzetben legjobbnak tűnő megoldást, és végül is úgy foglal állást, hogy a városok és községek önkormányzatának „messzemenő érvényesítése lehetséges és kívánatos”, mert a jelenlegi járási és megyei szintű szervezet „vajmi kevés önkormányzati önállóságot hagy meg a községeknek.”

3. Rendkívüli érdeklődéssel vizsgálja *Erdei Ferenc* a városi és a falusi lakosság életformájában, szemléletében, tudatvilágában lezajló változásokat. Talán itt adja a legtöbb, legkövetlenebbül hasznosítható gondolatokat a helytörténet művelői számára, hiszen ezeket a rendkívüli bonyolult, adott hagyományokban gyökerező és adott körülményekhez tapadó jelenségeket csak ebben a bomló-alakuló közösségben élő kutató figyelheti meg, bogozhatja ki igazán. Hiszen „zajlóan haladó időben tekintünk szét kutatóan magunk körül — szól hozzánk *Erdei Ferenc* — és nézünk hozzáállva magunkba: milyen a mai életünk, ami a gyorsan tűnő tegnaptól változott át és a siető holnapot veti előre.”

Sokjéle, bonyolult és nem egyszer ellentmondásos ez az élet, akár az önmagukat megfeszítve dolgozó és persze ennek megfelelően gyarapodó falusi emberekről, akár az újonnan felnövekvő és igen sok szempontból differenciálódott munkásságról, vagy éppen a társadalmi helyét, lehetőségeit és közösségi feladatait kereső értelmiségről legyen szó. És bár a legfontosabb következtetések összefoglalásánál *Erdei* úgy fogalmaz, hogy „a tudatok bizonyos elmaradással követik a termelőerők és a termelési viszonyok változásait”, a sokoldalúan és tudományos igényességgel felvázolt összefüggésekből kitűnik, hogy kedvező irányú szemléletbeli változásokat lehet tapasztalni.

4. Talán a *mezőgazdaság szocialista átalakulásának folyamatát* vizsgálja a legalaposabban a Város és vidéke. Ez természetesen nemcsak azért érthető,

mert *Erdei Ferenc* tudományos és politikai munkájában a mezőgazdaságnak jutott a legnagyobb szerep, de azért is, mert társadalmi-gazdasági átalakulásunk folyamatában a *mezőgazdaság az, amely a legfontosabb társadalmi változásokat hordozta hazánkban.*

Erdei Ferenc a lényegre utalva vonja meg azokat a választóvonalakat, amelyek a felületes szemlélők számára általában egységesnek tűnő átalakulási folyamatokat alapvető módon megkülönböztetik egymástól, hiszen a hazai termelészövetkezeti mozgalom rendkívül sokféle, az eredeti elképzeléstől nemegyszer számottevő mértékben különböz, de minden esetben az adott valóságnak gyökerező, ahhoz igazodó módon fejlődött. Ennek megfelelően *Erdei* nem köti magát a mezőgazdaság nagyüzemi átalakulásának egyik vagy másik formájához, hanem inkább arra törekszik, hogy *az élet által megformált, és lényegbevágó egyedi vonásokat hordozó változatokban is meglássa és felismerje a hasznos, haladó elemeket.* A honismereti mozgalom tsz-történetírással foglalkozó tagjai előtt igen nagy feladat körvonalai rajzolódnak tehát ki: föltárni és bemutatni ezeket a közvetlenül ható, helyi sajtóságokat, amelyek ismerete nélkül hiányos mozaik az egészről alkotott kép is.

Mezőgazdaságunk alapvető változásainak felelős vizsgálatakor *Erdei Ferenc* nem szorítkozik kizárólag a szűkebb értelemben vett közös gazdálkodás területére. Ő, akinek oly sokat köszönhet tudományos és politikai szemléletünk a *báztáji gazdaságok öket megillető helyének meghatározásáért*, ebben a könyvében sem feledkezett meg a termelészövetkezetek gazdálkodásának erről a minden szempontból igen fontos agazatáról.

E néhány kiragadott, ám rendkívül fontos témakör ismertetésével még min-

dig csak töredékét mutattuk be a Város és vidékében felölelt, terjedelmében is hatalmas, de mélységében még inkább megragadó anyagnak. Mindenképpen meg kell azonban még emlékeznünk arról, hogy miért tekintherjük ezt a könyvet a valóság átfogó és teljes megismerésére törekvő írók, szociológusok és honismereti, helytörténeti kutatók számára alapvető jelentőségű hagyatékának. Mindenekelőtt azért, mert nemcsak feltárja és bemutatja társadalmi és gazdasági átalakulásunk konkrét viszonyok között lezajló jelenségeit, de tudatos, mélyreható elemzéssel vizsgálja az összefüggéseket — és ami a legfontosabb: *világosan és meggyőzően fejt ki a megoldás és a továbbfejlődés lehetőségeit is.* Módszerei rendkívül sokfélék, és a statisztikai számításoktól a tapasztalaton alapuló ösztönös megérzésig valamennyit igénybe veszi a valóság teljesebb megismerése és megértése érdekében. De bizvást sorolhatjuk e módszerek közé a könyv lebilincselő stílusát is. Nem szigorúan szakmai írásainak világos, de mégis csak hűvös, tárgyilagos nyelve ez, de nem is a Parasztok meghatódottságig lírai, áradó hangvétele: hanem e két szélső pólus között fegyelmezetten váltakozó, a témához mindig tökéletesen illeszkedő, mesterien kezelt, igazi szociológiai stílus.

Azzal zárom ezt a megemlékezésként is készült ismertetést, hogy *ezt a könyvet mindenkinek el kell olvasnia,* aki szűkebb hazája, szülőfaluja, megyéje régebbi vagy újabbkori történetével, az őt körülvevő közösség küzdelmeivel foglalkozik. *Erdei Ferenc* ezzel a könyvével búcsúzott el tőlünk, reánkmaradt szellemi hagyatékával minél gyümölcsözőbben kell gazdálkodnunk.

Halász Péter

A romániai magyar könyvkiadó gazdag és jelentős népzenei kiadványai sorát egy igen jól sikerült kötettel gyarapította, az 1972-ben megjelent Tavasz szél vizet áraszt c. népdalgyűjtemény kiadásával. A gyűjtemény népszerűsítő céllal készült, a hagyományt szerető ifjúság számára. A nagyon szerencsés formájú, zsebben is hordható könyvecske előszavában *Almás István*, a gyűjtemény összeállítója írja, hogy egy nemes hagyományt kíván újraéleszteni és folytatni: az 1937-ben megjelent *A mi dalaink* c. kötet sikerét idézi föl, ennek nyolcszoros kiadását, azt, hogy „A mi dalaink közreadása népezünk ápolásának és terjesztésének valószínű mozgalmát indította el... Hamarosan falun és városban egyaránt, iskolákban, baráti társaságokban, kirándulásokon, és összejöveteleken zengtek a szebbnél szebb népdalok.”

Korunkban világszerte egyre nagyobb az érdeklődés a folklór, a népek élő hagyományai iránt, s ugyanakkor minden nép, nemzetiség, nyelvterület a kultúrákat összehasonló urbanizáció áramában egyre inkább szeretné önmagát, múltját és örökbecsű hagyományait megismerni, és továbbvinni.

Ilyen közművelődési céllal készült a Tavasz szél vizet áraszt c. népdalgyűjtemény. A kötetet ideillő, igen szép, Kalevala-dallam vezeti be, mintegy szimbólikusan behelyezvén színes anyagát az ősi finnugor hagyományba. „... úgy igyekeztem összeválogatni a dalokat, hogy a könyvecske, a terjedelem szabta keretek között vokális népezünk vázlatos keresztmetszetét, zenei anyanyelvünknek mintegy alapvető (habár kivonatos) „szókincsét” nyújtsa.” — írja *Almás István* a kötet előszavában. Összeállítása főleg az erdélyi magyar népzene épül, de Tol-

nától Heves megyéig szinte az egész magyar népzene-területet felöleli. A dalokat a népzene-kutatásban szokásos rendszerezés szerint csoportosította, a legrégebb stílusú, pentaton daloktól az új stílusú giusto dallamokig, és közül az újabb gyűjtésű erdélyi népdalokból is (pl. magyarlapádi népdalokat). Különösen a régi stílusú dallamok változtatása sikerült, talán a legklasszikusabb dallamváltozatokat találjuk meg, nagyon szép szövegváltozatokkal. Sokat énekeljük, ajkunkon, emlékeinkben ott élnek, mégis újra meg újra megejtően szépek találjuk az élénk bukkanó sorokat:

„Zöld pántlika könnyű gúnya,
Virágom, virágom,
Mert azt a szél könnyen fújja,
Virágom, virágom.
De a fátyol nehéz ruha,
Virágom, virágom,
Mert azt a bú nyomdögálja,
virágom, virágom.”

A sokszínű magyar népdalrengetegből szinte minden típus, minden alkalom, szokás dala, minden zenei forma helyet kapott. A siratóénektípusú régi dalokból, a szoltár-dallamokból találunk néhány szép példát, a kvintváltós pentatonok legértékesebb darabjait, sokféle lakodalmas éneket, (érdemes fölfigyelni rá, milyen csodálatosan szép és gazdag volt a mi felvidéki és erdélyi lakodalmas hagyományunk!), köszöntőket, táncdallamokat, históriás énekeket, s még XVII. sz.-i virágéneknépdalt is találunk benne: „Ifjúság mint sólyommadár...”.

Az egyes daloknál örömmel vettük volna, ha megtaláljuk a gyűjtés helyét, a megyét vagy a néprajzi tájegységet, mert bár ezek valóban többnyire általánosan elterjedt dalok, bizonyos sti-

láriis jellegek helyhezköteése mégis hasznos lehet (pl. népdalcsokrok öszszeállításánál).

A bevezetőben említett, az Ifjú Erdély kiadásában még a második világháború előtt megjelent *A mi dalaink* és ennek bővített új kiadásai, valamint az 50-es években Budapesten kiadott *Tiszán-innen Dunán túl* c. gyűjtemény mellett egy új, az előzőeknél jobb tipográfiájú, kiállítású gyűjteményt üd-

vözölhetünk e kiadványban, mely szellemében kitűnő összefoglaló erejű, anyagában pedig a legnemesebb hagyományokból merít.

A gyűjtemény a Magyar Népköztársaság és a Románia Szocialista Köztársaság közös könyvkiadói megállapodása keretében jelent meg.

Rossa László

SAKKÖRVEZETŐI TANFOLYAM. A Nyiregyházi Városi Művelődési Központ, a Népművelési Intézet kezdeményezésére, az Intézet, a Hazafias Népfront Honismereti Bizottsága, a KISZ K. B. és az érdekelt minisztériumok támogatásával, 1973. júliusának első felében, a nyiregyházi Besenyei György Pedagógiai Főiskola kollégiumában megrendezi a *III. országos honismereti szakkörvezetői tanfolyamot*. (Az I. és II. országos tanfolyam Balatonbogláron, illetőleg Keszthelyen zajlott le, 1968-ban és 1970-ben.) A kb. 100 általános- és középiskolai tanár részvételére számító tanfolyamnak előreláthatóan helytörténeti-munkásmozgalmi, néprajzi-nyelvjárási, irodalmi-hagyomány gyűjtő, valamint a történeti és természeti értékekkel és a honismereti országjárással foglalkozó szekciója lesz.

BIBLIOGRÁFIA

MEGJELENT MAGYARORSZÁG HONISMERETI BIBLIOGRÁFIÁJA!

A honismereti mozgalom fejlődésének egyik jelentős tényezője, velejárója a hazánk tájairól, városairól, településeiről, történelmi múltjáról, népünk életéről szóló publikációs tevékenység őrvendetes gyarapodása. Az elmúlt két évtizedben — de különösen a Tanácsköztársaság és hazánk felszabadulása évfordulójának ünnepkörében — a legkülönbözőbb alkalmakra, évfordulókra, pályázatokra, vagy éppen az egyes témák fontosságát, a honismereti tevékenységben és közművelődésben betöltött szerepét felismerve, egy sor monográfia, gyűjtemény, tanulmány és cikk látott napvilágot. Ez az irodalmi termés tematikáját, műfaji megoszlását, szerkesztési koncepcióit, tudományos igényességét, színvonalát tekintve ugyancsak sokarcú. Szerzői között kiváló szakembereket, jó értelemben vett „amatőröket” egyaránt találhatunk. A közreadók sora is nagyon változatos, tanácsok és iskolák, hivatásos könyvkiadók és szakkörök, testületek és intézmények gondozták a műveket, s fedezték a kiadási költségeket. A publikált anyagban egyaránt található minden kritikát kiálló igényes munkákat és a hirtelen fellépő igények konjunktúráját kihasználó alkalmi „műveket”, bár ezek az utóbbiak vannak jelentős kisebbségben.

Az eddig említett kiadványok azonban nem töltik ki a honismereti irodalom kereteit. A fejlődés során ugyanis a honismeret egy sor tudomány- és ismeretág bekapcsolódásával is gazdagodott, komplex, sok összetevőből álló ismeretrendszerre vált. Fogalomköre, s ennek következtében irodalma is kibővült. Így a honismereti mozgalom legkülönbözőbb területein munkálkodóknak akár kutató- és gyűjtő munkájuk, akár mozgalmi és közművelődési feladataik ellátása során egy lényegesen kiszélesedett, tematikailag és műfajilag bonyolult irodalomban kell tájékozódniuk. Ebben a tájékozódásban kíván segíteni a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár és a Hazafias Népfront gondozásában előreláthatólag ez év áprilisában megjelenő honismereti bibliográfia, amely az elmúlt két évtizedben a jelenkori Magyarországról kiadott honismereti munkák: gyűjteményes művek, önálló tanulmányok, tudományos és ismeretterjesztő folyóirat-cikkek válogatott, elemző bibliográfiája. Szakirodalmi kalauz egyúttal azoknak a tudomány- és ismeretágnak alapvető irodalmában, amelyek a honismerettel szervesen összefüggenek, annak mindinkább alkotó részeivé válnak.

Első kötete hazánk földrajzi tájainak, vidékeinek, megyéinek, városainak, községeinek honismereti irodalmát dolgozta fel, — a fővárost kivéve. Budapest honismereti irodalmát a bibliográfiának 1973-ban, Buda, Pest és Óbuda egyesítésének centenáriuma alkalmából megjelenő második kötete tárja fel. A bibliográfia tükrözni kívánja a honismeret komplex voltát, alkotótényezőinek egy ismeretrendszerben megnyilvánuló összefüggéseit. Ennek megfelelően feldolgozza a helytörténet, a földrajz, a néprajz, a gazdaság, a társadalmi és politikai élet, a szociográfia, a művelődéstörténet, a művészettörténet, a régészet és más témák helyi vonatkozású irodalmát, valamint az egész országra vonatkozó összefoglaló műveit. Ez a kiadvány elsősorban anyagának sokrétűségével és részletes feltárásával kíván a honismeret legkülönbözőbb területein munkálkodóknak szakirodalmi bázisként szolgálni. Természetesen nem ön-

magában, hanem az örvedetesen gyarapodó helyi honismereti-helytörténeti bibliográfiák, repertóriumok és más dokumentációs kiadványok együttesében töltheti be tájékoztató szerepét. Nem helyettesíti, nem is helyettesítheti a vidék rangos műhelyeiben: könyvtárakban, levéltárakban napvilágot látó bibliográfiákat s a kutatás más helyi vonatkozású forrásait. Ezek elsősorban saját szűkebb pátriájuk körülhatároltabb földrajzi környezetében, időben gyakran messze visszanyúlva, a lehető legszélesebb tematikai körben tárják fel anyagukat, s jellegüknél fogva elsősorban *vertikális* irodalmi forrásbázisoknak tekinthetők. Az ismertetett bibliográfiáinak anyaga viszont az egész országra kiterjed: magában foglalja a honismeret körébe tartozó ismeretek alapvető irodalmának legjavát; viszonylag szűk (bár jelentős) időszak, mindössze két évtized terméséből válogatva. Jellegét tekintve *horizontális* szerkezetű műnek tekinthető. Ezt az ország egészére kiterjedő feldolgozást az a tapasztalat is indokolja, hogy a honismereti érdeklődés területileg is mindinkább szóródik, már nem csak a szűkebb környezet, a táj, a város, a megye vonatkozásában nyilvánul meg, hanem a politikai, gazdasági, kulturális érdeklődés, az országjárás, vagy éppen a hivatás gyakorlása kapcsán kiterjed az egész országra. A tájakat, városokat, vidékeket jelenkori társadalmi-gazdasági fejlődésünknek, szocialista építőmunkánknak mind több tényezője kapcsolja össze.

A bibliográfia anyaga és szerkezete igyekezett alkalmazkodni a honismereti tevékenység sokoldalúságához, művelőinek változatos érdeklődési köréhez. Egyaránt szeretnénk irodalmi eligazítást nyújtani a krónikáíróknak, a helytörténet kutatóknak, a néprajzi tárgyak és népi hagyományok megfigyelőinek, a művészeti, zenei, irodalmi, agrár- és munkásmozgalmi hagyományok és tárgyi emlékek gyűjtőinek, őrzőinek, valamint az eredmények terjesztőinek, továbbbővíthetőinek. E sokoldalúság alapján remélhetőleg a bibliográfia felhasználóinak köre is széles lesz.

A bibliográfia az időt nem álló, információszegény és korszerűtlen anyagú kiadványokat mellőzve, *válogatva* tárja fel anyagát. Benne a magyar nyelvű, önálló és rejtett bibliográfiák, monográfiák, gyűjteményes munkák, évkönyvek, alkalmi kiadványok, tudományos- és ismeretterjesztő folyóiratok cikkei egyaránt megtalálhatók. Helyet kap benne a honismeret tematikai összetevőinek (helytörténet, földrajz, néprajz stb.) legfontosabb kézikönyvei, általában az ország egészére vonatkozó összefoglaló munkái, mint pl. „Magyarország természeti és gazdasági földrajza”, „Magyar építészettörténet”, „Magyarország művészeti emlékei” stb. Elemzően feltárja a kézikönyveket, a gyűjteményes munkák fejezeit, tanulmányait, s ezeket a témájuknak megfelelő helyen önállóan szerepelteti. Közreadja mintegy másfélszáz folyóirat honismereti cikkanyagát. Anyagrendezése a honismeret témakörébe tartozó fogalmak, *tárgyszavak* betűrendjében történt. Ezek részint földrajzi nevek (helynevek), részint pedig a honismeret alkotó témakomponensek nevei. A földrajzi tárgyszavak települések, tájak, megyék, gazdasági körzetek, természeti-földrajzi fogalmak, hegyek, folyók stb. nevei. A többi tárgyszó általános fogalom, az alájuk beosztott irodalom javarészt országos vonatkozású. Ilyen tárgyszavak pl. állatföldrajz, állattenyésztés, barlangok, energiagazdálkodás, éghajlat, gazdasági földrajz, ipari műemlékek, kereskedelem, közlekedés, levéltárak, mezőgazdaság, művelődéstörténet, népességföldrajz, ősmaradványok, régészet, statisztikai gyűjtemények, településföldrajz, természetvédelmi területek, városépítés, vízrajz, vízgazdálkodás stb., stb. Találkozhatunk továbbá pl. népcsoportok neveivel, — barkók, matyók, palócok —, természeti-földrajzi fogalmakkal, pl. kunhalmok, Csörsz-árka. A bibliográfia tárgyszó-anyaga betűrendben sorakozik, így abban úgy tájékozódhatunk, mint egy szótárban vagy lexikonban. Az egyes tárgyszavakon belül (pl. Bács-Kiskun megye, Csörsz-árka, Szentendre stb.) az irodalom ismét témák betűrendjébe rendeződik. Egy földrajzi név anyagán belül (pl. Balaton, Borsod megye, Hortobágy stb.) egymást követő csoportokban találhatjuk meg a bib-

liográfiákat, s az adott megye, táj, város éghajlati, földrajzi, földtani, mezőgazdasági, műemléki, művelődéstörténeti, művészeti, népnyelvi, néprajzi, régészeti, statisztikai, sajtótörténeti, településföldrajzi, természetvédelmi, történeti, útikalauz és városépítési stb. irodalmát. Egyes városok, vidékek anyagában különleges jellegüknek megfelelően egyéb résztémákat is találhatunk, így pl. bányászat, gyógytényezők, karsztjelenségek, szőlőkultúra, tanyavilág stb. A kötetben alkalmazott betűrendes anyagelrendezéssel a tájékozódás jelentősen meggyorsul, az összetartozó fogalmakat egymásra utalások kötik össze.

A bibliográfia több, mint tizezer tételt tartalmaz, mintegy kétezer földrajzi név és általános fogalom témakörében ad irodalmat. Feltünteti a feldolgozott könyvek, cikkek anyagában fellelhető, gyakran nagy terjedelmű, másutt nem ismertetett, sokszor a felszabadulás előtt megjelent irodalmat is feltáró bibliográfiákat, jegyzeteket is. Ennek segítségével az olvasókat elvezethetjük a kötet gyűjtési határain kívül álló szakirodalom jelentős részéhez. A bibliográfiában többféle mutató is segíti az eligazodást.

A bibliográfiát a honismereti mozgalom minden munkásának, szakkörök vezetőinek, helytörténeti és egyéb honismereti munkák gyűjtőinek, krónikairóknak, néprajzi gyűjtőknek, környezetismerettel foglalkozó pedagógusoknak, TIT-clődadóknak, idegenvezetőknek, természetjáró túravezetőknek, a honismereti kiadványok szerkesztőinek, közreadóinak, s nem utolsósorban a könyvtárosoknak ajánljuk; hiszen ez a bibliográfia nemcsak a tájékoztató- és propaganda-munkának, hanem az állománygyarapításnak és a könyvtárközi kölcsönzésnek is eszköze.

Csomor Tibor

FOLYTASSUK A HONISMERETI BIBLIOGRÁFIÁT!

Csomor Tibor fentebb közölt tájékoztatásának eredeti címe így szólt: A közeljövőben megjelenik Magyarország honismereti bibliográfiája. Időközben a kötet valóban kikerült a nyomdából, s így a cikk egyes jövő időben írt mondatait most már múlt időben olvashatjuk. Cikkünk mondanivalója azonban továbbra is időszerű. Sajnos, a munka megszerzéséhez sokaknak aligha lesz lehetősége, minthogy a kiadó a könyv példányszámát nagyon is kishitűen állapította meg. Reméljük, hogy egy esetleges újabb kiadás segít majd ezen. *Ennél sürgősebb feladat azonban hogy ez az igazán bíránypótló munka kiegészítést, folytatást kapjon. A Honismereti Híradó úgy kívánja ezt elősegíteni, hogy következő számának bibliográfiai rovatában megkezdje a kiegészítések közlését.* Kérjük ezért olvasóinkat (különösen azokat a honismereti munkásokat, akik már készítettek helyi bibliográfiai összeállításokat), *küldjék be azoknak a munkáknak legfontosabb adatait (pontos cím, kiadó, megjelenési hely és idő, terjedelem, példányszám, a megjelentetés módja), amelyek a Honismereti Bibliográfia által feldolgozott évkörben vagy azóta jelentek meg, de e munkába nincsenek felvéve.*

A Hazafias Népfront Országos Titkársága egyébként lehetővé kívánta tenni, hogy a honismereti munkások hozzájuthassanak e számukra oly fontos bibliográfiához, s ezért bizományi értékesítésre átvett belőle 500 példányt. Ez a keret már kimerült. A Fővárosi Szabó Ervin Könyvtártól azonban (1088 Bp. Szabó Ervin tér 1., Dombyné) — amíg a készlet tart — továbbra is meg lehet rendelni, illetőleg szerezni a munkát. Egyéni megrendelőknek a 175 Ft vételár beküldése ellenében, közületeknek uránvétellel.

(Szerk.)

A LEGÚJABB HONISMERETI BIBLIOGRÁFIA¹

Csomor Tibor: Magyarország. Honismereti Bibliográfia I. k. Bp. Szabó Ervin Könyvtár, 1972. 960 lap, 1000 pld., 175 Ft.

Igényes támogató szándék vezette a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtárat és a Hazafias Népfront országos elnöksége honismereti bizottságát, hogy a honismereti munka felszabadulás utáni eredményeit összegező bibliográfiát készítsen.

A bibliográfia a tudományos munka minden területén alapvető munkaeszköznek, nélkülözhetetlen segítségnek számít. Nélküle a tájékozódás nehézkes, megfelelő tájékozódás nélkül viszont a továbbfejlődés lesz bizonytalan. A bibliográfia olyan adatokat tárol, amelyekkel a kutató agyát megterhelni lehetetlen és felesleges is, de amely nélkül a kutató mégsem boldogulhat. A most megjelent bibliográfiában ilyen nagyon fontos segédeszköz, segítséget lát a honismeret minden művelője, és ezért öröme igen nagy.

Hazánkban az első honismereti bibliográfiát *Bodor Antal* állította össze, a felszabadulás előtt néhány évvel.² A *Bodor*-féle Helyismereti könyvsorozat évszázadok terméséből válogatott. Ez a mostani csak a felszabadulás utáni két évtized írásából.

Nagyon sokan érezték már egy ilyen tájékoztató, válogató bibliográfiának a hiányát, s gyakran szóba kerül a „*Bodor*” újra kiadásának a szükségessége is. Kár, hogy a szerző — *Csomor Tibor* — vagy a kiadványt patronáló bizottság nem hangolta össze jobban a két azonos, legalábbis nagyon hasonló célú bibliográfiát. Legalább annyiban, hogy ez a mostani ott kezdte volna az anyaggyűjtést, ahol *Bodor Antal* abbahagyta. Így lett volna igazán szerves folytatás a két bibliográfia. Feltűnő egyébként, hogy az új honismereti bibliográfiában még csak utalás sincs *Bodor* könyvére. Számunkra tüzesebb összehasonlítás nélkül is bizonyos, hogy a két mű összetartozik.

A bibliográfia céljáról, a válogatás mélységéről és szempontjairól, az anyag rendezéséről foglалásának és közlésének elveiről a rövid, világos bevezető jól tájékoztat. A szerkesztési és rendezési elvek helyessége majd használat közben derül ki. Első olvasásra és áttekintésre rokonszenvesnek tűnik.

Az természetesen első pillantásra is szemünkbe ötlük, hogy a kötet összeállításának is gondot okozott a honismeret tárgykörének körülhatárolása. Felfogásuk erényeit és gyengéit feltehetően nemcsak a későbbi recenziók teszik majd szóvá, hanem a *honismereti munkások ankétja is, mely éppen e könyv megvitatására gyűlt majd össze.*

Ha most bátoritanul megpendít bizonyos problémákat a friss élmény hatása alatt az olvasó-recenzens, annak maga sem tulajdoníthat túl nagy fontosságot. Már csak

¹ A Szabolcs-Szatmári Szemle 1972. évi 2. számában — alighanem elsőnek — megjelent könyvismertetés a második felét közöljük a fentiekben. (*Szerk.*)

² *Bodor Antal: Magyarország helyismereti könyvszerete, 1527—1940.* Bp. 1944, 424/2 lap. — Kb. 15 000 tételt tartalmaz. Az antikváriumokban ritkán megtalálható munka forgalmi értéke kb. 250 Ft. (*Szerk.*)

azért sem, mert a mű megszületése és kézbe vételének az öröme minden más érzést háttérbe szorít, s úgy hiszi, ez a továbbiakban is így marad. Ha az utolsó két évtized vagy a felszabadulás utáni idő anyagából válogat a bibliográfia, kérdéses, hogy *Krudy*, vagy *Móricz* írásai — új kiadás alapján — jogosan kerültek-e be a kötetbe? *Ady* publicisztikájából és sok más nagy írónk munkájából ugyanilyen jogon meríteni lehetett volna, s a mi tájegységünk bibliográfiája *Bessenyei* és *Kölcsey* is tartalmazhatná. Más példa: *Mocsár Gábor* könyvét, az *Égő aranyat* kerestem Algyónél is. Itt nem találtam meg, pedig megítélem szerint itt is lehetne legalább utalni rá. Köztudott, hogy Penészelekről nem csak *Jakab László* írt, hanem *Végb Antal* és *Darvas József* is. Ez utóbbi írásoknak nagyobb is volt valamivel a visszhangjuk. Mégsem találtam rá a község neve után egyikre sem. Szembe ötlött az is, hogy *Donát Ferenc* több cikkével jelen van a kötetben, de alapvető földreform monográfiájára nem történik utalás, pedig a helytörténetre is jól kiaknázható. Ugyancsak hiányzik a földreform dokumentum köteté is, mely helynévmutatóval is el van látva. Szóval a válogatásban-szelektálásban és a szerkesztésben-elrendezésben támadhatnak hiányérzések, új ötletek. Mindez eltörpül a kötet értékei, pusztá léte mellett.

Jól láthatók a szerkesztés, összeállítás nehézségei is, melyeket *Csomor Tibor* sem hallgat el. A témakörben figyelemre méltatható tanulmányok, cikkek, kiadványok megjelenése, terjesztése, gyűjtése, még talán kötelezpéldány szolgáltatása is szervezetlen, pontatlan. Nem országos méretekben — egy városban, megyében is. Nagyon jól tudjuk, hogy pl. sem Nyíregyháza, sem Szabolcs-Szatmár megye nem rendelkezik nemhogy teljes, de még válogatott helyismereti bibliográfiával és gyűjteménnyel sem. Pedig könyvtár, múzeum, levéltár is van, de sem munkamegosztásban, sem külön-külön nem végzik ezt a munkát. Így itt várhatunk annak a kiegészítő bibliográfiának a megszületésére is, amelynek a szükségességét *Csomor Tibor* is elengedhetetlennek ítéli. Az ő bibliográfiája ugyanis horizontális, az egész országot átfogja, s ezt ki kellene egészíteni több tucat vertikális, regionális bibliográfiának, mely aprólékosabb, pontosabb, sőt éppenséggel teljes lenne.

Csomor Tibor honismereti bibliográfiáját még csak a napokban vehettük kézbe. Semmi szándékunk nem volt valami részletező vagy szakszerű recenzió elkészítése. A kötet megjelenése, kézhezvétele feletti örömünkben üdvözölni kívántuk, és saját körünkben a figyelmet felhívni rá. S szíves használatba vételét ajánlani.

Hársfalvi Péter

HONISMERETI KIADVÁNYOK BORSODBAN, 1970—71-BEN

Borsod-Abaúj-Zemplén megyében a honismereti mozgalom több mint egy évtizedes múltra tekint vissza. Eddig tíz alkalommal hirdették meg itt az „Istvánffy Gyula” megyei néprajzi-honismereti pályázatot, s a Tanácsköztársaság 50., a felszabadulás 25. évfordulójára hirdetett pályázatok is igen szép eredményeket hoztak. A nagymennyiségű kéziratok anyag egy része megérdemli, hogy publikálják, s így adatai bekerüljenek a tudományos élet vérkeringésébe, vagy hasznosan szolgálják a különféle népművelési célokat.

A képzetesebb gyűjtőket, jól működő szakköröket nem elégíti ki, ha munkásságuk terméke múzeumi adattárakban hever, hanem módot keresnek arra, hogy egy részét publikálják is. Ehhez legtöbbször támogatást kapnak a fenntartó szervektől, művelődési intézményektől. A Borsod megyei Tanács az elmúlt évtizedben igen sok önkéntes gyűjtőnek tette lehetővé, hogy gyűjtését publikálja. Elég, ha csak *Szta-*

reczky Zoltán: Kékedi népdalok (Miskolc, 1959.) vagy *Koós Imre: Summásélet* (Miskolc, 1960.) c. munkáira hivatkozom. A gyűjtők első kollektív bemutatkozása 1966-ban történt. Ekkor jelent meg a *Borsod megye népi hagyományai* című kötet (szerk.: *Bodgál Ferenc*), amelyben ötven munkatárs írásait közölték.

Az utóbbi két évben a publikációs munka megsokszorozódott: szinte valamennyi szakkör önálló munkával, kötettel vagy füzetrel jelentkezett. Ezek között vannak nyomtatott, stencilezett vagy rota-eljárással sokszorosított művek; terjedelmük, értékük változó. Jórésük nem került árusításra, s így a szakemberek, de legtöbbször még a más megyékben dolgozó honismereti kutatók sem férnek hozzájuk. Pédány-számuk legtöbbször alacsony, s előfordul, hogy még a köteles példányok sem jutnak el könyvtárakhoz és más érdekelt közgyűjteményekhez.

Most az utóbbi két esztendőben megjelent olyan honismereti kiadványokat szeretném felsorolni, amelyek bizonyára érdeklik a mozgalom különféle területein tevékenykedőket.

Egyéni szerzők művei:

Dr Bartba István: A munkás-paraszt szövetség Zemplén vármegyében a Tanácsköztársaság idején. Agrár átalakulás Zemplén vármegyében 1945—1950-ig. Sátoraljaújhely, 1970. Sátoraljaújhelyi Járási Tanács V. B. 93 p. Rota.

Bodgál Ferenc: Borsod megye néprajzi irodalma. II. Miskolc, 1970. Herman Ottó Múzeum. 180 p.

Molnár István: Ároktő 25 éve. 1944—1969. Mezőcsát. 1970. Mezőcsáti Kiss József Járási Könyvtár — Egressy Béni Járási Művelődési Központ. 65 p. Rota.

Orosz László: Aszalói krónika. Miskolc, 1971. Aszaló község Tanácsa. 267 p. Rota.

Táboros Sándor: A mezőcsáti járás 25 éves fejlődése az újságcikkek tükrében. Mezőcsát, 1971. 155 p. Rota.

Hernádi Istvánné: A Borsodnádasi Munkás Olvasóegylet Könyvtárának története. Miskolc, 1971. Szakszervezetek Borsod megyei Tanácsa Központi Könyvtára. 25 p.

Szakkörök, kollektívák:

Bodgál Ferenc (szerk.): Szülőföldünk Borsod. A honismereti kutatók fóruma. Miskolc, 1970. Hazafias Népfront Borsod megyei Bizottsága — Rónai Sándor megyei Művelődési Központ — Idegenforgalmi Hivatal. 70 p. Rota.

Ádám I.—Szabó Gy.—Szabó S.—Sváb A.: Hernádvölgyi táj, Hernád-menti embe-
rek. Encs, 1970. József Attila Járási Könyvtár. 299 p.

Kruzszly Károly (szerk.): Matyóföld. Mezőkövesd. 1970. Mezőkövesdi Járás Művelődési Központ irodalmi és néprajzi munkaközössége. 104 p.

Bartba László (szerk.): Népi hagyományok Borsodban, III—IV. Miskolc, 1970—1971, I. sz. Ipari Szakközépiskola Néprajzi Szakköre—Művészeti és Propaganda Iroda (Miskolc, Kossuth u. 11.) 117, 123 p.

Mádai Gyula (szerk.): Népi kultúra Borsodban. Miskolc, 1970. Földes Ferenc Gimnázium — a Miskolc mj. városi Tanács Művelődési Osztálya támogatásával. 112 p. Rota.

Zupkó Béla (szerk.): Népi életéből. Mezőkövesd. 1970. Mezőkövesd Földes Ferenc Középiskolai Kollégium. 327 p. Rota.

Kováts Dániel (szerk.): Abaúj és Zemplén népeletéből. Sátoraljaújhely. 1971, B-A-Z megyei Tanács V. B. Sátoraljaújhelyi Járási Hivatala. 383 p. Rota.

Lakóhelyünk, Ózd. I—II. Ózd. 1970—1971. Ózdi Liszt Ferenc Művelődési Központ Honismereti Köre. 26, 30 p. Rota.

Egerszegi Sándorné (szerk.): Bemutatjuk Putnokot. Putnok, 1971, Putnok Község Tanácsa V. B. 20 p. Stencil.

Természetesen az itt felsorolt műveken kívül számtalan újság- és folyóiratcikk is megjelenik. A két év publikációs termése kereken két és félezer lap. Javarást nem hivatásos kutatók munkásságának eredménye. Írásuk, szerkesztésük, kiadásuk komoly teljesítmény. Az anyagi alap előteremtése sem könnyű. A felsorolt művek előállítás költsége kb. 150 ezer forint. Átlagos példányszámuk 500 körül van, s a kiadványokat a szakkörök maguk értékesítik, illetve cserélik. A kötetek egy részét idegen nyelvre, többnyire német kivonattal is ellátják, így az anyag a külföldi kutatók számára is hozzáférhető. Nem ritka, hogy külföldi tudományos intézmények és könyvtárak is érdeklődnek irántuk.

Az 1970—71. év borsodi honismereti kiadványai a megye változatos földrajzi, néprajzi tájegységeinek múltjáról, jelenéről adnak képet. A bennük publikálók száma kb. 200 főre tehető. A kiadványok önmagukért beszélnek, hibáikkal, erőnyeikkel együtt. Bizonyítják, hogy a honismereti munka nem csupán néhány ember egyéni kedvtelése, hanem *mozgalom*, melynek további elősegítésén számtalan társadalmi és tudományos szerv munkálkodik.

Bodgál Ferenc

PESTERZSÉBET ÉS SOROKSÁR

Helyismereti bibliográfia (1865—1965)

Összeállította Nagy Dezső. Budapest, 1969. I—II. Sorsz. 589 lap.

Köztudott, hogy a helyismereti bibliográfia egyik legfontosabb segédeszköze a tudományos kutatásnak, a helytörténeti munkának pedig nélkülözhetetlen alapja.

A most ismertetésre kerülő bibliográfia címének láttán mindenkiben önkéntelenül és joggal vetődik fel a kérdés: a röviden csak Nagybudapesti bibliográfia néven emlegetett többkötetes mű megjelenése után indokolt-e egyáltalán az egyes kerületekről külön gyűjteményt kiadni? Úgy tűnik, igen.

Az 1950-ben XX. kerületté egyesített Pesterzsébet és Soroksár története egymástól merőben különbözik. Az előbbi alig száz éves múltra tekint vissza, hiszen a település a szabadságharc idején még nem létezett, önálló községi élete pedig csak 1898-ban kezdődött. Soroksár neve ezzel szemben már a XI. századi okleveleinkben előfordul; bár kiterjedésese, megismosodása *Grassalkovich Antal* nevé-

hez fűződik, aki a XVIII. században svábokkal telepítette újra a falut.

A bibliográfia mindvégig külön alfejezetekben közli a két helységré (majd városra) vonatkozó adatokat, s ez nem is jelentene nagyobb nehézséget, ha ma is különállóak lennének. Az egyesítés után azonban kénytelen a szerző egy címszó alá vonni adatait s ezt úgy teszi, hogy valamennyit Pesterzsébethez sorolja.

A két kötet hét fejezetből áll. Minden fejezet élén rövid összefoglalás olvasható az adott témáról. Ezek általában jól eligazítják az érdeklődőket. Az első kötet elején összefoglaló tájékoztatja a bibliográfia használatját, az egyes fejezetekhez pedig külön részletes tartalommutató járul. Célszerűbb lett volna a részletes — a maguk nevében jól tagolt — tartalommutatókat a kötetek élén közölni.

Köbgyi Mibály

ROMÁNIAI MAGYAR DALOSKÖNYVEK

Az elmúlt néhány esztendő nemcsak nálunk hozta meg a magyar népdal iránti érdeklődés föllendülését, de a határainkon túl élő magyarok kulturális életét is egyre gyakrabban élénkítik, színesítik, a különböző terjedelmű, sokféle jellegű és színvonalú, népdalokkal foglalkozó kiadványok. Az ezekről szóló beszámolóknak megemlíthetjük a már korábban megjelent „Örömmel énekelünk” című, Bécsben (1964) napvilágot látott gyűjteményt, vagy a „Két szívárvány koszorúzza az eget” című, eredeti gyűjtésű anyagokat tartalmazó. Zentán kiadott daloskönyvet (1971); de a leggazdagabb természettel mégis a romániai magyarok dicsekedhetnek. Népdalokkal foglalkozó kiadványaik között találunk olyan rangos és közismertté vált gyűjteményeket is mint *Kallós Zoltán: Balladák könyve*, vagy a „Magyargyerőmonostori népköltészet” című, hatalmas anyagot felölelő kötet; ugyanakkor megtaláljuk mellettük a 10—15 lapnyi összehajtogatott, leprellő-szerű képeskönyveket, ahol a kottás dallam és a dalok lelőhelyére jellemző díszítőművészeti elemek egyaránt megtalálhatók. Ezekbe a kicsi füzetekébe sajnos sok olyan dal is belekerült, ami nem a népdalok gyöngyszemei közül való, hanem általánosan elterjedt, értéktelen műdal. Kár, hogy ezek foglalják el az amúgy is szerény terjedelmű füzetek egy részét.

Rendkívül fontosak és értékesek ezek a kiadványok, nemcsak a népdalokkal foglalkozó zenetudomány számára, de honismereti szempontból is, hiszen egy-egy falu, vagy tájegység jelegzetes zenei anyagából adnak izelítőt.

Az alábbiakban csupán felsorolásszerűen közöljük az elmúlt 2 esztendő alatt Romániában megjelent, s kezünkbe került daloskönyvek legfontosabb adatait.

Almási István—Iosif Hertea: 245 népi táncdallam — Melodii de joc — Tanzmelodien. Marosvásárhely, 1970. 128 lap.

Olosz Katalin—Almási István: Magyargyerőmonostori népköltészet. Bukarest, 1969. 393 lap (515 szöveges és 87 dallammal is ellátott népköltészeti alkotás.)

Imets László: Csikszeredai daloskönyv. Csikszereda, 1970. 131 lap. (111 csikmenasági népdal és népballada.)

Tiszta búzából. Marosvásárhely, 1970. 12 lap. (Nyárádköszvényesi népdalok.)

A falu nótája. Marosvásárhely, 1970. 15 lap. (Marosmagyarói népdalok.)

Szerelem — szerelem. Marosvásárhely, 1970. 12 lap. (Backamadarasi népdalok.)

Felsütött az esthajnali csillag. Sepsiszentgyörgy, 1970. 10 lap. (Kézdiszentléleki népdalok.)

Vadrózsák. A Művelődés című folyóirat 1971. januári melléklete. Bukarest, 1971. 62 lap. (Almás István összeállításában 60 db szilágysági, kalotaszegi, Körös-völgyi, mezőségi, Nagyenyed vidéki és székelyföldi népdal.)

A *Művelődés* című folyóirat *Vadrózsák* című rovata rendszeresen közöl eredeti gyűjtésű népdalokat. Izelítőül néhány az 1971. évi évfolyamból:

Kallós Zoltán: Moldvai párosító dalok (március, 43—45 lap.)

Almás István: Régi népdalok Aranyosszékről (június, 20—22.)

Palkó Attila—Zsigmond József: Édesanyám rózsafája. Magyarófalusi népdalok (december, 50—53).

DALOLÓ TÁJAK, DALOLÓ NÉP

KÉT JELLEGZETES PALÓCVIDÉKI DALLAM

A Páva-körök munkája akkor éri el igazán a célját, ha e körök tagjai saját területük értékes dallamait keresik és tanulják meg, lehetőleg azoktól, akik még a helybeli közösség színhagyományából ismerik ezeket, s nem könyvből vagy iskolában tanulták. Ennek elősegítésére ezúttal két olyan dallamtípust mutatunk be, amelynek változatai elsődlegesen a palócok által lakott területeken (Pest, Nógrád, Heves, Borsod, Abaúj, Zemplén megye) mai napig is élnek.

Mind a kettő az ún. régi stílusú, ereszkedő dallamok közül való. Az elsőnek sajátos jellegzetessége, hogy a magyar népdalokban általában szokásos négysorosság helyett hat dallamsorból áll. Szövege valójában négysoros, csak a második és negyedik sor ismétlésével válik hatsorossá, hogy a dallamhoz igazodjék. E hatsoros dallam két jól elhatárolható részre oszlik: a második három dallamsor az első háromnak pontos megfelelője öt hanggal lejjebb; együtt tehát ún. ereszkedő kvintváltó dallamot alkotnak, ami régi stílusú dallamaink egyik jellegzetes formája. A dallam hangneme is a régi stílusra jellemző ötfokú (pentaton) hangsor. A változatosan hullámozó dallam régi stílusú dallamaink egyik legszebbike. Most abban a formában közöljük, ahogyan 1906-ban *Kodály Zoltán* jegyezte le a Gömör megyei Zabar és Takácsháza községekben.

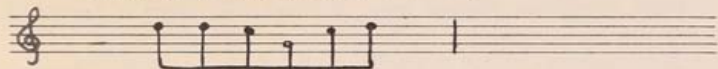
Takácsházán ugyanezt a dallamot „Látod-e, te babám, Azt a száraz nyárfát” kezdetű szöveggel énekelték; ezt a szöveget használta fel *Kodály* e dallam zongorakíséretes feldolgozásához, amely a *Bartók*-kal közösen szerkesztett „20 magyar népdal” c. gyűjteményben jelent meg. Manapság gyakrabban hallható e dallam a közölt pásztor-szöveggel, ezért választottuk itteni bemutatásra inkább ezt.

E két szövegen kívül egyéb szövegek is gyakran kapcsolódnak e dallamhoz. Így például – főleg Nógrád megyében – „Kocsmárosné

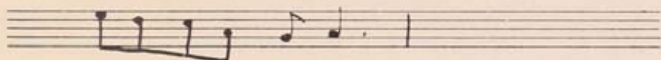
1. Zabar (Gömör négy), 1906

Koda'ly Zoltán
gyűjtésére

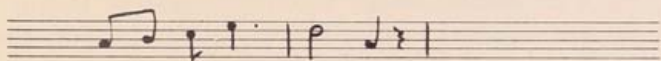
Tarlando (beszédmenüm) $\text{♩} = \text{M. } 80$

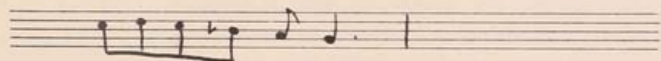
Ködellyik a Mátra,

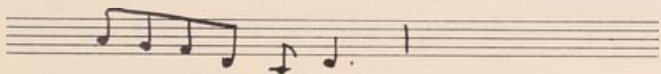
Eso' akar lenni,

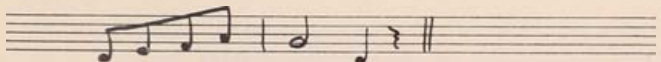
Eso' akar lenni

Korog a manganyáj,

Haza akar menni,

Haza akar menni

2. Ne korogj. manga nyáj,
Nem megyünk még haza,
Nem megyünk még haza,
Két hét Szent György napja,
Akkor megyünk haza.

lelkem, Micsoda csárda ez?” és az „Ideje volna már A kakasnak szólni” kezdetű ballada-szövegek, vagy a „Lóra, csikós, lóra” kezdetű másik pásztorszöveg. Ez utóbbival e dallamtípus gyakran csak 5 vagy 4 soros formában jelenik meg, a harmadik, vagy a harmadik és a hatodik sor elhagyásával.

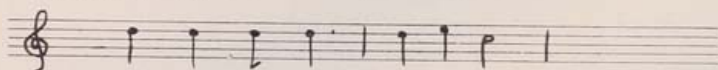
A most bemutatásra kerülő második dallam is ereszkedő, lényegében kvintváltó és ötfokú, de az előzővel ellentétben gyors tempójú, egyenletes lüktetésű, feszes ritmusú. Ez a dallam később került a felszínre mint az előző; 1929–31-ben jegyezte le első változatait Seemayer Vilmos Mezőhegyesen, „Hej, rozsmaring”, Hej, gyöngyvirág” és „Hej, rezedá” kezdetű szövegekkel. Azóta is ezek a leggyakoribb szövegei, bár sok egyéb szöveggel is hallhatjuk mind a mai napig. Ezek többnyire csipkelődő, évődő, legény-leány-csúfoló, játékos hangulatúak, így a mindenkori fiatalság is kedvvel dalolja. Friss ritmusa táncra is alkalmassá teszi, leánykarikázók alkalmával is gyakran hallható.

E dallamtípus általában eléggé egységes formában hangzik fel az említett területeken. Az alább közölt dallamváltozatot pl. teljesen azonos módon énekelte egy asszony-csoport Hollókőn 1963-ban, s egy másik asszony-csoport Rimócban, 1965-ben. A szöveg első versszakja is azonos volt, a többi azonban már eltért egymástól. Itt a második versszakot a hollókőiék, a harmadik és negyedik versszakot pedig a rimóciak szövegeiből (mert mindenütt több versszakot is énekeltek) vettük át.

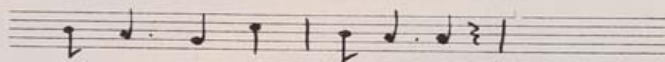
2. Hollókő, Rimóc (Nógrád), 1963, 1965

Ferres ritmus, $\downarrow = 138-152; 184-192$

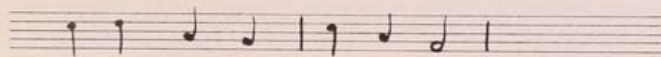
Borsai, 12000
gyöngyvirág

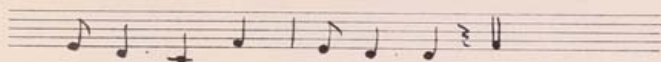
Hej, rozsmaring, rozsmaring,

Lérezakadt ró-lam an ing.

Van a'm nekem kedvesem

Ki megvárja az ingem

2. Három véka kendermag,
Jaj, de büszke legény vagy!
Mit ér a büszkeséged,
Ha nincs szép feleséged!
3. Hej, rezedá, rezedá,
Karcú a lány dereka.
Ha karcú is, illeti,
Barna legény szereti.
4. Hej, szekfűszeg, szekfűszeg,
A legénynek nem hiszek.
Mert a legény lánycsaló,
Akasztófára való!

A palóc területeken működő páva-köröknek tehát azt ajánljuk, kérdezzék a jó hangú, jó emlékezetű idősebb dalosokat, nem emlékeznek-e a most felsorolt kezdősorok valamelyikére, vagy a közölt dallamokhoz hasonlóra, – így előbb-utóbb elő kell kerülnie e dallamtípusok helyi változatainak. S ha ezek nagy vonalakban meg is egyeznek a most közölt dallamokkal, szövegekkel, kisebb-nagyobb eltérések biztosan lesznek ezekhez képest, – s éppen ezek az eltérések bizonyítják majd, hogy valóban helybeli hagyományról van szó. Az ilyet pedig örömmel építsék bele műsoraikba, értékes gyöngyszemekkel lesznek gazdagabbak!

Borsai Ilona

Egy kortárs Petőfi arcképeiről

Berecz Károly, a múlt század *Petőfivel* együtt indult író-szerkesztője, *Petőfi* barátjának, *Pákb Albert*nek későbbi szerkesztőtársa, *A régi „Fiatal Magyarország”* c., 1898-ban megjelent kis könyvében sok érdekes és kevésbé ismert személyes emlékezést ír le kortársairól: *Eötvös József*ről, *Vörösmartyr*ról, *Szemere Bertalan*ról, *Lendvai Márton*ról és *Petőfiről*, valamint az egykori redakciók, jurátus- és író-kávéházak, vendéglők életéről.

Petőfiről szólva, egyebek között olyan adalékot jegyez fel „Az örült” c. költemény keletkezési körülményeiről, amiről még *Vojnovich Géza* 1921-ben megjelent, kiténő kommentált *Petőfi*-kiadványában sem olvashatunk: „Az örült című verséről beszélt – írja a könyvecske 11. lapján –, hogy e költeményt egyfolytában három éjjel álmolta, s ő csupán álmát írta le.” Nincs eléggé a köztudatban az az adata sem, hogy amikor a nemzeti áldozatkészség nagyarányú adakozással segítette a szabadságharc hadseregének felszerelését, *Petőfi*, kinek aranya és ezüstje nem volt, becses kis könyvtárát ajánlotta fel a haza oltárára.

A legfigyelemreméltóbb talán emlékezéseinek az a része, amelyben *Petőfi* egykorú arcképeiről s az egy időre eltűnt, majd a negyvenes években előkerült egyetlen fennmaradt hiteles „fényképéről” ír. Most, amikor a jubileum alkalmával a sajtóban és a különféle kiadványokban újra láthatjuk a régi *Petőfi*-ábrázolásokat, s közöttük az *Escher Károly* avatott kezével újjá varázsolt s a modern technika által közkinccsé tett dagerotípót, jó olvasni egy olyan kortárs hitelesítő szavait erről a csodálatos hatású fényképről, aki személyesen, jól ismerte *Petőfit*.

Íme az idézet:

„*Petőfi* arcképének három eredeti kiadását ismerem a negyvenes évekből. Egyiket sem mondhatom sikerültek. – Az első, melyet *Vahot Imre* adott ki, még leginkább megközelíti az élethűséget, tüskés haja, sovány arcza legalább el van találva, de egész alakjának merevsége mellett akár egy deliquenst látnál, kinek keze hátra van

kötte. *Pák*,¹ még kegyetlenebbül, akasztott emberhez hasonlította. – A második, mely összes költeményeivel jelent meg, csinos kép, spanyol szakál s kihajtott inggallérral, de tekintetének s arczvonásainak valódi kifejezése nélkül. A harmadik, mely kardosan, honvédruhában, idealizált fejjel, pláne göndör hajjal, harczias állásban ábrázolja, szép kép, daliás, hősi alak, de nem *Petőfi*. A később megjelent arczképek, kivéve *Orlai-Petricsét*: (!) „*Petőfi Debreczenben*”, az eddigieknek jó s rossz másolatai. *Orlai debreczeni Petőfi-ében* sok igaz kifejezés van, kivált az eredeti nagy olajfestmény, mely *Tóth Kálmán*

¹ Így, „plebejus” helyesírással írja *Pákb Albert* nevét, akárcsak később *Orlai Petricsét* is. (M. P.)

birtokában volt, eddigelé ismert arczképei közt alkalmasint a legsikerültebb.

Az arczkép, melyet nejének hátrahagyott holmia közt találtak, a negyvenes évek elején készült daguerrotyp – reám, megvallom, megdöbrentő hatást tön, mintha a nyomtalanul elünt a maga eredeti alakjában lépett volna élém. E bánatosan lehajtott fő szemlélésével, tekintetével, melyben egész lelke ki van fejezve, nem győztem betelni. Igen, ez ő, az az egyenes, férfiás, magasan szárnyaló, az étellel kemény barczot vívott, de meg nem tört, költői lélek, mely csodaszép termékeivel az egész világot elárasztotta. Órákig el tudnám nézni e képet, mely e mythoszi alakot, a maga eredeti minőségében mintegy élém varázsolja; nincs ezen semmi bizelgő vonás, semmi idealizálás, de igaz, mint ő maga volt; az a tüskés haj, ügyetlenül álló ruha, de homlokán s szemében annak a kifejezésnek hü visszatükrözésével, mely az élő arczán költői géniusának harsány hirdetője volt.

Ez arczképet a „Magyarország és Nagyvilág” szerkesztője lapja számára lerajzoltatta s az meg is jelent, de éppen nem sikerült fametszetben. Kívánatos, hogy e kép után művészi kéz kísérelné meg *Petőfi* e leghívebb arczvonásának megörökítését.”

M. P.

WESSELÉNYI MIKLÓSNAK JOBBÁGYAI JAVÁRA TETT ALAPÍTVÁNYA

– Részlet az alapítólevélből, 1831. –

Parasztom hordozza helyettem a közterheket, mondhatom, helyettem, mert azokat hordozni, hogy a polgári társaság fennállhasson, kell valakinek, s ha az ő nyakán nem lenne, az én erősebb s a teher vitelre azért izmosabb vállamat nyomná. Nincs egy kalász búzám, egy szál szénám, melyre a pergelő nap heve az ő verejtékét ne szárasztotta volna. Néki kell az idő viszontagságaival küzdeni, ő tikkad nehéz munkába a forró nyár hevébe, s didereg a csattogó hidegtől száraz kenyere, s szigorú eledele mellett, a míg én hűs árnyékba henyélek, vagy a míg az általa vágott és hordott fával jól fűtött s az ő munkája után

szerzett pénzzel ékesített szobába vendégeskedhetem abból, a mit ő szántott, kapált, aratott. – Ha visszas hangokhoz gyakori hallás által még hozzá nem szokott fül hallaná e tárgyban legelőbb a természet s okosság tiszta szózatját, bizonytal elértené azt, hogy helyesebb lenne, ha a paraszt munkája által szerzett termésünkből mi fizetnénk neki dézmát, mintsem, hogy ők adják nekünk azon föld termésének tizedét, melynek használása bérét különben is drága áron már megfizették. De mindezek felett a parasztlak birtoka, sorsa bizonytalan, az önkény vasvesseje suhog felettek, s hogy azzal nem sújtom őket, csak jó kedvem s indulatoktól, gyarlóságtól függhető tetszésem kezeskedik nekik; mert fájdalommal kell megvallani, a mit oly gyakori tapasztalás bizonyít, hogy országunkba gyenge paizs az, mely őket a törvény, földesurak, azok tisztjei önkényei ellen fedezi... Ezen tekintetekből indítatva – most még többet nem tehetvén – tészem alapító kötelezésemet...

(A szöveget dr. Szabad Györgynek a Wesselényi emlékülésen elhangzott korreferátuma kéziratából közöljük.)

A parasztság élete

– Részlet *B. Wesselényi Miklós* „Balitéletekrül” (1831.) c. munkájából

Vessünk egy tekintetet hazánkban a parasztság életére, s azon esetekből, melyeket tudok s imitt-amott is láttam, engedjétek barátaim, hadd fessek néktek egy képet. – Az egybetódult mezei munkakor, a héten által változó mostohaságát az időnek csak neki kell szenvednie: mert mintha a szép idő is a nemesség birtoka lenne, a hét egy pár szép napját ura barázdájában kell töltenie, s kegyesen meg van neki engedve, hogy a többinek esője között a maga szénáját gyűjtse, búzáját arassa. A hazai bambusszal – a mogyoróbottal – áll utána a vad durvaságáról híres, sőt dicsért udvari tiszt vagy hajdú; – a henyéségtől elfáradott földesúr unalmát ölni kimegy hosszú pipájával a dolgozóhoz: nincs elég rend kaszával! – „igen keveset arattak!” – haragra lobban bortól bevült vére, s pattog ostora az érette veritékező hátán

azon embertársainak, kiknek jórésze nálánál minden tekintetben többet ér, s kétségen kívül mindegyik a társadalomnak nálánál hasznosabb tagja. Az erős s kényszerített munkában elfáradott dolgozó, a mindent felejtető álom csendében testének új erőt, lelkének enyhítő nyugalmat nem nyer: az uraság birkáji s ménesi által megszorított határban künn kell éjjel marháit őriznie, hogy másnap erejük legyen az úri szolgálatra. Az őszi szél hideg süvöltéseiben sanyarúva kididergett hosszú éjjel után, által ázva, arra virrad fel, hogy a sérthetetlen allodiatura (nemesi birtok) sarjújából behajtották marhájit; a földesúr elé hurcoltatik, aki egy indigestio (rossz emésztés) következtében nyugtalan töltött éjele után igen komor kedvvel költ fel dunyháji közül; – „húzd ie az akasztófárávaló parasztját!” – így végzi sok cikornyás teremteték s ocsmány káromkodásokkal bő intésit. Hidegvérrel, pipadohány mellett vágatja 25-ig, párnát hozatván azalatt magának, hogy a tisztiház előtt lévő fapadon ülve, gyengéd úri teste ne fájjon.

Elmarad a paraszt, az időt úgyszólván lopva, termesztett gabonája művelésével vagy betakarításával. De letöltötte szolgálatját, s most már fordíthat vagy két napot öngazdaságára. Ekkor jön a vármegye hajdúja s hajtja útszínre, melytől vámot csak ő fizet, vagy amely tőle távol esvén, neki soha hasznára nem lesz, azért, hogy a mágnás s nemes oknélküli útjait gyorsabban tehesse, s a közelebbi városba egy-két órával hamarabb érkezhessék dorbézolni, vagy otthon félbehagyott unalmát újra kezdeni. Hajtja a vármegyeházán dolgozni, melynek ő csak tönlőcéből részesülhet, – hogy a *nemes* vármegye fénye nevekedsék, s a Tekintetes magistratus nagyobb kényelemmel lakhassék. Végtere a kínos hét eltölt, a déleesti harang szombaton nyugalmat hirdetve kondul meg, ő is letörli homlokáról izzadtságát, s legalább egy nap élni akar.

Nemcsak a szolgálat terhe alatt nyög, nemcsak a bot kínozza a szegény földművelőt: nincs házi csendje, nincs személye s léte bizonyos bátorságban. Fajtalan földesura megszeplősíti leányát, elcsábítja feleségét; – ha útjában áll vagy magára haragitja – katonának fogatja; a bús anyának könnyei hijában hullanak. A gazdát a vármegye tisztjével cimborálva elüzi telkéről, kihajtja falujából, oda kell atyai lakhelyét, kedvesei sírját hagyni, s a munkás, addig magát jólbíró gazda vándorbotot veszen.

Ha pedig az üldözést s önkény súlyát tovább nem tűrhetvén, végtere panaszra fakad a paraszt, kihez folyamodik? csak ugyan nemeshez, az ő kínzója felekezetéhez. Egy varjú ritkán vájja ki a másiknak szemét. Mivel a földesúrnak jobb asztala, jobb bora, több pénze s tekintete van, mint az ellene panaszló parasztnak: neki van többnyire igaz-

sága. – De izzadj, tűrj, sóhajts, fáradozz, általam tisztelt mívese anyaföldünknek! Sanyarú a te elegeled: de nem keseríti azt átok; kemény a te nyoszolyád: de a nagyra vágyás kísértete nem lebeg felette; csendes lélekkel fogod be szemedet. Töröld le könnyeidet; a nemzet nemesb részének jobb érzésében derül hajnal. Az idő érik s eljő a kor, midőn törvény néked is emberi létedhez s érdemedhez méltó sorsot ad!

(Móricz Zsigmond nyomán: *Magvető*. A magyar irodalom élő könyve. Kelet Népe. Bp. 1940. 165–166. lap)

PÁLYÁZATI! PÁLYÁZATI! PÁLYÁZATI!

A FŐVÁROSI NÉPMŰVELÉSI TANÁCS HELYTÖRTÉNETI PÁLYÁZATA

A Fővárosi Népművelési Tanács a Budapesti Helytörténeti Konferencia (1971. november 11–12.) előkészítésére helytörténeti pályázatot hirdetett. A pályázati felhívás kedvező fogadtatásra talált: 1971. szeptember 31-ig, a beadási határidőig 80 pályázó – amatőrök, hivatásos történészek, tudományos kutatók – 92 pályamunkát küldött be. Ezek közül 5 nem felelt meg a kiírásnak. Így 87 mű került elbírálásra.

A téma szerinti megoszlás nagyon változatos volt. A legtöbb pályamunka város- vagy kerülettörténeti, munkásmozgalmi, üzemtörténeti és művelődéstörténeti témájú volt. Szép számmal érkeztek üzem- és iskolatörténeti dolgozatok is. De ezek mellett általános visszaemlékezések, orvostörténeti, közlekedés-, építészet- és névtörténeti tanulmányok éppúgy szerepelnek a pályamunkák között, mint néprajzi, sporttörténeti, az életmód alakulását vizsgáló, művészet- vagy színháztörténeti művek. A beküldött tanulmányok terjedelme meghaladja a háromezer gépelt lapot.

Az elbírálásban 31 lektor vett részt a különböző fővárosi tudományos intézetekből. Javaslatukat egy öttagú bizottság vizsgálta felül és tett ajánlást a díjak odaítélésére. A pályázat általában jó színvonalú munkákat hozott. A díjnyertes pályamunkák a történettudomány számára is jól hasznosíthatók. Az amatőr kutatók egy része azonban nem tett eleget a pályázati kiírásnak: nem hivatkoztak a tudományos követelményeknek megfelelően a forrásokra, nem alkalmaztak forráskritikát, nem adtak megfelelő jegyzeteket stb. Ez azért is fájdalmas, mert így nem kaphatott megfelelő méltánylást és jutalmat nagy lelkesedéssel végzett munkájuk, és – a legtöbbször jó érzékkel megválasztott – témáik és sokszor értékes adataik nem kerülhetnek egyelőre publikálásra.¹

¹ Az 1971. november 31. tanácskozáson éles vita robbant ki e kérdésben. Az amatőr pályázók felvetették egyrészt azt, hogy a jövőben a pályázatokon külön

Az eredeti kiírás szerint hat pályadíj volt 17 000,- Ft értékben. A Fővárosi Tanács ehhez még egy 3000,- Ft-os díjat adott. Ezen kívül különböző szervek (a Művelődésügyi Minisztérium, a SZOT, a Szakszervezetek Budapesti Tanácsa, a Vasas Szakszervezet, a Fővárosi Tanács Oktatási Főosztálya, a Hazafias Népfőnt Budapesti Bizottsága, a KISZ Budapesti Bizottsága, a Budapesti Történeti Múzeum és a Fővárosi Levéltár) további 26 000,- Ft-ot ajánlottak fel különdíjként.

A PÁLYÁZAT FŐDÍJAIT A KÖVETKEZŐK NYERTÉK:

Első díj, 5000,- Ft:

Dóka Klára, levéltáros: „Az ipartársulatok megalakulása a fővárosban” (Lektor: *Dr. Sárközi Zoltán*)

Második díj: 3000,- Ft:

Dr. Tóth Imre, múzeológus „Az Elzett története” (Megkapta ezen felül a Vasas Szakszervezet 2000,- Ft-os különdíját.) (Lektor: *Gáspár Ferenc*)

Dr. Papp Gézánné, *Dr. Klébl Ágnes*, történész: „Adatok Dél-Pest és környéke középkori történetéhez” (Lektor: *Dr. Benda Kálmán*)

Dr. Pásztor József, tanár: „Radnóti Miklós budapesti folyóiratai” (Lektor: *Dr. Kókai György*)

kellene választani és értékelni az amatőröket és a hivatásos kutatókat, másrészt segítséget kértek további munkájukhoz. Ez a segítségadás nagyon sokrétű lehetne, kezdve a tanácsadástól és konzultálási lehetőségektől a könyvekhez, folyóiratokhoz való hozzásegítésig. Véleményünk szerint — s a vitában is ez a felfogás kapott hangot —, mind a két kérés jogos, s teljesítésüknek mind a mozgalom, mind az anyaggyűjtő-feltáró munka nagy hasznát látná. A magunk részéről megígérhetjük, hogy mind a *Honismereti Híradó*, mind a *Honismeret-Helytörténet* bekapcsolódik e segítő-tanácsadó munkába módszertani cikkekké, tanulmányokkal, könyvismertetésekkel, bibliográfiákkal stb.

(*Szerk.*)

Mibalsó Miklós, pártmunkás: „A KISZ-szervezet megalakulása a Műszaki Egyetemen” (Megkapta ezen felül a KISZ Budapesti Bizottsága 1000,- Ft-os különdíját.) (Lektor: *Újlaki Péter*)

Szilvágyi Irén, levéltáros: „A közegészségügy megszervezése Budapesten 1945-ben” (Lektor: *Buzinkay Géza*)

Dr. Elek István, tudományos szerkesztő: „A MTA Központi Fizikai Kutató Intézetének története” (Lektor: *dr. Jenői Károly*).

E pályadíjakat *Hantos János*, a Fővárosi Tanács V. B.-elnökhelyettese adta át a Budapesti Helytörténeti Konferencián. A különdíjak átadására és a pályázat tanulságainak megbeszélésére 1971. november 30-ra hívtuk össze a pályázókat. Meghívást kaptak a lektorok is. A pályázat tanulságait *Dr. Gerelyes Ede* a Budapesti Történeti Múzeum tudományos főmunkatársa foglalta össze. Ezután került kiosztásra a 13 különdíj és a 22 dicséret.

A pályázat – véleményünk szerint – elérte célját. Megmozgatta mind az amatőr, mind a hivatásos helytörténészeket. A pályázatok nagy száma, a pályamunkák színvonala váltotta ki azt az elismerést, ami a különdíjaknak az eredeti kiírást majdnem kétszeresen felülmúló összegében is megmutatkozott. Ez pályázatunk rangját is nagyban emelte. Az elbírálásnál talán némi nehézséget okozott a lektorok nagy száma, de ez is közelebb hozta egymáshoz az amatőr és a hivatásos kutatókat. A módszertani tanács és a november 30-i vita is ezt szolgálta, véleményünk szerint eredményesen, s reméljük, hogy ez az együttműködés a jövőben még szebb, nagyobb eredményeket hoz.

De elégedettek lehetünk és vagyunk a mostani eredménnyel is: a centenáriumi jegyében meghirdetett pályázat használható tények, adatok feltárásával, értékes tudományos munkákkal járult hozzá Budapest fővárosi egyesítésének méltó megünnepléséhez.

Sági Pál

A NEMZETISÉGI HELYTÖRTÉNETI PÁLYÁZAT

A Művelődésügyi Minisztérium és a Hazafias Népfront Országos Tanácsának Titkársága 1970. augusztusában nemzetiségi helytörténeti pályázatot írt ki.

A pályázatra — amelynek díjkiosztása 1972. február 29-én volt — 31 pályamű érkezett kb. 5500 lapnyi terjedelemben, beleszámítva ebbe a dolgozatok nagyon gazdag dokumentációját is. A beküldött pályaművek jó színvonalát bizonyítja, hogy a bíráló bizottság a kiosztott tíz pályadíjon kívül tíz pályamunkát dícséretben részesített. Ehhez a sikerhez több tényező is hozzájárult. Az utóbbi 2—3 évben több nemzetiségtörténeti, helyi vonatkozású publikáció jelent meg megyei és községi tanácsok támogatásával, amelyek a pályázókra is ösztönző hatással voltak. A beérkezett igényes, több év munkáját magukba foglaló pályaművek a hazánkban mozzalommá vált, s nemzetiségi falvainkban is folyó honismereti-helytörténeti munkáról tanúskodnak. Figyelemre méltó tény az is, hogy a pályaművek zömét Baranya, Békés és Pest megyéből küldték. Ehhez — azonkívül, hogy ezekben a megyékben él a magyarországi nemzetiségi lakosság viszonylag magasabb arányban — az is hozzájárul, hogy e megyékben — vonatkozik ez elsősorban Baranyára és Békésre — a helytörténeti kutatásnak gazdag hagyományai és eredményei vannak.

A pályaművek mind a négy nemzetiség történetére kiterjednek, s a 9 német és ugyanannyi szlovák témájú mellett 7 délszláv, 3 román feldolgozást találunk, 3 olyan pályamű is beérkezett, amely több nemzetiség történetével foglalkozik, vagy úgy, hogy egy több nemzetiségű falu történetét dolgozza fel (Mohács, Mezöberény), vagy hogy több nemzetiségi intézmény történetével foglalkozik. (Az egyik pályázó nemzetiségi gimnáziumaink és kollégiumaink történetét mutatja be adatok tükrében.)

Tematikailag a pályaművek négy nagyobb csoportba oszthatók. A beküldött pályaművek zömét falutörténetek alkotják. A 23 dolgozathól 12 nemzetiségi és vegyes-lakosságú települések történetét dolgozza fel az őskortól napjainkig. A bíráló bizottságnak az volt a tapasztalata, hogy több szerző éppen a pályázati felhívásra bővítette ki feldolgozását a felszabadulás utáni eseményekkel. 11 pályamű a főhangsúlyt — amit a pályázati felhívás is külön kiemelt — a nemzetiségi falvak felszabadulás utáni fejlődésének bemutatására helyezi. Legtöbbje persze utal a háború előtti és alatti eseményekre is, leginkább éppen azért, hogy minél hitelesebben érzékeltesse a felszabadulás után elért eredményeket.

A felszabadulás utáni témakört gazdagítják azok a pályaművek is, amelyek a nemzetiségi iskolák történetével (4 db), nemzetiségi művelődéstörténettel s a nemzetiségi politika gyakorlati kérdéseivel foglalkoznak (4 db).

A dolgozatoknak tematikailag, forrásfeltárás és a feldolgozás módja szempontjából legértékesebb részei a hazai nemzetiségek történetének kulcspontjai: telepítések, bevándorlás, a falu nemzetiségi jellegének kialakulása, változásai, a nemzetiségi lakosság 1848—49-es szabadságharcban való részvétele, az Osztrák—Magyar Monarchia nemzetiségi politikájának érvényesülése, kihatása, a németység II. világháború alatti és utáni magatartása, az 1946—47-es kitelepítések (németység) és a szlovák—magyar lakosságcsere, 1949 utáni nemzetiségi politikánk érvényesülésének eredményei stb.

Itt, a dolgozatokra támaszkodva, csak néhányra szeretnénk utalni.

Örvendetes, hogy a legjobb pályamunkák szerzői a legkorszerűbb, a legfrissebb történeti irodalom példás felhasználásával s ezek biztos ismeretében tárták fel saját kutatások alapján a, sokszor az országos történehez is újat adó helyi forrásokat.

Pl. a Békéscsaba nemzetiségi történetét feldolgozó *Dedinszky Gyula*, a 700 éves Szederkény fejlődését bemutató *Ravasz János*, valamint *Molnár Ambrus*, Mezőberény történetében olyan adatokat ismertettek, amelyek a XVIII. századi, magyarországi telepítési politikát új oldaláról mutatják be. *Molnár Ambrus* munkáinak településtörténettel foglalkozó fejezete módszertani szempontból is figyelemre méltó. Számos eredeti forrás alapján mutatja be a három nemzetiség: szlovákok, németek, magyarok lakta község belterületének és határának kialakulását, nemzetiség szerinti tagozódását, s azt, hogy a belterületen nemzetiségenként hosszú ideig éles elkülönülés mutatkozott meg.

Az 1848—49-es szabadságharc történeténél a szerzők a nemzetiségi ellentétek bemutatása mellett a nemzetiségi községek szabadságharcban való részvételét, mellette való kiállítást igyekeztek bemutatni (Mohács délszláv és német lakosságának *Jellasics* elleni fellépése). A mezőberényi adatok plasztikusan bizonyítják, hogy a nemzetiségi ellentétek hátterében mennyire valóságos gazdasági-társadalmi ellentétek húzódnak meg. (A mezőberényi *Frey Adám-jele* parasztmozgalomban viszont mind a három nemzetiség fiai részt vettek.)

Nemzetiségeink nemzetiségének megőrzésében fontos szerepe volt az egyháznak (elsősorban az evangélikus-, kevésbé a katolikus szlovákoknál, a horvátoknál, szerbeknél és a románoknál). *Dedinszky Gyula* Békéscsaba nemzetiségi történetének már említett feldolgozásában a csabai evangélikus egyház irattárának anyagára támaszkodik; jól példázza ez azt, hogy a nemzetiségi történet kutatásainál az egyházi iratokat nem lehet figyelem kívül hagyni, hiszen a nemzetiségtörténet számos mozzanatát csak ezekből az iratokból ismerhetjük meg.

A német tematikájú dolgozatok szerzői nagy körültekintéssel és felelősségérzettel közelítették meg — ha nem is mindig vitathatatlanul — a hazai németiség II. világháború időszakában tanúsított magatartását, a Volksbund mozgalomban vállalt szerepét: de egyidejűleg feltárják a Volksbund szervezettel szembenálló, a passzív elcélállók és a következetesen marxista nézeteket valló személyek tevékenységét is. (Nagyon figyelemre méltó pl. a szederkényi kommunista *Hornung Ede* életét bemutató fejezet.) A Komárom megyei Csolnok német bányász községben erős munkásmozgalom bontakozott ki, s a szervezett munkásság határozottan szemeszegült a fasiszta mozgalommal. A német bányásztelepülés történetének feldolgozásával *Fekete Tibor* (Budapest) a nemzetiségi munkásság történetéből mutat be egy fejezetet, ami azért is figyelemre méltó, mivel nemzetiségeink zöme még ma is a mezőgazdaságból él, s a dolgozatok többsége természetesen ezzel a réteggel foglalkozik.

A német nemzetiség történetét feldolgozó munkákban döntő helyet kap a német lakosság kitelepítése, a kitelepítés ellentmondásai, családi, valamint társadalmi-gazdasági hátrányai: az itthon maradt lakosság hosszú éveken keresztül tartó közéleti-politikai passzivitása, majd a telepésekkel benépesített falvak lassúbb, de ma már teljes intenzitással bekapcsolódása az ország társadalmi-gazdasági életébe. (Szederkény 1945—48 közötti pártviszonyainak alakulásában is jól tükröződik a fenti folyamat.)

Az említett negatív jelenségek érvényesültek akkor is, amikor a nemzetiségi lakosság önkéntesen hagyta el az országot (a délszláv lakosság I. világháború utáni optálása, az 1946—48-as szlovák—magyar lakosságcsere); s megmutatkoztak akkor is, amikor a nemzetiségi lakosságot politikai atrocitások, deportálások érték. Ezt bizonyítja pl. a Zala megyei Murakeresztúr története (II. díj), amelynek szerzője (*dr. Béli József*) gazdag adatokon keresztül mutatja be, hogy a személyi kultusz éles ellentmondásait méginkább elmélyítették a nemzetiségi lakosságot ért sérelmek; s hasonló követke-

tevéseket vonhatunk le a nagyrészt személyes élmények alapján megírt Csongrád megyei szerb lakta Szöreg történetéből is. (Szerzője: *Putyora József* tanár.)

A negatívumok mellett természetesen gazdagon kibontakozik nemzetiségi településeink felszabadulás után bekövetkezett társadalmi-gazdasági fejlődése, a szocialista közösségek kialakulása. Ez bekövetkezett mind a szinte ma is teljes egészében nemzetiségi lakosú Baranya megyei Kőkényben, mind pedig a ma már vegyes lakosságú Békés megyei Tökömlőn, ahol az elért eredmények a szlovák és magyar lakosság közös erőfeszítéseinek következményei, hasonlóképpen, mint a több telepes családot befogadó Baranya megyei Palotabozsokon.

A nemzetiségi kérdés és a nemzetiségtörténet feldolgozása — különösen szembe-ötlő ez a felszabadulás utáni korszak feldolgozásánál — több pályaműben csupán az iskolai és a kulturális területekre korlátozódik. Az olyan társadalmi kérdések elemzésére, mint az asszimiláció, integráció, nemzetiségi tudat, nemzetiségi jogok érvényesülése, a szerzők többnyire nem vállalkoznak. A legjobb pályamunkák készítői is elsősorban a politikai történet körén belül maradnak a nemzetiségi kérdés vizsgálatánál. De ezeknél a dolgozatoknál éppen a tényanyag többoldalú megközelítése nyújt módot arra, hogy közvetve megismerjük az említett társadalmi jelenségek változásait egy nemzetiségi község viszonylatában. Így *dr. Béli József* munkájában is, a Murakeresztúr történetében, szociológiai módszerek alkalmazásán keresztül bontakozik ki az a folyamat, amelynek során a XIX. sz. végétől gyengült, elhalványult a horvát lakosság nemzetiségi tudata, s ezt a folyamatot a meglévő nemzetiségi intézmények és nemzetiségpolitikai törekvések a faluból történő nagyfokú elvándorlás miatt ma már nem tudják megállítani. (Természetesen ez a kép nem általánosítható!)

Az említett speciális nemzetiségi kérdések állapotáról képet nyerhetünk, ha a különböző típusú faluk történetét összehasonlítjuk: így a még ma is homogén nemzetiségi településeknek számító baranyai Kőkény s az elenyésző kisebbséget alkotó, Szöregen lakó szerb lakosság történetét; a még nagyrészt szlovákok lakta Pilisszentlászlót és Szödöt, amely 1945 előtt zárt szlovák nemzetiségi település volt, de 1945 után szinte a főváros elővárosává vált, s a beköltözött magyar lakosság felduzzasztotta.

Ezeknek a kérdéseknek önálló vagy önállóbb témaként való feldolgozását ma még nehéz elvárni a helyi kutatástól, hiszen kizárólag a nemzetiségi asszimiláció, integráció, a nemzetiségi tudat kérdéseivel foglalkozó történeti-elméleti irodalmunk, amely segítséget nyújtana a történeti fejlődés és a mai állapot feldolgozásához, nagyon kevés van (ez is csak más, a nemzetiségi kérdés történetével foglalkozó irodalmon belül található meg).

Valószínűleg ennek az irodalomnak a hiánya magyarázza azt is, hogy a falutörténetek mellett igen kevés tematikus feldolgozást kaptunk. (A négy iskolatörténeten kívül csupán egy intézmény, a pomázi szerb klub rövid résztörténetével ismerkedhettünk meg.) Hiszen egy nemzetiségi intézmény — népművészeti csoport, színjátszó együttes stb. — történetének feldolgozása a nemzetiségi kérdésnek belülről való szemlélését, mélyebb elemzését kívánja meg.

Persze a kérdést meg is fordíthatjuk, mert a nemzetiségi élet elvi kérdéseinek a felismeréséhez a feltételeket a gazdag tényanyagra támaszkodó helyi kutatás és forrásfeltárás teremtheti meg.

Sokszor leírták már, milyen nagy fontosságú a helytörténeti kutatás az országos történetírás számára. A nemzetiségi helytörténeti kutatás ebből a szempontból talán még hangsúlyozottabb jelentőséget kap.

Egy-egy nemzetiségünk történetének megismeréséhez nemzetiségeink szétszórtsága, szíge-jellege miatt nélkülözhetetlenül, szükségszerűen csak az egyes falvak történetének feltárásával juthatunk el.

A nemzetiségi helytörténeti pályázat kiírásának a célja az volt, hogy ösztönözze nemzetiségeink múltjának és jelenének kutatását, s a pályázat sikere is azt mutatja,

hogy vannak erőink, akik szívesen vállalkoznak erre. De további kutatási eredmények biztosításához nagy szükség van arra, hogy helyi kutatók a honismereti-helytörténeti mozgalmon belül szakmai, módszertani segítséget kapjanak.

A további kutatást kívánja ösztönözni a pályázatot meghirdető két intézmény azzal is, hogy a legjobb pályaművek kiadását, illetve honismereti és helytörténeti folyóiratokban, nemzetiségi kiadványokban való megjelentetését szorgalmazza.

Gyivicsán Anna

A NEMZETISÉGI HELYTÖRTÉNETI PÁLYÁZAT EREDMÉNYJEGYZÉKE

I. DIJ (5000 Ft):

1. *Ravasz János*, művelődési ház igazgató, Szederkény: Szederkény története.

II. DIJ (3000—3000 Ft):

1. *Dr. Béli József* tanár, Nagykanizsa: Murakeresztúr története. — 2. *Szincsek György*, gimnáziumi igazgatóhelyettes és *Lugosi Mátyás* általános iskolai igazgató, Tótkomlós: Tótkomlós története.

III. DIJ (2000—2000 Ft):

1. *Molnár Ambrus*, ref. lelkész, Hajdúhadház: Mezőberény története — 2. *Bóra Ferenc*, főelőadó, Kaposvár: Palotabozsok kulturális intézményeinek története és a község 1945. utáni története.

JUTALOM (1000—1000 Ft):

1. *Dr. Marik Dénes*, Gyula: Kétegyháza története. — 2. *Dedinszky Gyula*, evangélikus lelkész, Békéscsaba: Békéscsaba nemzetiségi története. 3. *Fekete Tibor*, főelőadó, Budapest: Csolnok története. — 4. *Zakupszky László*, ny. körzeti iskolai igazgató, tanácselnök, Mátraszenti: Mátraszenti története.

DICSÉRET:

1. *Lukán Ilona* főiskolai hallgató, Szeged: Körösszegapáti története. — 2. *Horányi György*, Dunabogdány: Dunabogdány története. — 3. *Kiss Béla*, tanító, Mohács: Mohács 1848—49. — 4. *Dr. Papp János* gimnáziumi tanár, Békéscsaba: Nemzetiségi gimnáziumok története adatokban. — 5. *Magda Erzsébet*, gimnáziumi tanuló, Elek: Kétegyháza és Elek román lakosságának művelődéstörténete. — 6. *Petik Rezső*, tanár, Sátoraljaújhely: A sátoraljaújhelyi szlovák iskola története. — 7. *Putyora József*, általános iskolai tanár, Szőreg: Szőreg történetéből. — 8. *Benkő Judit*, Szentendre: Píliszentlászló 1945 utáni története. — 9. *Bóra Ferenc*, főelőadó, Kaposvár: A szigetvári járás nemzetiségeinek története 1944—45. — 10. *Szabó Lajos*, tanár, Sződ: Sződ 1945 utáni fejlődése.

Szóljatok szép szavak – Petőfi Sándorról

Mire e sorok az olvasó kezébe kerülnek, már lezajlottak a „Szóljatok szép szavak — Petőfi Sándorról” címmel meghirdetett országos műsor-pályázat területi döntői. A versenyt 1972 tavaszán hirdette meg a Népművelési Intézet, a Hazafias Népfront Honismereti Bizottsága, a Magyar Rádió Ifjúsági Osztálya és a Bács-Kiskun megyei Tanács — több állami és társadalmi szervezet közreműködésével.

A nevező együttesek — amatőr színjátszó-csoportok, irodalmi színpadok és a hozzájuk kapcsolódó honismereti körök —, illetve műsorszerkesztők 96 forgatókönyvet küldtek be a pályázat országos zsűrijéhez. A zsűri I. díjjal jutalmazta a győri Z. Szabó László és a szentesi Bácskay Mihály, II. díjjal a szegedi Paál István, a tiszaföldvári Szabó András és a tatabányai Éless Béla, III. díjjal az ugyancsak tatabányai Szóda Sándor, a székesfehérvári Tóth János, a zalaegerszegi Molnár Imre

és Merő Béla, valamint a debreceni Oszabó István művét. A zsűri több dicséret oklevelet is kiadott, s az oklevéllel kitüntetettek közül pénzzutalomban részesítette a pápai Kálmán Emiliát és a soproni Nagy Alpárt, akik a pályázat honismereti jellegének is eleget téve, Petőfi pápai, illetve soproni éveinek történetét dolgozták fel színpadra. Azonban, sajnos, el kell mondanunk, hogy az amatőr színjátszó együttesek és a honismereti körök között megfelelő, széles körű és mélyreható kapcsolat a háromfordulós pályázatnak ebben az első szakaszában még nem alakult ki. Helyes lenne, ha a színjátszó-csoportok és a honismereti körök a pályázat második szakaszában, mely a szellemi néphagyományok, népköltészeti alkotások, népszokások gyűjtését, feldolgozását és bemutatását, valamint a harmadik szakaszában, mely helytörténeti műsorok összeállítását és bemutatását tűzi ki célul, megtalálnák az együttműködés lehetőségeit, felfedeznék egymás erejét, hatását. Mint ismeretes, a második szakasz lefolytatására 1973—74-ben, a harmadik szakaszra pedig 1974—75-ben kerül sor.

A „Szóljatok szép szavak — Petőfi Sándorról” című pályázat forgatókönyveiből, illetve a területi bemutatókból az tűnik ki, hogy a csoportok Petőfi egész életművéből merítve szerkesztették meg műsoraikat, gazdagon tárták fel egyrészt a kor történetét, másrészt a mai ifjúság viszonyát a Petőfi életműhöz, gondolatvilághoz. Várható tehát, hogy a március 14-én Kiskőrösön megrendezésre kerülő országos döntő színvonalas és tematikában árnyalt, sokszínű lesz.

Az eddig lezajlott területi döntőkön sikerrel szerepeltek a következő csoportok. Kecskeméten első helyezést a kiskörösi honvédség Periszkóp csoportja nyert, a szegedi Minerva, a szentesi Horváth Mihály Gimnázium, valamint a kecskeméti és a kalocsa csoportok előtt, Debrecenben és Miskolcon is két, megosztott első díjat adott ki a zsűri, így a négy első hely birtokosai a következők voltak: a Tiszaföldvári Gimnázium, a Balmazújvárosi Művelődési Ház, a Miskolci Gárdonyi Művelődési Ház és a Karancslapujtői Művelődési Otthon színjátszó csoportjai. Mögöttük a második helyezéseket a Fehérgyarmati Művelődési Központ, a Debreceni Közgazdasági Technikum, a Budapesti Csili és az Egeri Művelődési Ház színjátszói, versmondói érték el. A negyedik területi döntőn, a zsűri az első helyezést a Tatabányai Bányász Színpadnak, a másodikat a Győri Ifjúsági Színpadnak, a harmadikat a Szombathelyi Ifjúsági Ház együttesének adta. Lapzárta után kerül sorra a pécsi területi döntő, ahol a baranyai, zalai, somogyi, tolnai, Fejér megyei csoportok mellett egy budapesti együttes is a közönség elé lép.¹

A területi döntők lebonyolítása után dönt a zsűri abban, hogy mely együtteseket hívjon meg az országos döntőbe, Kiskörösrre. Ide még esélyesek lehetnek azok a csoportok is, amelyek valamilyen ok miatt nem vettek részt a megyei döntőkön — ezeket az Operatív Bizottság vizsgázi versenyre hívta meg —, illetve az a csoport, amely a legtöbb szavazatot kapja a rádiót hallgató közönségtől.² A területi döntőket látva, a rádióadásokat hallgatva az a kép alakult ki, hogy az ifjúságnak ez a nagyon aktív, alkotókész rétege valóban birtokolja és tiszteli *Petőfi Sándor* szellemi örökségét.

Bicskei Gábor

a Népművelési Intézet munkatársa

¹ Azóta már tudjuk, hogy itt első helyezést a Zalaegerszegi Reflex Színpad, második helyezést a Pécsi Doktor Sándor Művelődési Ház együttese és a Kaposvári Fonómunkás Kis Színpad, harmadik helyezést a Székesfehérvári József Attila Gimnázium Diákszínpada ért el.

² Az országos döntőbe a zsűri szavazatával az alábbiak jutottak be: a Balmazújvárosi Irodalmi Színpad, a Budapesti Pincészínház, a Kiskörösi Periszkóp Együttes, a Szegedi József Attila Tudományegyetem Irodalmi Színpada, a Tatabányai Bányász Színpad és a Zalaegerszegi Reflex Színpad. — A közönség szavazatával az országos döntőbe került még a Szentesi Horváth Mihály Gimnázium Irodalmi Színpada.

Ahogy a sajtó és a rádió híradásából ismeretes, a zsűri valamennyiüket külföldi utazással jutalmazta.

PÁLYÁZATI FELHÍVÁS

A Néprajzi Múzeum — a MTA Nyelvtudományi Intézetével karöltve, a megyei tanácsok és más intézmények támogatásával, a megyei múzeumi szervezetek közreműködésével — meghirdeti az

1973. ÉVI XXI. ORSZÁGOS NÉPRAJZI ÉS NYELVJÁRASI GYŰJTŐPÁLYÁZATOT

1. Pályázni lehet helyszíni gyűjtésen alapuló vagy a paraszti élet saját tapasztalatán (esetleg levéltári kutatáson) nyugvó, eredeti ismeretanyagot feltáró, tartalmazó pályamunka beküldésével, amely még nyomtatásban nem jelent meg.

Témakörök:

- a) Település — építkezés — lakásbelső — konyhaeszközök
 - b) Paraszti gazdálkodás — a szántás-vetés vagy az aratás, vagy a hordás-cséplés ismeretanyaga és szókincse (útmutató füzet¹ szerint) — kisparaszti állattartás, főleg a szarvasmarhatartás — egy volt kisparaszti gazdaság eszközkészlete
 - c) Földrajzi nevek — személynevek (keresztnevek, ragadványnevek, becenevek) — állatnevek
 - d) Paraszti életrajzok, önéletrajzok — egy törzsökös parasztcsalád (pásztorcsalád) története, életmódja és kultúrája
 - e) *Petőfi és kora, a jobbágyfelszabadítás és az 1848-as szabadságharc emlékei a népbagományban (külön kategóriaként díjazzuk)*²
 - f) Egyéb szabadonválasztott néprajzi témák (pl. egy kihalt kisipar — a temető néprajza — a házivászon felhasználása egy faluban — babonás történetek — mesék — mondák — népi gyógyászat — gyermekjátékok — szokások, főleg a tanyai szokások stb.)³
 - g) A nemzetiségi pályamunkákat külön kategóriaként díjazzuk.
- A sajátos megyei és regionális feladatokhoz kapcsolódó pályázati témákat a megyei pályázati felhívások tartalmazzák.

¹ A választott téma útmutató füzetét (1—1 füzet a szántás-vetés és az aratás és 2 füzet a hordás-cséplés feldolgozáshoz) a Néprajzi Múzeumtól lehet igényelni. Bármelyik rész feldolgozása külön pályamunkát igényel.

² E pályatétel tematikáját következő cikkünk tartalmazza. (Szerk.)

³ A pályázni kívánók munkájának megkönnyítése céljából a Honismereti Híradó legközelebbi számában több témakör részletes gyűjtési útmutatóját fogjuk közölni. (Szerk.)

2. A pályázatnak *ifjúsági és felnőtt* tagozata van.

3. A pályázat nyílt (a jelíges beküldés mellőzendő), azon bárki részt vehet. Egy pályázó több pályaművet is benyújthat. Több pályázó vagy szakkör közösen is készíthet pályamunkát. (Nem lehet részt venni a pályázaton szakdolgozatokkal, doktori értekezésekkel, továbbá olyan kéziratokkal, amelyek elkészítését hivatalos munkaterv írja elő.)

Az 1973. évi Országos Diáknapok néprajzi és nyelvtörzési pályázatára benyújtott pályamunkák — amennyiben a megadott határidőig beérkeznek a gyűjtés területe szerint illetékes megyei múzeumigazgatóságok, illetőleg a Néprajzi Múzeum címére — automatikusan részt vesznek az országos pályázat ifjúsági tagozatán is — mind a megyei szintű elbírálásban, mind a pályázat országos döntőjében. Fontos tehát, hogy a pályázók a diáknapi pályázatra is két példányban küldjék be pályaműveiket!

4. A pályamunkát két azonos tartalmú és kiállítású (lehetőleg gépelt) példányban kell beküldeni a gyűjtőhely szerint területileg illetékes megyei múzeum címére, a megyei múzeumigazgatóság által megszabott időpontig. A Néprajzi Múzeumba 1973. IX. 30-ig be nem érkezett pályamunkák az országos döntőn nem vehetnek részt. Kivételes esetben a pályamunka közvetlenül a Néprajzi Múzeum Ethnológiai Adattárának Gyűjtésszervező Csoportjához (1087 Bp. VIII. Könyves Kálmán krt. 40.) is küldhető.

5. A pályamunkák megyei és országos szinten kerülnek elbírálásra és díjazásra. A megyei pályadíjösszegeket a megyei felhívások tartalmazzák. Az országos döntőre beérkezett pályamunkákat a fenti *a—g* kategóriákon belül rangsoroljuk, de egymáshoz viszonyított értékük alapján díjazzuk, tígyelembé véve a megyei színelőírás szerint beérkezett pályamunkát rangsorolunk, függetlenül attól, hogy a meten nyert díjösszegeket is. (Valamennyi, a pályázatra, illetőleg az országos döntőre gyékben nyert-e vagy sem.)

A pályamunkák az országos döntőn végeredményben összetett díjazásban részesülnek; az összetett díj = megyei díj + országos díjkiegészítés. A megyei díjösszeget az alább jelzett felső szintekig egészítjük ki:

<i>Felnőtt tagozat:</i>		<i>Ifjúsági tagozat:</i>	
Orsz. I. díj:	3.500 Ft	Orsz. I. díj:	2.000 Ft
Orsz. II. díj:	2.500 Ft	Orsz. II. díj:	1.000 Ft
Orsz. III. díj:	1.500 Ft	Orsz. III. díj:	1.500 Ft

A fenti összetett díjak (országos szinten díjkiegészítések) — indokolt esetben az *a—g* témakörök mindegyikén belül is — többszörösen kiadásra kerülhetnek. Felhívjuk a figyelmet, hogy a kötött témakörű és gyűjtési segédletek (útmutatók, kérdőívek) szerint gyűjtött, elrendezett pályamunkák előnyösebb megítélés alá esnek, és prémiumban részesülhetnek.

A Bíráló Bizottság indokolt esetben *nagydíjat* is kiad (megyei díj kiegyezésére 4 000 Ft-ra), illetve egyes fokozatokban, ha megfelelő pályamunka nem érkezik be — nem ad ki díjat, vagy azt megosztottan adja ki.

A IV—V. díjat elért pályamunkák kisebb összegű jutalomdíjat, emléktárgyat, könyvjutalmat nyerhetnek.

6. Eredményhirdetés országos szinten 1973. december első felében.

7. A beküldött pályamunkák egyik példánya a megyei múzeumi szervnél, másik példánya a Néprajzi Múzeum Adattárában nyer végleges elhelyezést. Budapest, 1973. január

NÉPRAJZI MÚZEUM

TEMATIKA

a Petőji és kora, a jobbágyfelszabadítás és az 1848-as szabadságharc emlékei a néphagyományban c. kiemelt pályázati témakör gyűjtéséhez

Mit gyűjtünk? — A *Petőfire*, *Kossutbra*, valamint a reformkor és szabadságharc korának más nevezetes történelmi személyeire, helyi negyvennyolcas honvédekre, működésükre, lakóhelyükre és sírhelyükre vonatkozó emlékeket: történeteket, dalokat, mondásokat, leveleket és más írásokat, képeket, fegyvereket, ruhadarabokat és más tárgyi emlékeket stb.

Hol és hogyan gyűjtünk? — E pályatétel kidolgozását elsősorban a *Petőji*-emlékhelyeken, a reformkor és a szabadságharc más nevezetes személyiségeinek emlékhelyein és környékükön (különösen Bács-Kiskun, Pest Békés és Szabolcs-Szatmár megyében, de másutt is — hiszen *Petőfire*, s méginkább *a szabadságharcra és a jobbágyfelszabadításra vonatkozó néphagyományt mindenütt lehet találni*) ajánljuk — főként mint *kollektív pályázati feladatot*, az e vidéki iskolákban, művelődési otthonokban, diákkollégiumokban, valamint a korszak nevezetes személyiségeiről elnevezett iskolákban működő szakköröknek és gyűjtőcsoportoknak.

Jól szervezett kollektív munkával az eredmény megsokszorozható. A vidék különböző helyein gyűjtött mozaikszerű adatokból a táj néphagyományát jól tükröző emléktanyag remélhető.

A fenti pályázati témák feldolgozásához a HONISMERETI HÍRADÓ legközelebbi számában részletes kérdőívet is fogunk közölni, *Balogh László* összeállításából. Ez a kérdőív a Szabolcs-Szatmár megyében már megindult, központilag irányított, széleskörű néphagyomány-gyűjtés céljaira készült.

Szerk.

ORSZÁGOS DIÁKNAPI PÁLYÁZAT

A KISZ Központi Bizottsága mellett működő Diáknapok Országos Rendező Bizottsága az ország középfokú iskoláinak diákságát (középiskolásokat és szakmonkástanulókat) mozgósító nagy diákfesztivál, az 1973. évi májusi Országos Diáknapok (*kesztbelyi Helikoni Ünnepek, Sárospataki Diáknapok, gyulai Erkel Diákünnep, Soproni Országos Diáknapok, egri Gárdonyi Géza Diáknapok*) keretében, a hagyományos és az idén először kiírt pályázatok (irodalmi, irodalomtudományi, nyelvészeti — zenetörténeti, zeneelméleti — képzőművészet-történeti és műelemző — helytörténeti — képző-, ipar- és díszítőművészeti — kisfilm, fotó és dia — klubfoglalkozás — forgatókönyv — plakát) sorában idén is meghirdette

AZ ORSZÁGOS DIÁKNAPOK NÉPRAJZI ÉS NYELVJÁRÁSI GYŰJTŐPÁLYÁZATÁT.

A pályázaton önkéntes gyűjtők és gyűjtőcsoportok vehetnek részt, bármilyen néprajzi és nyelvjárási tárgyú, nyomtatásban még meg nem jelent, *eredeti belyszíni gyűjtést* tartalmazó pályamunkákkal.

Beküldési határidő, az egyes Diáknapok pályázati felhívásának megfelelően: 1973. március 1-től 15-ig.

A pályaműveket *két példányban*, a területileg illetékes megyei KISZ Bizottság címére kell beküldeni.

A pályázat nyílt (nem jelíges). A pályázó személyi adatait (iskoláját, osztályát-cévfolyamát, lakáscímét, valamint azt, hogy milyen szakkör tagja) a pályamunkán gondosan fel kell tüntetni.

A pályázatot országos bíráló bizottság bírálja el. A legjobb pályaművek arany, ezüst és bronz fokozatot, plakettet (az arany fokozatúak) és oklevelet nyernek.

A pályázat eredményét az Országos Diáknapokon hirdetik ki.

A nyertes pályaművek szerzői meghívást kapnak a *Soproni Országos Diáknapok programjában szereplő, 1973. május 26-i néprajzi és nyelvjárási pályázó-találkozóra*, ahol a bíráló bizottság tanácskozás keretében értékeli a pályaműveket.

A *Petőfi* és kora, a jobbágyfelszabadítás és az 1848-as szabadságharc emlékei a néphagyományban c. témát feldolgozó legjobb diáknapi pályamunka szerzője — a bíráló bizottság javaslatának megfelelően — meghívást kap a Művelődési Minisztérium által rendezendő Petőfi-emléktúrára, amely *Petőfi* nyomdokain halad s a szabadságharc egyes színhelyeit keresi fel — a határon kívül is.

A *diáknapi pályaművek egyúttal részt vesznek a XXI. Országos Néprajzi és Nyelvjárási Gyűjtőpályázat megyei és országos tagozatán is, s mindkét helyen pályadíjat (az országos döntőben pályadíj-kiegészítést) nyerhetnek.* (Ld. részleteiben az Országos Gyűjtőpályázat felhívásában.) Az országos pályázaton való részvétel feltétele, hogy a diáknapi pályaművek egyik példánya az országos pályázatot a maguk területén is meghirdető megyék pályázati felhívásában megadott határidőig

eljusson a területileg (a gyűjtés származási helye) szerint illetékes megyei múzeum-igazgatóságokhoz. A két példányban beadott diáknapj pályamunkák esetében erről központilag gondoskodnak.

ZUGJON DALUNK ... FELHÍVÁS MUNKÁSDAL-GYŰJTÉSRE

A munkásmozgalom ismeretlen dalainak felkutatására, megőrkítésére és megszerzésére a főváros egyesítésének 100. évfordulója alkalmából *Zugjon dalunk* miként a *fergeteg* címmel munkásdalgyűjtő akciót hirdet a Művelődésügyi Minisztérium, a Szakszervezetek Országos Tanácsa, a Kórusok Országos Tanácsa, a Magyar Televízió, Budapest Főváros Tanácsa és a Hazafias Népfront.

A mozgalomhoz kapcsolódhatnak a különféle kórusok tagjai, zenekolai tanulók, szakmunkástanulók, folk-beat- és pol-beat-együttesek, szólisták.

Gyűjteni lehet politikai dalokat, börtön-, sztrájk-, felkelés-, szolidaritás-, emigráns-, summásdalokat, szakmák szerint a munkásdalokat, beleértve a kismesterségek, a céhlegények munkáról szóló dalait, emlékezeit is.

A munkásdalgyűjtő akciót két év alatt bonyolítják le. *Első szakasza meghirdetésétől 1973. január 25-ig tartott, s ez vidéki és budapesti gyűjtőutakból állt. A második szakasz: 1973. január 26-tól november 30-ig tart.*

A pályázat meghirdetői mindazok jelentkezését várják, akik a mozgalom témáihoz kapcsolódó dalokkal, kottákkal rendelkeznek, vagy tudomásuk van olyan személyekről, akik ilyen dalok birtokában vannak.

Jelentkezni a kórusok társadalmi vezetőségeinél, karnagyainál lehetett, illetőleg lehet. A nem kórustagok jelentkezésüket egyénileg vagy csoportosan küldhetik el, vidéken a megyei tanácsok vb művelődésügyi osztályához, Budapesten a Fővárosi Tanács V. B. művelődésügyi főosztályához.

PÁLYAZAT AZ ÜZEMEK ÁLLAMOSÍTÁSÁNAK JUBILEUMA ALKALMÁBÓL

Az idén emlékeznek meg hazánkban az államosítás negyedszázados évfordulójáról. Ugyancsak erre az esztendőre esik a *Kossuth Lajos* által kezdeményezett első magyar államosítási intézkedés 125 éves jubileuma is. Ebből az alkalomból a Hazafias Népfront Országos Tanácsa, a Magyar Kommunista Ifjúsági Szövetség Központi Bizottsága, a Magyar Történelmi Társulat, a Szakszervezetek Országos Tanácsa és az MSZMP Központi Bizottságának Párttörténeti Intézete a hazai államosítással kapcsolatos üzemtörténeti pályázatot hirdet, hogy feltárja és bemutassa a szocialista üzemeknek az elmúlt negyedszázad alatt elért gazdasági, műszaki, társadalmi és kulturális fejlődését.

Pályázni lehet:

- üzemtörténeti tanulmánnyal, tanulmánykötettel, üzemi évkönyvvel,*
- írásos dokumentumok (levelek, sajtóközlemények), fényképek, egyéni vagy kol-*

lektív visszaemlékezések gyűjteményével, tárgyi dokumentumok gyűjtésével, kiállításával vagy ezek forgatókönyvével, modellek, makettek készítésével, továbbá kisebb-nagyobb kollektívák termelő munkáját, életét, kulturális és mozgalmi tevékenységét, leíró jelleggel bemutató üzemi krónikával, brigádnaplóval, brigádkrónikával.

A pályázatot kiíró szervek a díjakat a tanulmány-jellegű pályamunkák (monográfiák) csoportjában 4000 és 12 000 Ft között, a leíró jellegű, dokumentációs pályaművek csoportjában 2000—4000 Ft között állapították meg, s emellett elősegítik a kiemelkedő értékű pályamunkák megjelentetését is.

A pályaműveket a *szakszervezeteknek* az érintett üzem települési helye szerint illetékes *megyei tanácsához*, 1974. április 4-ig kell beküldeni.

Eredményhirdetés: 1974. augusztus 20-ig.

A részletes pályázati feltételekről szóló útmutatót a szakszervezetek megyei tanácsától 1973. május 15-től lehet levélben vagy személyesen igényelni.

LECTORI SALUTEM!

A HONISMERETI HÍRADO „Hová röpül a páva?” különszámában, „Köszöntjük az olvasót!” címmel már egyszer közöltük alábbi szerkesztési elgondolásunkat. Most újból szükségesnek látjuk közreadni, azal a megfontolással, hogy lapunk mostani száma olyanokhoz is eljut, akik az említett különszámot nem kapták kézbe.

Az ismételten közölt szerkesztői elgondolást alább, „Célkitűzésünkről és rovatainkról” cím alatt további részletekkel is kiegészítjük. (Szerk.)

A számtalan gyűjtőtálalkozón, honismereti konferencián, tanfolyamon hangoztatott sürgető kívánság, hogy a honismereti mozgalomnak legyen sűrűbben és rendszeresen megjelenő sajtóorgánuma, végre megvalósul. Örömmel jelentjük be, hogy mozgalmunk támogató intézményei (a Hazafias Népfront, a Magyar Kommunista Ifjúsági Szövetség, a Szakszervezetek Országos Tanácsa, az Országos Termelőszövetkezeti Tanács, a Tudományos Ismeretterjesztő Társulat és a Népművelési Intézet) az 1971. évi jubiláris honismereti konferencia egyöntetű ajánlásának megfelelően összefogtak, s megteremtették a régenvárt tájékoztató, a HONISMERETI HÍRADÓ megindításának feltételeit.

A HONISMERETI HÍRADÓRA fontos szerep vár mozgalmunk további fejlődésének előmozdításában. Bár az országszerte lendületesen folyó honismereti tevékenység igazán megérdemli a mozgalom nevet (hiszen nagy számban vannak lelkes és tevékeny munkásai, új és új kezdeményezései, követésre érdemes módszertani újításai), mégis eredményei – mozgalmunk sajátos többközpontúságának és decentralizált-

ságának folyamányaként – csak késve jutnak el az ország egész területén szétszóró honismereti műhelyekbe. Mint egy falat kenyérre az éhezőknek, olyan szüksége van ezért mozgalmunknak egy olyan központi sajtóorgánusra, amely a mozgalom állandó fejlődésével lépést tartva, mintegy „hírügynöksége”, „tájékoztató központja”, végső soron összefogója lehet a honismereti munkának.

A HONISMERETI HÍRADÓ ezt a fontos szerepet országszerte rendelkezésre álló, de még megszervezésre váró helyi tudósító gárdája segítségével kívánja betölteni. Számítva egyrészt a honismereti munka területi felelősének rendszeres tudósítói tevékenységére, másrészt valamennyi honismereti műhely legjobb pennaforogatóinak aktivitására. Bízunk benne, hogy a mozgalom ügyét szívükön viselő honismereti munkások élni fognak ezzel a számtalanszor sürgetett, s most kellő erőfeszítéssel megvalósítható lehetőséggel, s így a HONISMERETI HÍRADÓ hasábjain az egész mozgalom előtt idejében ismertté lesznek az országszerte lezajló, figyelemre méltó helyi események, közkinccsé válnak a bontakozó életképes tervek közérdekű elgondolások. Ilyenformán a HONISMERETI HÍRADÓ az ország különböző vidékein készülő helyi krónikák mellett, a mozgalmunk előtt álló újabb évtized erőfeszítéseinek, sikereinek kollektív krónikája is lesz.

Lectori salutem! Köszöntjük az olvasót! – olvashattuk latinul vagy magyarul a deákos világ környvei „előbeszéd”-einek címeiként. Amikor mi is ezt írtuk jelen szerkesztőségi levelünk fölé, a *lector* (lektor) szó eredeti és mai értelmére egyaránt gondoltunk. Azt szeretnénk ugyanis, ha olvasóink, tudósítóink egyúttal lektorai, szakmai ellenőrei” is lennének a HONISMERETI HÍRADÓ írásainak, s ezzel is segítenék, hogy minél jobban betöltse hivatását.

Fontos feladata lesz a HONISMERETI HÍRADÓ-nak, hogy bibliográfiai és szemle rovatában számba vegye, ismertesse, s lehetőség szerint hozzáférhetővé tegye az országszerte örvendetesen szaporodó, de – sajnos – szélesebb körben alig ismert honismereti kiadványokat, a szűkebb-tágabb közösségek és területi egységek számára kidolgozott, sokszorosított segédleteket, figyelemre méltó sajtó-megnyilatkozásokat.¹

¹ Addig is, míg sikerül megszervezni a honismereti kiadványok intézményes összegyűjtését és számontartását (vagy felfedezni, hogy ezt valahol már csinálják), szeretnénk megkapni a szakköröktől, tanácsoktól és más intézményektől az általuk az elmúlt két évben kiadott önálló vagy időszaki honismereti kiadványokat és sok-

A napisajtóban és a vidéki folyóiratokban – jól tudjuk – szépszájú közlemény foglalkozik a honismereti munkával. „Külső munkatársaink” remélt kollektív tevékenysége révén mód nyílik majd ezek szimba vételére, – hogy úgy mondjuk – a HONISMERETI HÍRADÓ „sajtó-, rádió- és televíziós honismereti figyelő-szolgálatának” kialakítására. A nevezetesebb honismereti vonatkozású adások, ismétlődő műsorszámok értékelése, az ezzel kapcsolatos ötletek, javaslatok nyilvánosságra hozatala, úgy hisszük, segíteni fogja a rádió és a tévé illetékes szerkesztőinek munkáját is.

A HONISMERETI HÍRADÓ természetesen alapvető feladatának tekintti a mozgalmunk irányító központjaiban kialakult elgondolások; időszzerű feladatok, akciók, tervek tapasztalatok ismertetését is.

Ezzel összefüggő *fontos teendő a jubiláris honismereti konferencia ajánlásainak, a mozgalom ott felvetett megoldatlan kérdéseinek állandó napirenden tartása is.*

Hasonlóképpen az egyes megyékben (járásokban, városokban) működő *Honismereti (Helytörténeti) Bizottságok* beszámolóinak, terveinek publikálása is: segítve és ösztönözve ezzel a bizottságok oly fontos koordináló tevékenységét, elhárítani igyekezve a „keresztbeszervezés” fel-fel bukkanó veszélyét.

A hazgyománvos munkaágak (néprajzi gyűjtés, krónikairás, hely- és üzemtörténeti, munkásmozgalmi búvárkodás, földrajzi név-gyűjtés) mellett különös gondot kíván fordítani a HONISMERETI HÍRADÓ a mozgalmunk életképességét tanúsító, bontakozó új munkaágak (műemlékvédelem, természeti értékek védelme, nemzeti emlékhelyek kultusza, honismereti országjárás, irodalmi hagyományok ápolása stb.) kifejlesztésére, valamint a honismereti munkát időről időre megtermékenyítő, s számára új és új feladatokat hozó nevezetes jubileumok (pl. a közelgő *Dózsa- és Petőfi jubileum*) propagálására.

Hasonlóképpen mindig szívügyünk lesz a mozgalom utánpótlását biztosító ifjúsági munkaterület segítése is.

A HONISMERETI HÍRADÓ ezek mellett fóruma lehet a vitatott kérdések tisztázásának, a honismereti munkát elősegítő javaslatok,

szorosított segédleteket. Kérjük, hogy egy-egy „ismertetési példány”-t küldjenek be ezekből a HONISMERETI HÍRADÓ címére (1065 Bp. V., Belgrád rakpart 24. Hazafias Népfőnt.) — Reméljük, hogy a Honismereti Bibliográfia régen várt megjelenése lelkesítően fog hatni ezen a téren is.

igénybejelentések nyilvánosságra hozatalának, s honismeret szempontjából kifogásolható jelenségek tollhegyre vételének is.

Jól tudjuk, hogy a HONISMERETI HÍRADÓ sajátos arculata, hangja, rovatrendszere nem alakulhat ki egy csapásra. Ahhoz is idő kell, míg utolérjük magunkat a feltorlódott események beszámolóinak közlésében. Mindezeket – ismételjük – „külső munkatársaink” segítségével kívánjuk megvalósítani. Éppen ezért kérjük és várjuk a tudósítások, javaslatok és ötletek mielőbbi útbaindítását.²

A HONISMERETI HÍRADÓ SZERKESZTŐBIZOTTSÁGA

CÉLKITŰZÉSÜNKRŐL ÉS ROVATAINKRÓL

Lapunk célja, hogy a mozgalom fejlődésével lépést tartva, széles tudósító gárda segítségére támaszkodva

- a) tájékoztasson a mozgalom eseményeiről
- b) ismertesse az országszerte szüntelenül jelentkező és a mozgalom fejlődését biztosító jó kezdeményezéseket
- c) napirenden tartsa a jubiláris honismereti konferencián kitűzött feladatokat és megoldandó kérdéseket
- d) tájékoztasson a tervezett központi elgondolásokról és megmozdulásokról
- e) számontartsa és ismertesse a szaporodó honismereti kiadványokat

– s ilyenformán szolgálja a mozgalmi eredmények jobb áttekintését, a helyes módszerek elterjesztését, a szerteágazó mozgalom egységes irányítását.

² Kívánatos, hogy a tudósítások, beszámolók beérkezése — lapzártától függetlenül — azon melegében kövesse az eseményeket. Figyelembe kell venni azonban azt is, hogy a nyomdai „átfutási idő” — sajnos — eléggé hosszú és bizonytalan, tehát számolni kell az elévülés veszélyével.

Lapunk számait általában a páros hónapokban szeretnék megjelentetni. (Természetesen ez anyagi eszközeink mértékétől is függ.) Szükség szerint azonban – alkalmazkodva mozgalmunk életritmusához, kiemelkedő eseményeihez, valamint a továbbképzés, egyéni kutatás és pályázati felkészülés nyári időszakához – két számot összevonunk.

Arra törekszünk, hogy az egyes számok – amennyire a terjedelemben engedi – változatos tartalmukkal kielégítsék mozgalmunk különböző érdeklődésű ágazatainak szükségleteit. Emellett lapunk egy-egy számának speciális arcélt is adunk, alkalmazkodva mozgalmunk időszerű feladataihoz, hangsúlyozottabban szolgálni kívánva egy-egy munkágunk fejlődését. (Ez volt a célunk speciális témájú „Hová röpül a páva?” címet viselő különszámunkkal is, amely a honismereti mozgalom egy új munkaágának tekintett népdalmozgalom ügyét kívánta segíteni, s amely – hála a Kórusok Országos Tanácsával való gyümölcsöző együttműködésünknek és a Termelőszövetkezetek Országos Tanácsa megértő támogatásának – még az elmúlt évben megjelent.)

Mostani és legközelebbi kettős számunkban különös hangsúlyt kapnak az ideji sűrűsödő jubileumokhoz (*Petőfi* – szabadságharc – reformkor) kapcsolódó feladatok, továbbá mozgalmunk ifjúsági tagozatának segítése, valamint a nyári továbbképző alkalmak és a pályázati felkészülés.

Ennek megfelelően nagyobb terjedelmet szentelünk legközelebbi számunkban az Országos Diáknapokhoz kapcsolódó néprajzi és nyelvjárási gyűjtőpályázat értékelésének, konkrét bírálati közreadásának, valamint a gyűjtést segítő módszertani útmutatók közlésének.

Lapunknak a fentebb elmondottakhoz alkalmazkodó felépítését, a lap tervezett rovait az alábbiakban közelebbről ismertetem.

Természetesen nem szerepelhet minden rovat és valamennyi téma minden egyes számban, a folyóirat végleges profilja, szerkezete „menetközben”, fokozatosan fog kialakulni.

1. A lap elejére az időszerű mozgalmi feladatokkal (pl. az esedékes jubileumokkal), az egyes munkágakkal (felsorolásukat lásd a fenti cikkben) foglalkozó, elvi-módszertani elemeket is tartalmazó *jelentősebb cikkek* kerülnek.

2. A KRÓNKA rovatba kerülnek az országos megmozdulásokról, jelentősebb helyi eseményekről szóló részletesebb beszámolók.

3. A SZAKKÖRI ŐRJARAT c. rovat a legjobban működő szakkörök munkáját, ezek bevált, közérdekű kezdeményezéseit, módszereit ismerteti.

4. A MEGYEI TÜKÖR kialakítandó rovata összefoglaló tájékoztatást kíván adni az egyes megyék területén és a megyei honismereti bizottságokban folyó munkáról.

5. A KÖNYVESPOLC rovat a honismereti kiadványokról és más, a munkát segítő művekről közöl ismertetéseket. Kritikai szempontjaival emelni kívánja a helyi honismereti kiadványok elvi-módszertani színvonalát.

6. Kívánatos lenne a *folyóiratok és a napisajtó* jelentősebb honismereti témájú cikkeinek FIGYELŐ rovatát is megvalósítani. (Ez azonban anyagi és személyi vonatkozások miatt nem lesz könnyű. Itt a Népművelési Intézet intézményes támogatása segítene).

7. Hasonlóképpen ki kellene alakítani a *Rádió és a TV* jelentősebb honismereti vonatkozású adataival foglalkozó – alkalm szerűen jelentkező – *figyelő* rovatot is.

8. A HÍREK rovata tömör fogalmazású, konkrét adatokat tartalmazó híreket, rövid tudósításokat tartalmazna. (A tömörségre és a konkrétságra való törekvés a lap általános elve lesz egyébként is.) E rovat anyagellátását részben központilag, részben a vidéki tudósítókra támaszkodva kívánjuk megoldani.

9. Kialakítani kívánunk egy, a kutató tevékenységet segítő KÉRDÉS-FELELET rovatot is.

10. A LEVELESLÁDA rovat a laphoz intézett közérdekű leveleket és az azokra adott – részben olvasóinktól várt – válaszokat közli. Afféle módszertani szerkesztői üzenet-rovat alakulhat ki belőle, mely bizonyos esetekben a vitának is helyet adhat.

Szükség esetén – alkalmanként – önálló *vita-rovat* is lehet a lapban.

11. Tervezünk egy, alkalmilag jelentkező, SZÓVÁ TESSZÜK rovatot is, amelyben honismereti vonatkozású visszás jelenségeket lehet tollhegyre venni.

12. Előreláthatóan csaknem állandóan szükség lesz a PÁLYÁZAT rovatára, amely a felhívások közlése mellett ismerteti és értékeli az eredményeket, s segítséget nyújt a pályázati felkészülésben is.

13. A HONISMERETI OLVASÓKÖNYV rovat a munkában felhasználható, az aktuális jubileumokkal is összefüggő, nehezen hozzáférhető szemelvényeket, idézeteket, életrajzi adalékokat, történeti anekdotákat fog közölni.

14. Folytatni kívánjuk az egyes vidékek reprezentatív népdal és népköltészeti anyagából kommentált mutatványt adó, ismeretterjesztő célt is szolgáló DALOLÓ TÁJAK, DALOLÓ NÉP c. rovatot. (V. ö. „Hová röpül a páva?” különszám).

15. A „Hová röpül” számban, ismeretterjesztő céllal népdalrejtvényt adtunk fel. A megfejtések alkalmat adnak a tárgyra vonatkozó ismeretanyag közlésére. Hasonló, más honismereti témakört is érintő REJTVÉNY-ekkel a jövőben is növelni kívánjuk a lap és a szóbanforgó témák iránti érdeklődést.

16. Alkalmilag a *szomszéd népek honismereti munkájával* foglalkozó tudósításokat, híreket is szeretnénk közölni.

Hogy egy-egy számon belül mit lehet a fenti célkitűzésekből megvalósítani, arról képet ad mostani 1–2. számunk.

Morvay Péter
szerkesztő

A HONISMERETI HÍRADÓ SZÁMAIT mozgalmunk aktív munkásai, barátai, a munkát irányító, patronáló intézmények és személyek (múzeumok, könyvtárak, művelődési házak, szakfelügyelők, szakreferensek stb.) térítésmentesen kapják meg. A mozgalmunkat támogató megyei (fővárosi) intézményektől várjuk annak megszervezését, hogy lapunk valóban idejében eljusson mindazokhoz, akiknek szükségük van segítségére. Azok a honismereti szakkörök és honismereti munkások, akik lapunk mostani számát nem kapták meg, a Hazafias Népfront megyei bizottságaitól (a fővárosban budapesti bizottságától) kérjék megküldését.

NÉPDALREJTVÉNYÜNK MEGFEJTÉSE

Honismereti Híradó „Hová röpül a páva?” c. különszámának 67. lapján, *Balogh Tünde* népdalt ábrázoló, szép batik-kárpitjának felhasználásával, népdalrejtvényt közölünk. Megfejtése szép lakodalmi dalunk:

Éva, szívem, Eva!
Most érik a szilva!
Terítve alája,
Főlszedjük hajnalra!

Bárcsak ez a hajnal
Sokáig tartana,
Hogy a szerelemnek
Vége ne szakadna!

(Ormánság, *Kiss Géza* gyűjtése)

Elismerjük, nem kis megfigyelő készség és némi gyümölcsfa-ismeret kellett az ábrázolt szilvafa felismeréséhez. De célunk tulajdonképpen az volt, hogy olvasóink figyelmét rejtvényünkkel ráirányítsuk népdalaink szimbolikájára. A szilva ugyanis – akárcsak más dalokban az alma – szerelmi szimbólum. (Pl.: *Három alma meg egy jél, Kérettelek, nem jöttél.* Vagy a sziszegő nyelvjárású moldvai csángó népdalban: *Kilenc almát hozott vót, Mind a kilenc pirosz vót. Mind a kilenc pirosz vót, Ő maga isz csinosz vót.* Vagy a Hány Jánosból ismert *Piros alma leesett a sárba, Ki felveszi nem esik biába stb.*). Bizonyosága ennek alább közölt népdalunk egymást magyarázó két versszaka is.

(*Domokos Pál Péter* gyűjtötte Csíksomlyón. – Erdemes lenne össze-
keresni népdalkincsünknek többi ilyen, szilva-motívumot tartalmazó
darabját is.)

Hull a szilva a fáru,
Most jövök a tanyáru.
Ej-haj, ruca, ruca,
Kukorica derce.
Egyik ága lehajlott,
A szeretöm elhagyott.
Ej-haj, ruca, ruca,
Kukorica derce.

Úgy tervezzük, hogy a népköltészeti szimbolika stilisztikai, lélektani
és művelődéstörténeti szempontból egyaránt tanulságos kérdéseinek
megvilágítására még visszatérünk a Honismereti Híradó hasábjain.
(*Lükő Gábor* ír erről bővebben, témánkat tekintve úttörő munkájának:
A magyar lélek formáinak – Bp., 1942. – 128. lapján.)

(*Szerk.*)

TARTALOM

<i>Ortutay Gyula: Beköszöntő</i>	3
<i>Töltési Imre: Ezernyolcszáznegyvennyolc, te csillag...</i>	4
<i>Trócsányi Zsolt: Wesselényi Miklós ébresztése</i>	7
<i>Morvai Péter: Zala, az alvó falu</i>	15

KRÓNIKA

<i>Kazinczy eleven emléke (Kovács Dániel)</i>	23
<i>Az V. Országos Diák Honismereti Tábor (Timaffy László)</i>	28
<i>Népdalklub a Fővárosi Művelődési Házban (Éber Pálma)</i>	36
<i>Egy csepp a tiszta forrásból (Zelnik József)</i>	39
<i>Szakreferenci konferencia Almádiban (K. M.)</i>	42
<i>A vajai honismereti továbbképzés (Láczay Magdolna)</i>	45
<i>Wesselényi emlékülés (K. M.)</i>	47
<i>Tanácskozás a szakszentmártoni múzeumházban (K. M.)</i>	48
<i>A népdalmozgalmért (a KÓTA Paraszténekkari Bizottságának kibővített ülése) (Sz.—M.)</i>	49
<i>Békés megye Petőfi Emlékbizottságának felhívása (T. I.)</i>	51
<i>Orosz László, 1903—1972 (Bodgál Ferenc)</i>	53
<i>Búcsú Bodgál Ferentől (Szerk.)</i>	55
<i>Kiváló szakkörvezetők megjutalmazása</i>	57

SZAKKÖRI ÓRJÁRAT

<i>Tudósítás Polgárról I. (Terge Lajosné)</i>	58
<i>Egy tudományos diákkör honismereti munkája (D. B.)</i>	62
<i>Népszokásaink diákszínpadon (D. T.)</i>	63
<i>Munkák és tervek Esztergomban (Dr. Kálmánfi Béla)</i>	64
<i>Honismereti munka Alsónémediben (Dr. Kékesi Béla)</i>	66
<i>Bolyai János ünnepség Ócsán (Kékesi Béla) O.</i>	67
<i>Honismereti szakkör Ócsán (Dr. Bereczky László)</i>	67

KÖNYVESPOLC

<i>Vitéz Mibály ébresztése (Csokonai-breviárium. Ismerteti Morvai Péter)</i>	69
<i>Petőfi az iskolában (Ism. N. J.)</i>	71
<i>Két könyv az én könyvespolcomról (Ismerteti Novák József)</i>	72
<i>Erdei Ferenc: Város és vidék (Ismerteti Halász Péter)</i>	77
<i>Tavaszi szél vizet áraszt (Ismerteti Rossa László)</i>	80

BIBLIOGRÁFIA

<i>Megjelent Magyarország honismereti bibliográfiája (Csomor Tibor)</i>	82
---	----

Folytassuk a Honismereti Bibliográfiát! (Szerk.)	84
A legújabb honismereti bibliográfiáról (Hársfalvi Péter)	85
Honismereti kiadványok Borsodban 1970—71-ben (Bodgál Ferenc)	36
Nagy Dezső: Pesterzsébet és Soroksár (Ismerteti Kőbegyi Mihály)	88
Romániai magyar daloskönyvek (H. P.)	89

DALOLÓ TÁJAK, DALOLÓ NÉP

A palóc-vidék két jellegzetes dallama (Borsai Ilona)	90
--	----

HONISMERETI OLVASÓKÖNYV

Egy kortárs, Petőfi arcképeiről (M. P.)	94
Wesselényi Miklósnak jobbágyai javára tett alapítványa (Részlet az alapító levélből, 1831.)	96
A parasztság élete (Részlet Wesselényi Miklós „Balítéletekrül” c. munkájából, 1831.)	97

PÁLYÁZATI! PÁLYÁZAT! PÁLYÁZAT!

A Fővárosi Népművelési Tanács helytörténeti pályázata (Sági Pál)	100
A nemzetiségi helytörténeti pályázat (Gyivicsán Anna)	103
A nemzetiségi helytörténeti pályázat credményjegyzéke	106
Szólatok szép szavak... (Bicskei Gábor)	107
Az 1973. évi, XXI. Országos Néprajzi és Nyelvjárési Gyűjtőpályázat felhívása	109
Tematika Petőfi kora és az 1848-as szabadságharc néphagyományának gyűjtéséhez (Szerk.)	111
Az 1973. évi Országos Diáknapok néprajzi és nyelvjárési gyűjtőpályázatának felhívása	112
Zúgjon dalunk... Felhívás munkásdal-gyűjtésre	113
Pályázat az üzemek államosításának jubileuma alkalmából	113

SZERKESZTŐI POSTA

Lectori salutem! (Szerk. Biz.)	115
Célkitűzéseinkről és rovatainkról (Morvay Péter)	118
Népdalrejtvényünk megfejtése (Szerk.)	123

Berki Viola rajzai:

Kossuth emlékezete	5
Petőfi emlékezete	107
A Honismereti Híradó terjesztéséről	121
Az idei nyári táborokról, tanfolyamokról és konferenciákról	44, 49, 68, 81

